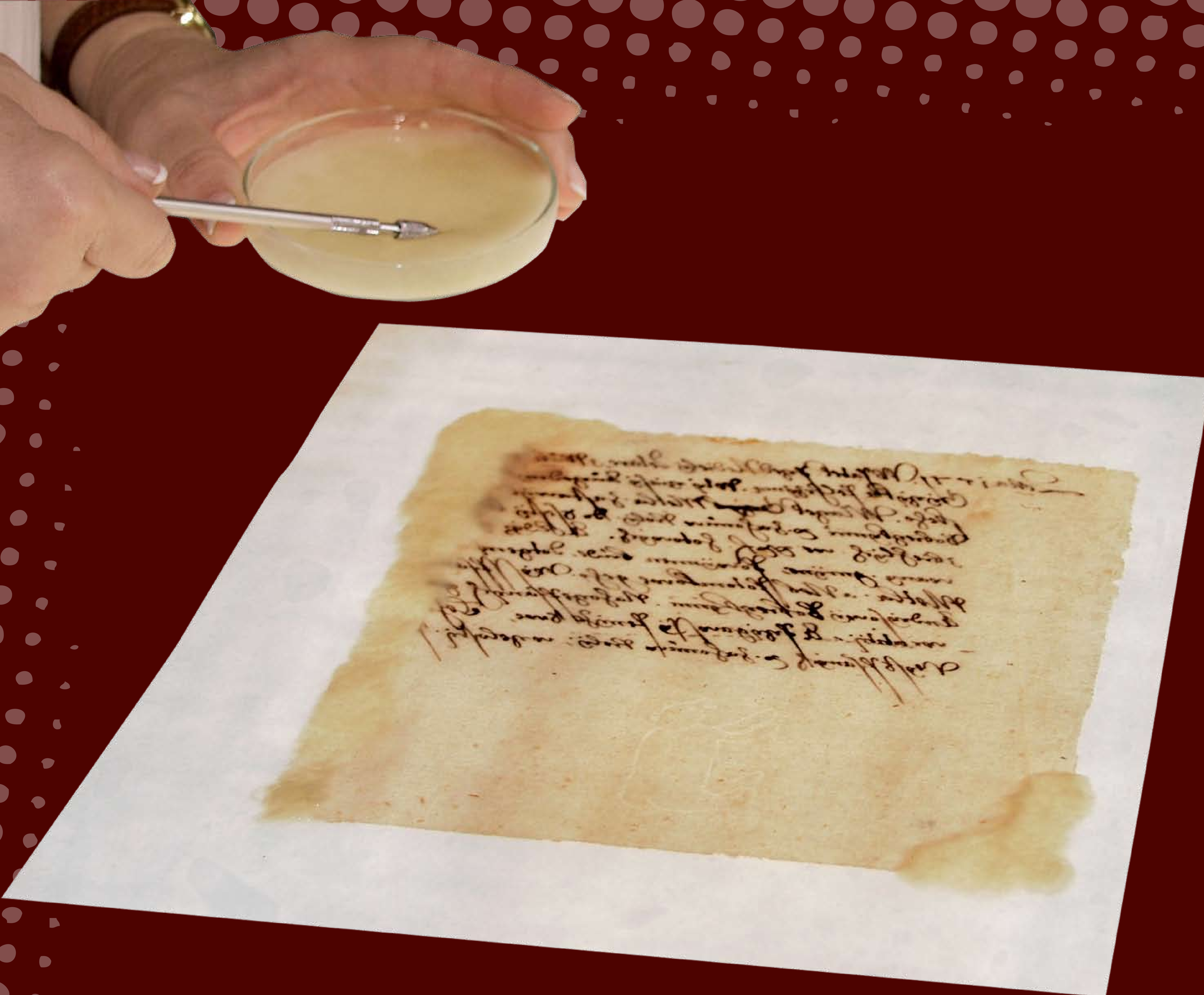

Scenariusz
KRZYSZTOF SZEŁONG

Teksty
KRZYSZTOF SZEŁONG

Współpraca
MARCIN GABRYŚ
MAKSYMILIAN KAPALSKI
MAKSYMILIAN KUŚKA
ANNA MACHEJ

Fotografie
ŁUCJA BRZEŻYCKA
ANNA FEDRIZZI-SZOSTOK
MARCIN GABRYŚ
AGNIESZKA ŁUCZAKOWSKA
KRZYSZTOF SZEŁONG

Projekt i opracowanie graficzne
MARIAN SIEDLACZEK

Wydawca
KSIĄŻNICA CIESZYŃSKA
ul. Mennicza 46, 43 400 Cieszyn
tel. (33) 851 38 41, fax: (33) 851 38 45
e-mail: ksiaznica@kc-cieszyn.pl
www.kc-cieszyn.pl

Druk
INFINITI ART, s.r.o.

CIESZYN 2010

Projekt „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego” zrealizowany został w latach 2007-2010. Jego celem było kompleksowe zabezpieczenie oraz wprowadzenie do obiegu naukowego i kulturalnego zbiorów pięciu cieszyńskich instytucji bibliotecznych i archiwalnych, a mianowicie: Książnicy Cieszyńskiej, Archiwum Państwowego w Katowicach Oddział w Cieszynie, Biblioteki i Archiwum im. Tschammera przy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, Archiwum i Biblioteki Konwentu Zakonu Bonifratrów oraz Biblioteki Muzeum Śląska Cieszyńskiego.

Wartość projektu wyniosła ogółem 2 027 185 Euro, która to kwota w 81,78 procentach (tj. 1 657 832 Euro) pokryta została ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, a w części równej 334 000 zł z dotacji pochodzącej z programu Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W rezultacie projektu:

- wyremontowano i wyposażono siedziby pięciu bibliotek i archiwów,
- zmodernizowano pracownię konserwatorską Książnicy Cieszyńskiej,
- zdezynfekowano, oczyszczono i poddano zabiegom introligatorskim 43 000 woluminów oraz 900 metrów bieżących akt archiwalnych,
- kompleksowej konserwacji poddano 144 manuskrypty i druki,
- skatalogowano ponad 37 500 woluminów (w tym przede wszystkim starych druków i/lub kodeksów rękopiśmiennych) oraz 60 metrów bieżących archiwaliów,
- zdigitalizowano i zmikrofilmowano ok. 570 000 stron dawnej prasy, rękopisów oraz starych druków,
- do użytku publicznego oddano Muzeum Protestantyzmu na Śląsku Cieszyńskim,
- uruchomiono „Szlak cieszyńskich archiwów i bibliotek zabytkowych”, wyposażając go w zestaw wydanych drukiem przewodników i informatorów.

CIESZYN 2007-2010 **OCHRONA** **I KONSERWACJA** **CIESZYŃSKIEGO DZIEDZICTWA PIŚMIENNICZEGO**

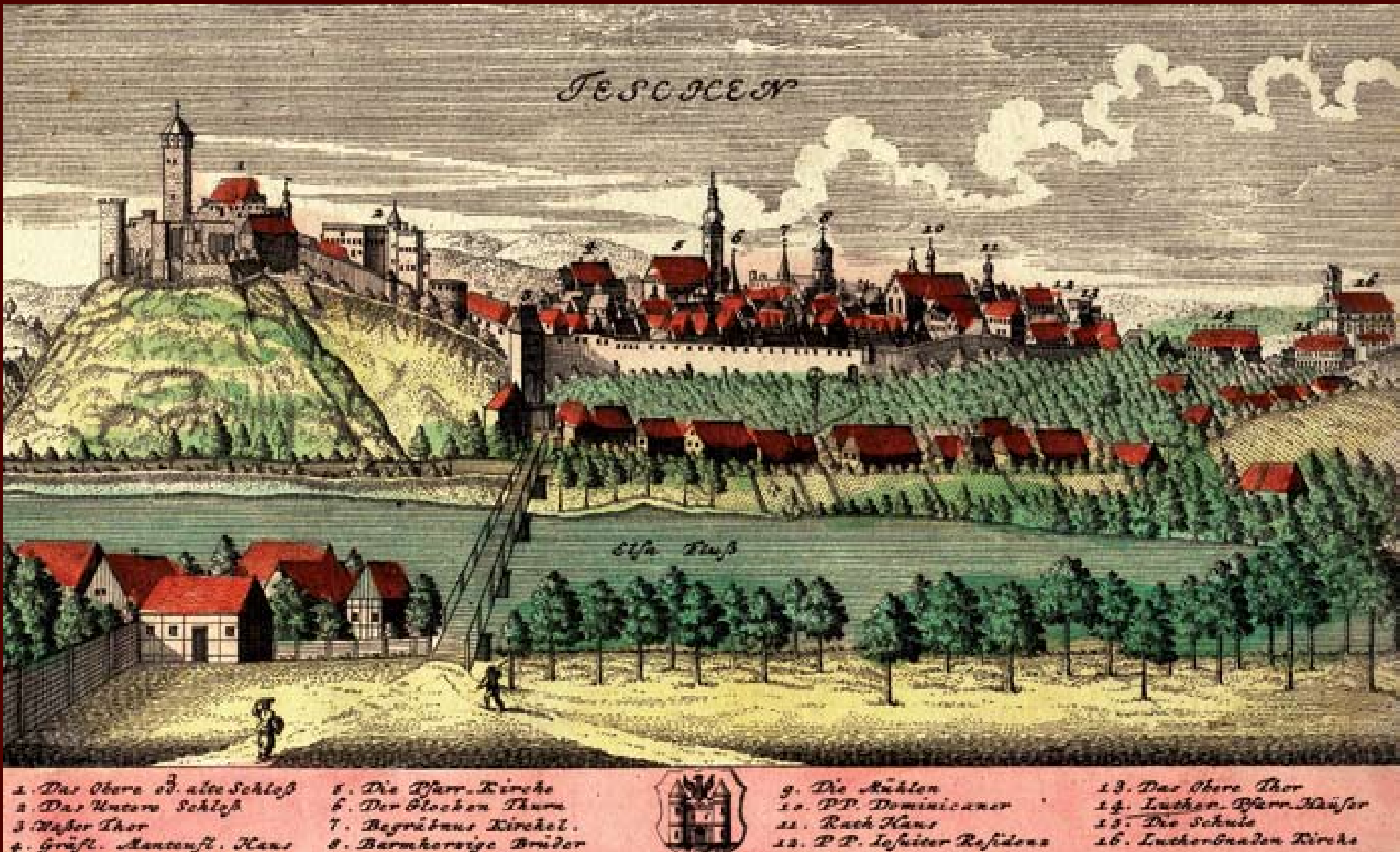
WSPARCIE UDZIELONE PRZEZ ISLANDIĘ,
LIECHTENSTEIN ORAZ NORWEGIĘ
POPRZECZ DOFINANSOWANIE
ZE ŚRODKÓW MECHANIZMU FINANSOWEGO
EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO

ZREALIZOWANO
ZE ŚRODKÓW
MINISTRA
KULTURY
I DZIEDZICTWA
NARODOWEGO

Cieszyńskie dziedzictwo piśmiennicze

Cieszyn jest jedynym miastem na historycznym obszarze Górnego Śląska, w którym niemal w całości przetrwały gromadzone od stuleci zasoby archiwalne oraz kolekcje biblioteczne o publicznej i prywatnej proveniencji. Składając się z kilkunastu odrębnych zespołów historycznych, łącznie obejmują one ponad 900 metrów bieżących akt archiwalnych, 18 000 jednostek inwentarzowych rękopisów bibliotecznych, 24 000 woluminów starych druków oraz 150 000 woluminów druków wydanych w latach 1801-1945. W ich skład wchodzi zarówno źródła archiwalne, rękopisy biblioteczne oraz druki powstałe w regionie, jak i piśmiennictwo, które począwszy od średniowiecza docierało na Śląsk Cieszyński z obszaru całej Europy, inspirował rozwój kultury regionu i kształtując jej specyfikę. Znaleźć tu można dzieła napisane w większości języków europejskich, związane z różnymi kręgami narodowymi i wyznaniowymi, reprezentatywne dla wszystkich obecnych w kulturze europejskiej nurtów ideowych. Ze względu na swoją proveniencję, historię określaną wielowiekowym związkiem z regionem, a także zawartość, zbiory te – zarówno jako zespół kolekcji, jak i zbiór pojedynczych egzemplarzy, nierzadko cennych i unikalnych w skali uniwersalnej – stanowią nie tylko najważniejszy zabytek piśmienniczej kultury regionu (po obu stronach polsko-czeskiej granicy) i podstawową bazę źródłową do badań nad jego przeszłością, ale także istotny składnik europejskiego dziedzictwa kultury. Są one jednocześnie czynnikiem decydującym o wyjątkowej pozycji Cieszyna w skali całego Górnego Śląska, gdzie bądź to w przeszłości przerwana została ciągłość gromadzenia zbiorów archiwalnych i bibliotecznych, bądź też zbiory o podobnym charakterze zostały utracone, albo też stworzone dopiero w XX w. poprzez komasację kolekcji powstałych w innych rejonach. Współcześnie większość zabytkowych kolekcji bibliotecznych znajduje się w strukturze Książnicy Cieszyńskiej, większość z kolei dawnych zespołów archiwalnych wchodzi w skład cieszyńskiego Oddziału Archiwum Państwowego w Katowicach. Pozostałe są własnością instytucji, przy których zostały niegdyś stworzone: Biblioteka i Archiwum im. Tschammera funkcjonuje przy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, Biblioteka Dekanalna stanowi własność Parafii św. Marii Magdaleny (aktualnie w wieloletnim depozycie Książnicy Cieszyńskiej), Archiwum i Biblioteka OO. Bonifratrów pozostaje w strukturze Konwentu Braci Miłosiernych, a znaczna część księgozbioru dawnego Muzeum Miejskiego wchodzi w skład Muzeum Śląska Cieszyńskiego.

Miedzioryt wykonany wg rysunku Fryderyka Bernarda Wernera, przedstawiający panoramę Cieszyna w pierwszej połowie XVIII w., zamieszczony w dziele: Scenographia Urbium Silesiae, Nürnberg 1735

Numerem 4. oznaczono kamienicę należącą do Gottlieby von Manteuffel, obecnie stanowiącą siedzibę Książnicy Cieszyńskiej, numerem 8. klasztor bonifratrów, a numerem 16. kościół Jezusowy, w którym ulokowana została Biblioteka im. Tschammera.

Panorama współczesnego Cieszyna

W lewym dolnym rogu widoczna siedziba Książnicy Cieszyńskiej, w prawym górnym – kościół Jezusowy.

Quaestiones welche Herr Ephraim Ignatius Naso... auß dem Rathauß zu Teschen den 22sten May Anno 1663. proponiret, und darüber eine schriftliche Resolution, und außführ. Information begehret hat

Przygotowany na zlecenie władz Cieszyna konspekt odpowiedzi na ankietę adresowaną do miast śląskich, rozpisaną przez Efraima Nasona von Löwenfelß (*po 1680), pochodzącego z Bolesławca nauczyciela, jurystę i historyka, który gromadził materiał do przygotowywanej przez siebie i nigdy nieukończonej monografii Śląska. Konspekt obejmuje odpowiedzi na trzydzieści pytań dotyczących historii Cieszyna, a także różnych aspektów współczesnego życia miasta i jako taki stanowi rodzaj „autoportretu” Cieszyna sprzed 350 lat. Reprodukowana strona zawiera m.in. informacje na temat spłodrowania przez Szwedów w 1645 r. archiwum miejskiego.

Franz von Fahrenschon, Portret Leopolda Jana Szersznika (olej). Praga 1774

Ks. Leopold Jan Szersznik (1747-1814), eksjezuista, był nie tylko twórcą publicznej biblioteki i muzeum, ale także uczniem, który zapoczątkował badania regionalne, wybitnym pedagogiem i reformatorem szkolnictwa oraz działaczem komunalnym, wreszcie stronnikiem zasłużonym dla rozwoju Cieszyna w XVIII i XIX w. Jego najstarszy portret powstał zapewne na zakończenie studiów w Pradze, kiedy to – za sprawą wygranej w rozpisany w 1772 r. przez „Societas Jablonoviana” konkursie na pracę naukową poświęconą Stowiańszczyźnie – L. J. Szersznik stał się postacią znaną wśród praskich uczonych.

I dawne wyposażenie. Obecnie biblioteka ta liczy ok. 15 000 woluminów dzieł drukowanych, w tym ponad 11 000 starych druków, 39 inkunabułów i ok. 1000 jednostek ewidencyjnych rękopisów. Fotografia prezentuje wnętrze biblioteki Leopolda Jana Szersznika w dawnej stajni pałacu Laryszów w Cieszynie, które to wnętrze w latach trzydziestych XX w. uznawano za jedno z najpiękniejszych pomieszczeń bibliotecznych w Polsce.

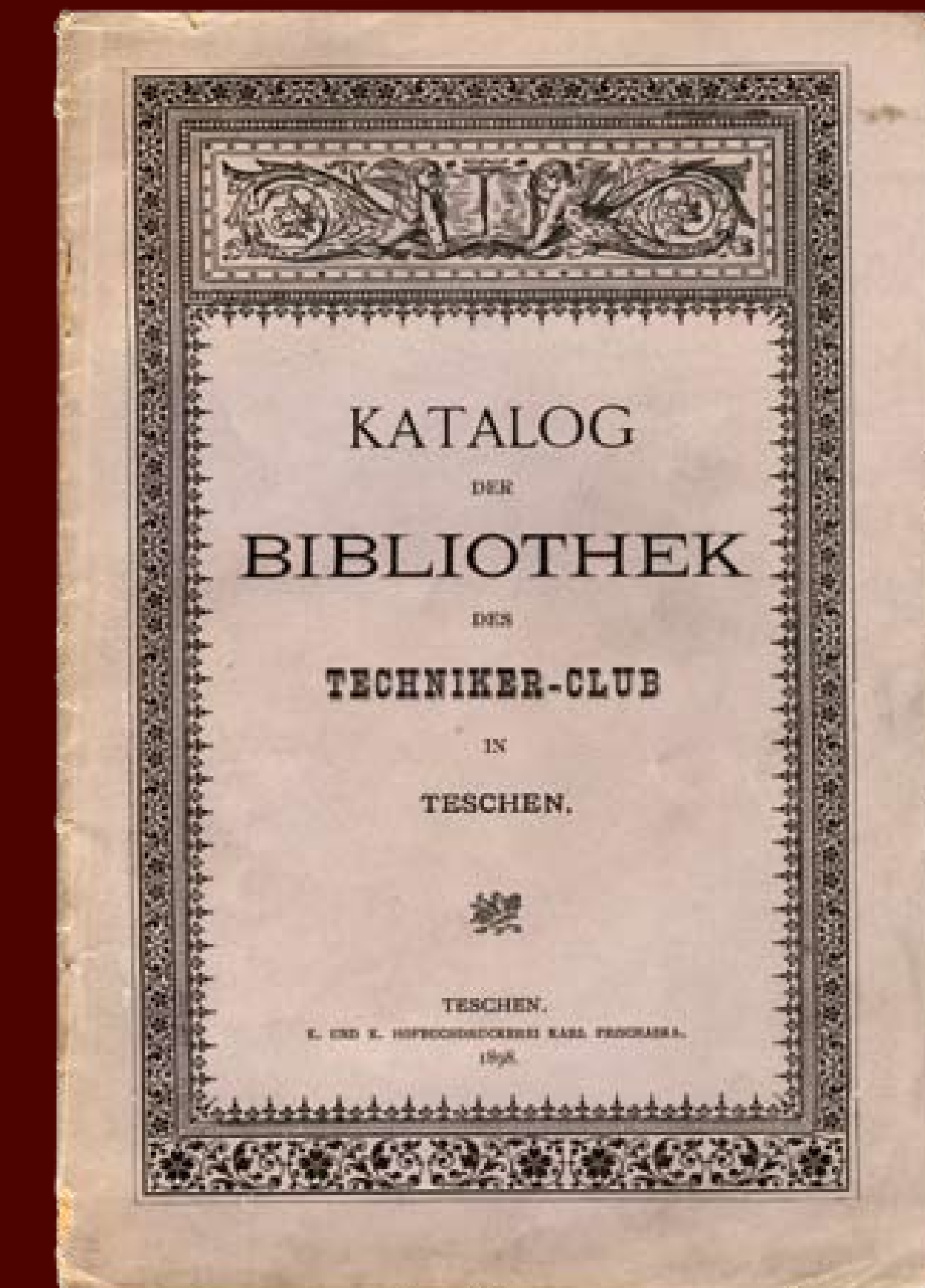
Wypis z Inwentarze... tyeqkagicy se wszech pozustalych knih po Neb[oztiku] urozenym Panu Panu Girzyku Sobku swobodnym Panu z Kornicz Wyciąg z inwentarza sporządzonego po śmierci cieszyńskiego szlachcica Jerzego Sobka z Kornic (+1649), pana na Rudzicy, Landeku i Ropicy. Zawiera wykaz ponad 570 dzieł składających się na pozostawioną przez zmarłego kolekcję książek. Pokaża objętość, pozwalającą ulokować księgozbiór Jerzego Sobka wśród największych podówczas śląskich bibliotek dworskich, zyskując jeszcze na znaczeniu, jeśli odnieść ją do zawartości kolekcji. Wchodzące w jej skład dzieła składają się bowiem na kanon ówczesnej literatury europejskiej, tak świeckiej, jak i religijnej, przy czym na równych prawach występowały tu publikacje autorów luteranckich, kalwińskich, katolickich, a nawet pryznałecznych do nurtu tak zwanej drugiej reformacji. Współcześnie niektóre z należących do Jerzego Sobka książek odnaleźć można w Bibliotece im. Tschammera.

Protokół z zebrania Towarzystwa Czytelni Polskiej w dn. 18.3.1849 r.

Ruch narodowy na Śląsku Cieszyńskim zapoczątkowało kilku chłopskich synów, pobierających naukę w cieszyńskim Gimnazjum ewangelickim. Założone z ich inicjatywy w 1848 r. Towarzystwo dla Wydoskonalenia się w Języku Polskim, zwane także Czytelnią Polską, postawiło sobie za cel upowszechnienie polskiego języka literackiego i kultury polskiej.

W pracach Czytelni ważną rolę odegrała powołana 18 marca 1849 r. Biblioteka Polska dla Ludu Kraju Cieszyńskiego, pierwszy polski księgozbiór publiczny na Śląsku Cieszyńskim. Jego właścicielem uczyniono formalnie „lud kraju Cieszyńskiego w granicach od Ostrawicy aż do Bialki”. Czytelnia stała się kuźnią kadr dla wszystkich późniejszych inicjatyw kulturalnych, oświatowych, gospodarczych, społecznych i politycznych, podejmowanych na rzecz polskiej społeczności na Śląsku Cieszyńskim. Jej księgozbiór, skonfiskowany w 1855 r. na mocy rozporządzeń władz austriackich, a rewindykowany przez założoną w 1861 r. Czytelnię Ludową, znajduje się obecnie w zbiorach Książnicy Cieszyńskiej, do której trafiła także zasadnicza część archiwum Towarzystwa dla Wydoskonalenia się w Języku Polskim

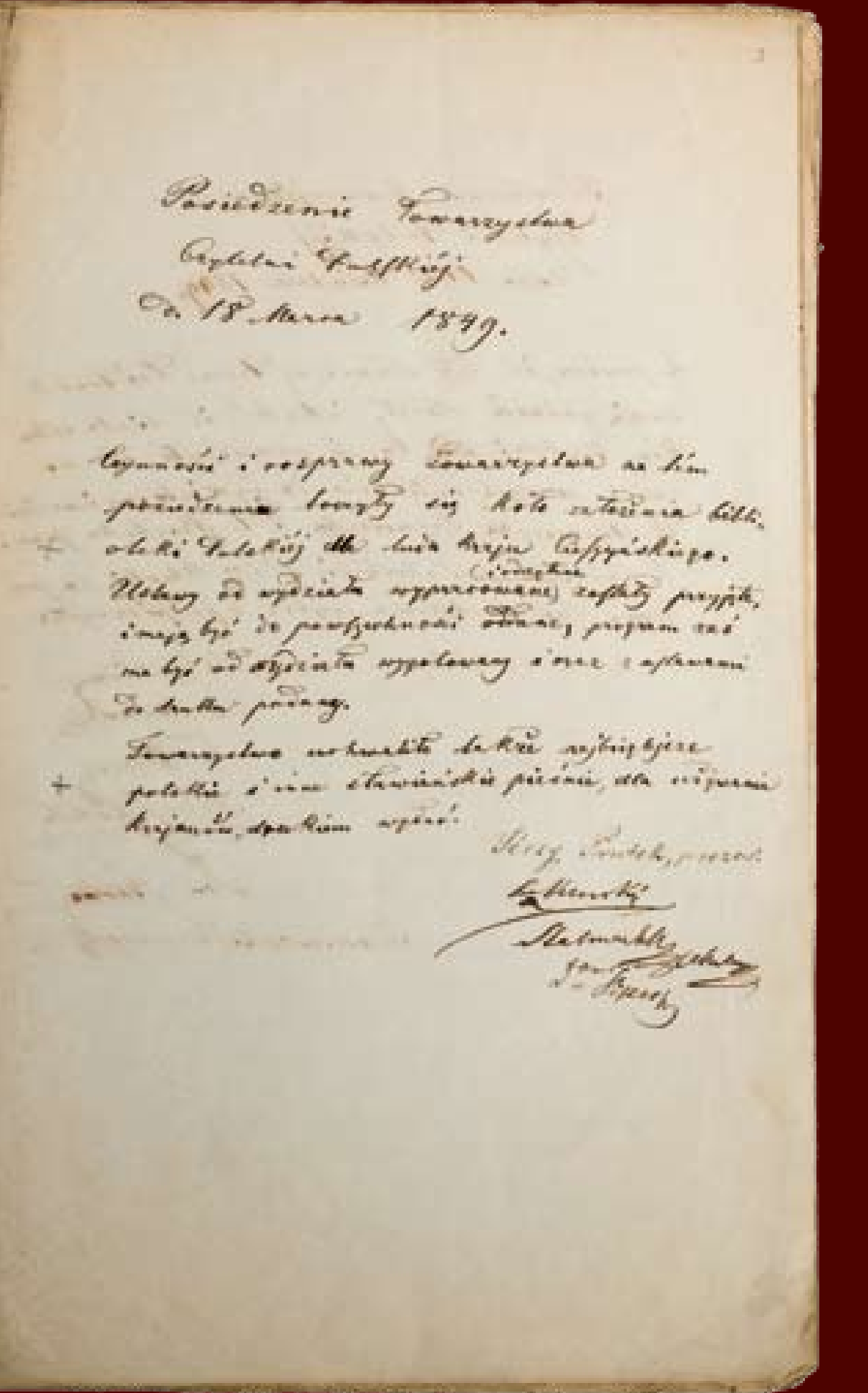

Alodia Kawecka-Gryczowa, Wrażenia z bibliotek cieszyńskich, „Zaranie Śląskie”, 2/1936

W artykule, stanowiącym pokłosie naukowego rekonesansu, jakie w latach trzydziestych XX w. w cieszyńskich bibliotekach przeprowadziła Alodia Kawecka-Gryczowa (1903-1990), jedna z najwybitniejszych polskich literaturo- i księgoznawców, przeczytać można m.in.: *Miasto, w którym dbałość o estetykę i kulturę dnia codziennego uderzają każdego przybyśza, zatoszczy się z pewnością i o podniesienie życia umysłowego przez fachową organizację bibliotek i nie dopuści, aby cenny kapitał, który ma do rozporządzenia w postaci książki, marniał bez oproczentowania.*

Karl Georg Rumi, Evangelische Kirchenbibliothek zu Teschen in Schlesien, „Intelligenzblatt der Annalen der Literatur”, Juni 1807

Artykuł poświęcony Bibliotece im. Tschammera, pióra Karla Georga Rumiego (1780-1847), znanego austriackiego uczonego, w owym czasie korektora Gimnazjum ewangelickiego w Cieszynie, opublikowany na łamach prestiżowego wiedeńskiego czasopisma poświęconego literaturze, był pierwszą w ogóle publikacją w całości poświęconą cieszyńskiej bibliotece. W artykule zamieszczono m.in. tekst testamentu Rudolfa Bogumiła Tschammera, a także zatwierdzone w 1799 r. regulamin biblioteki, zobowiązujący jej opiekunów nie tylko do systematycznego katalogowania zbiorów, ale też do dbałości o ich stan techniczny, w tym przeprowadzania przynajmniej raz w roku gruntownego czyszczenia książek. Dwa miesiące po opublikowaniu artykułu o bibliotece im. Tschammera K. G. Rumi ogłosił na łamach „Intelligenzblatt der Annalen der Literatur” także krótki komunikat na temat biblioteki Leopolda Jana Szersznika

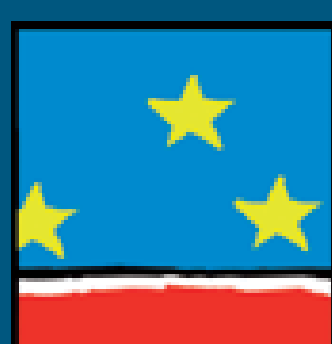

Katalog der Bibliothek des Techniker-Club in Teschen, Teschen 1898

Już w XIX w. kilka cieszyńskich kolekcji bibliotecznych doczekało się swoich drukowanych katalogów. W większości były to biblioteki szkolne, choć na realizację podobnych inicjatyw zdobywały się także organizacje społeczne. Tutaj prezentowany jest katalog biblioteki należącej do założonego w Cieszynie w 1874 Klubu Techników, jednego z pierwszych stowarzyszeń skupiających inteligencję techniczną, jakie powstały na obszarze Austro-Węgier.

WSPARCIE UDZIELONE PRZEZ ISLANDIĘ, LIECHTENSTEIN ORAZ NORWEGIE POPRZEC DOFINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW MECHANIZMU FINANSOWEGO EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO

ZREALIZOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Cele projektu

Współcześnie większość zabytkowych kolekcji bibliotecznych znajduje się w strukturze Książnicy Cieszyńskiej, większość z kolei dawnych zespołów archiwalnych wchodzi w skład cieszyńskiego Oddziału Archiwum Państwowego w Katowicach. Pozostałe są własnością instytucji, przy których zostały niegdyś stworzone: Biblioteka i Archiwum im. Tschammera funkcjonuje przy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, Biblioteka Dekanalna stanowi własność Parafii św. Marii Magdaleny (aktualnie w wieloletnim depozycie Książnicy Cieszyńskiej), Archiwum i Biblioteka OO. Bonifratrów pozostaje w strukturze Konwentu Braci Miłosiernych, a znaczna część księgozbioru dawnego Muzeum Miejskiego wchodzi w skład Muzeum Śląska Cieszyńskiego. Niestety, aż do ostatnich lat jedynie w Książnicy oraz Archiwum funkcjonowały instytucjonalne, organizacyjne i techniczne rozwiązania w sferze ochrony, konserwacji, opracowania i udostępniania zbiorów. Zbiory znajdujące się w dyspozycji pozostałych placówek pozbawione były właściwej ochrony, a – co gorsza – większość z nich znajdowała się w bardzo złym stanie technicznym. Poważne i wielorakie uszkodzenia pozostawały zresztą charakterystyczne dla wszystkich cieszyńskich kolekcji archiwalnych i bibliotecznych, co stanowiło konsekwencję ich wieloletniego magazynowania w nieodpowiednich warunkach, częstych przemieszczeń, a także katastrof, którymi dotknięte zostały w przeszłości. Także poziom ewidencji i opracowania zbiorów, warunkujący ich bezpieczeństwo oraz możliwości udostępniania, w większości placówek daleko odbiegał od wymagań określanych stosownymi normami. Sytuacja ta, rodząc obawy o bezpieczeństwo znacznej części cieszyńskich zasobów bibliotecznych i archiwalnych, w sposób istotny ograniczała zarazem możliwość ich naukowego wykorzystania i pozostawiała je na marginesie wymiany kulturalnej.

Zakres oraz skala potrzeb wynikających z sytuacji, w jakiej jeszcze na początku bieżącej dekady znajdowały się cieszyńskie kolekcje biblioteczne i archiwalne, w sposób naturalny wpłynęły na określenie celów projektu i jego założeń realizacyjnych. Zdecydowano, iż projekt, koncentrując się na wszechstronnym zabezpieczeniu zbiorów przed zniszczeniem, pozwolić powinien zarazem na ich wprowadzenie do szerokiego obiegu naukowego i kulturalnego. Powyższe założenie rozpisane zostało na szczegółowy zestaw zadań, a mianowicie:

1. zapewnienie całości cieszyńskich zbiorów właściwych warunków przechowywania poprzez remonty i adaptację lokali bibliotecznych i archiwalnych oraz modernizację infrastruktury technicznej związanej z przechowywaniem i ochroną zbiorów,
2. wszechstronne zabezpieczenie zbiorów archiwalnych i bibliotecznych poprzez:
 - A. dezynfekcję, oczyszczenie i introligatorskie zabezpieczenie całości zbiorów znajdujących się w Archiwum Państwowym, Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Bibliotece i Archiwum im. Tschammera oraz Bibliotece i Archiwum OO. Bonifratrów (43 000 woluminów i 900 mb akt archiwalnych),
 - B. kompleksową konserwację 133 najcenniejszych i najbardziej zniszczonych obiektów (stare druki, kodeksy rękopiśmienne, archiwalia i mapy),
 - C. rozbudowę i zwiększenie efektywności pracowni konserwatorskiej Książnicy Cieszyńskiej,
3. wzmocnienie ochrony zbiorów, a zarazem zwiększenie ich dostępności poprzez:
 - A. opracowanie i inwentaryzację 34 000 druków znajdujących się we wszystkich cieszyńskich placówkach bibliotecznych oraz archiwów Parafii Ewangelicko-Augsburskiej i Konwentu Zakonu Bonifratrów (ok. 60 mb akt),
 - B. digitalizację kilkuset najcenniejszych, a zarazem najbardziej zagrożonych i najczęściej wykorzystywanych obiektów bibliotecznych i archiwalnych, przede wszystkim rękopisów oraz dawnej prasy cieszyńskiej (łącznie ok. 580 000 stron),
4. upowszechnienie informacji na temat zawartości cieszyńskich zbiorów bibliotecznych i archiwalnych oraz możliwości ich wykorzystania w działalności naukowej i kulturalnej.

Źródła finansowania

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego

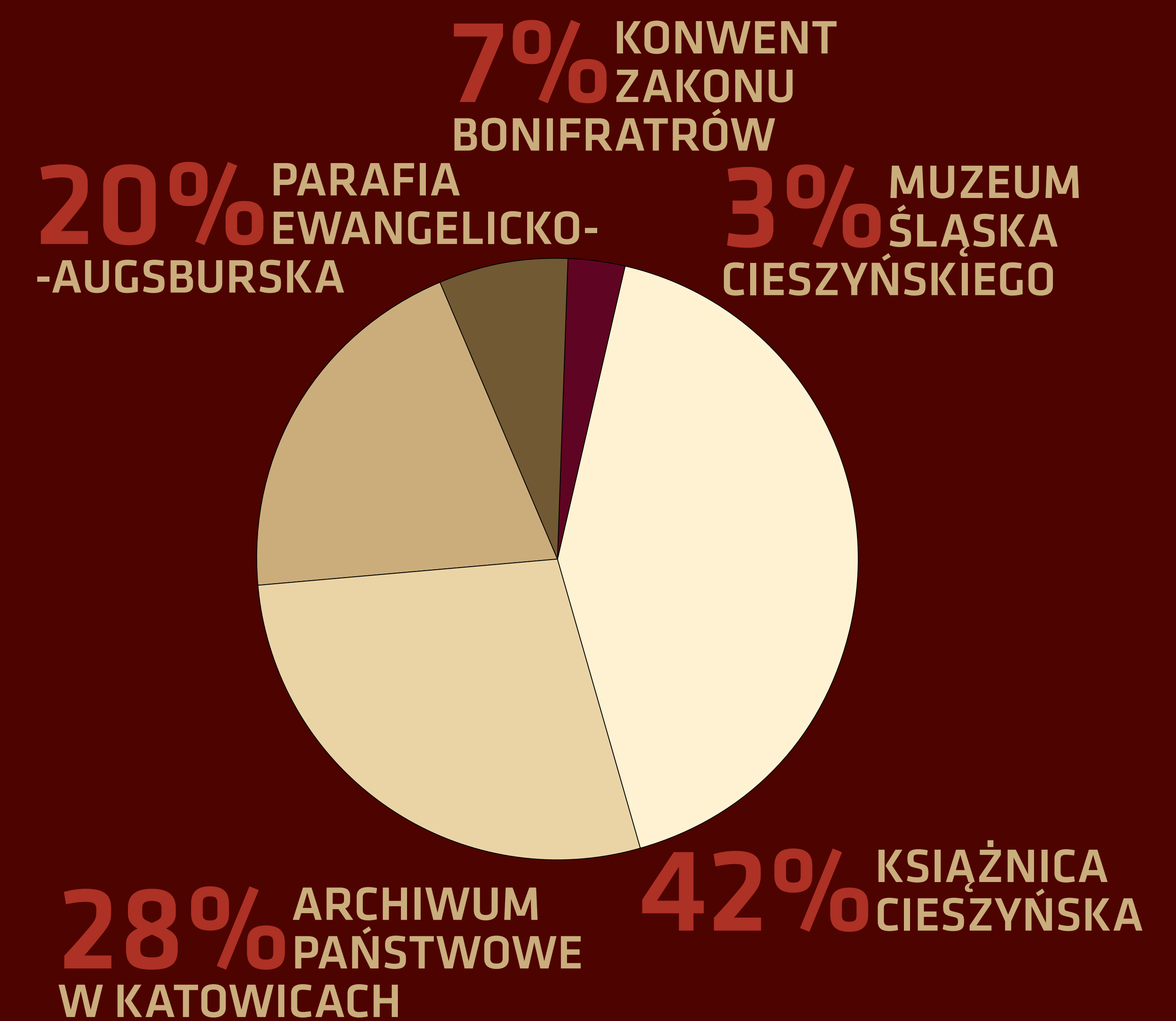
Bezwrotna pomoc finansowa dla Polski w postaci dwóch instrumentów pod nazwą: Mechanizm Finansowy EOG oraz Norweski Mechanizm Finansowy (potocznie znanych jako fundusze norweskie), pochodzi z trzech krajów EFTA (Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu), będących zarazem członkami EOG (Europejskiego Obszaru Gospodarczego), tj. Norwegii, Islandii i Liechtensteinu. Mechanizmy finansowe związane są z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz jednoczesnym wejściem naszego kraju do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG). Na mocy umów międzynarodowych kraje EFTA – EOG przyznały państwom-beneficjentom (członkom EOG, którzy przystąpili do Unii Europejskiej w 2004 r. oraz Hiszpanii, Grecji i Portugalii) wsparcie na lata 2004-2009 w postaci dwóch instrumentów finansowych pod nazwami Mechanizm Finansowy EOG oraz Norweski Mechanizm Finansowy w łącznej wysokości 1,170 mld euro.

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Program, którego celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych realizowanych ze środków europejskich.

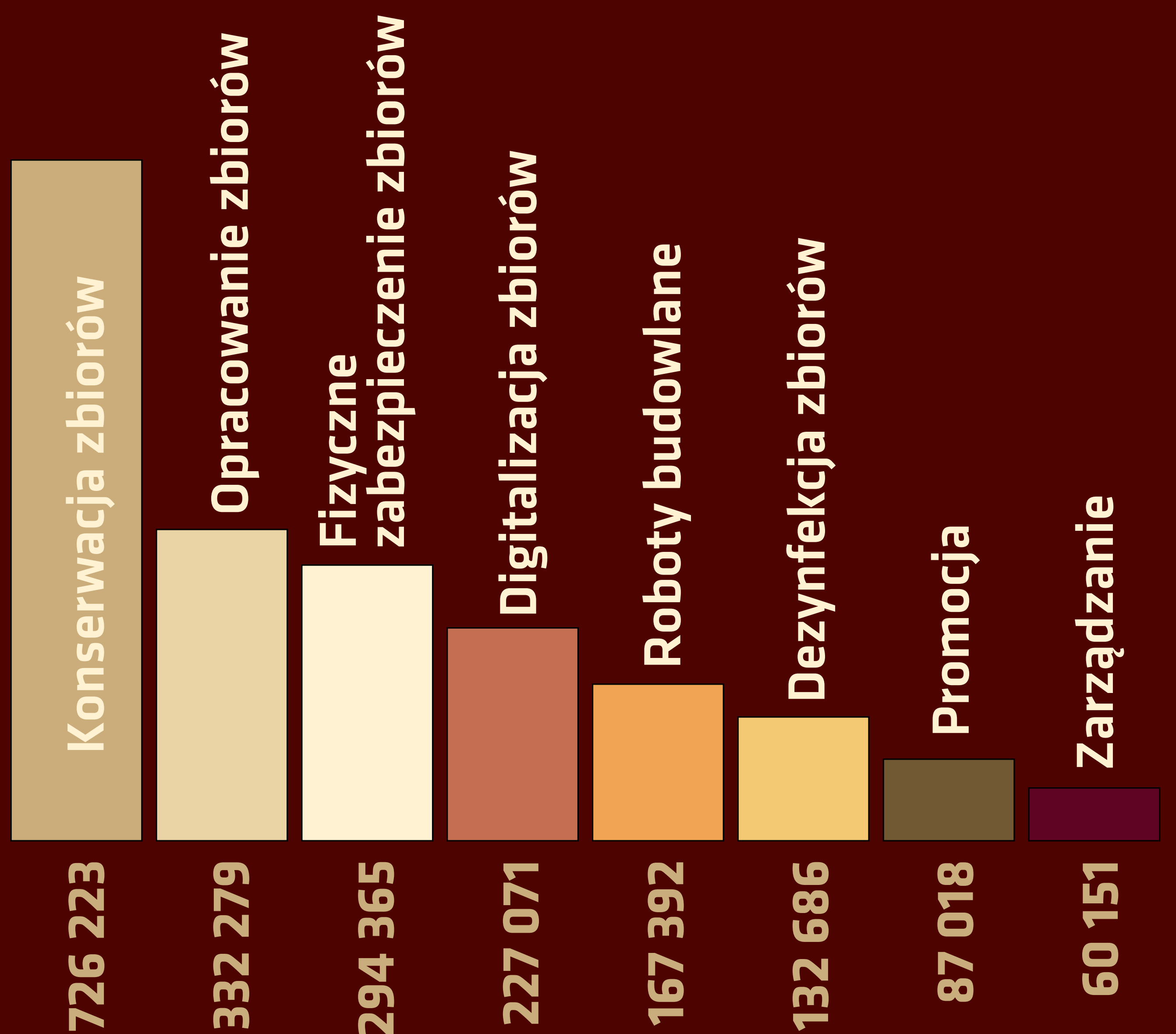
Budżet

Zgodnie z planami zaakceptowanymi przez Biuro Mechanizmów Finansowych w Brukseli, koszt projektu wynosi ogółem 2 027 185 Euro, z czego na dofinansowanie z Mechanizmu Finansowego EOG przypada kwota 1 657 832 Euro (81,78%). Pozostałą część kosztów partnerzy projektu zobowiązani byli sfinansować z własnych środków, przy czym część wkładu własnego wnieść można było także w postaci rzeczowej. Jedynie Książnica Cieszyńska uzyskała dodatkowe dofinansowanie w kwocie 334 000 zł, pochodzące z Promesy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Łączna wysokość dofinansowania projektu ze źródeł zewnętrznych sięga 85 procent jego wartości.

Udział poszczególnych partnerów projektu w jego budżecie określony został w zawartym przez nich 28 listopada 2005 r. porozumieniu. Największą część środków, odpowiadającą 42 procentom wartości projektu, zagospodarowuje Książnica Cieszyńska. Na drugim i trzecim miejscu z – odpowiednio – 28 i 20 procentowym udziałem w budżecie znajdują się Archiwum Państwowe w Katowicach i Parafia Ewangelicko-Augsburska w Cieszynie. W najmniejszym zakresie, bo tylko w 7 i 3 procentach, w budżecie projektu partycypują Konwent Zakonu Bonifratrów w Cieszynie i Muzeum Śląska Cieszyńskiego.

Wśród planowanych działań projektu największe środki zarezerwowano na konserwację zbiorów oraz wyposażenie pracowni konserwatorskiej Książnicy Cieszyńskiej - 726 223 Euro. Kosztownymi przedsięwzięciami okazać miało się również opracowanie zbiorów - 332 279 Euro, ich fizyczne zabezpieczenie - 294 365 Euro oraz digitalizacja - 227 071 Euro. Stosunkowo mniejsze środki przewidziano na sfinansowanie robót budowlanych i instalacyjnych - 167 392 Euro, dezynfekcję zbiorów - 132 686 Euro oraz promocję - 87 018 Euro i zarządzanie projektem - 60 151 Euro.

KOSZTY POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁAŃ W EURO

Zarządzanie

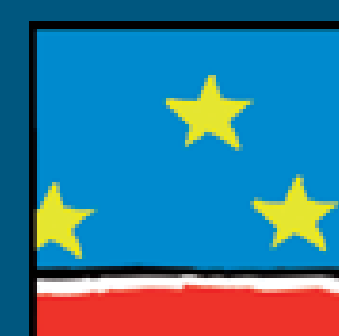
Zasady zarządzania projektem „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego” ustalone zostały w porozumieniu zawartym 28 listopada 2005 r. pomiędzy Książnicą Cieszyńską, Archiwum Państwowym w Katowicach, Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Parafią Ewangelicko-Augsburską w Cieszynie oraz cieszyńskim Konwentem Zakonu Bonifratrów. Za koordynację wszystkich działań realizowanych w ramach projektu odpowiedzialny był dyrektor Książnicy Cieszyńskiej, instytucji wypełniającej rolę lidera konsorcjum wdrażającego projekt. Dyrektor Książnicy, kierując bezpośrednio wdrażaniem projektu w zarządzanej przez siebie instytucji, poprzez kierowników projektu – powołanych we wszystkich instytucjach partnerskich – koordynował równocześnie realizację projektu w tychże instytucjach, a ponadto nadzorował działania podejmowane przez menadżera, wynajętego do administracyjno-finansowej obsługi projektu. Nadzór nad prawidłową realizacją wydatków w ramach projektu sprawował główny księgowy Książnicy Cieszyńskiej.

Odbývające się w cieszyńskim Oddziale Archiwum Państwowego jedno z posiedzeń zespołu koordynacyjnego, złozonego z kierowników projektu w poszczególnych instytucjach partnerskich, przedstawicieli menadżera projektu oraz koordynatora projektu

WSPARCIE UDZIELONE PRZEZ ISLANDIĘ, LIECHTENSTEIN ORAZ NORWEGIĘ POPRZECZ DOFINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW MECHANIZMU FINANSOWEGO EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO

ZREALIZOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Infrastruktura I

Bezpieczeństwo zabytkowych kolekcji bibliotecznych i archiwalnych w największym stopniu zależne pozostaje od warunków, w jakich zbiory te są przechowywane. W tym zakresie największych inwestycji wymagały Biblioteka i Archiwum im. Tschammera, których zbiory od niemal trzystu lat zdeponowane były w nawach bocznych kościoła Jezusowego, na poziomie drugiego i trzeciego piętra, w warunkach dalekich od jakichkolwiek standardów magazynowania. W ramach projektu pomieszczenia te zostały wydzielone poprzez zamontowanie ścianek działowych oraz wewnętrznych spojonych okien, wyposażone we wzmocnione drzwi i zespolone okna zewnętrzne, a także w monitorowane systemy sygnalizacji pożaru i włamania. Doprowadzono do nich instalację grzewczą, wodociagową i kanalizacyjną, wymieniono instalację świetlną, wyremontowano podłogi, pomalowano ściany. Do zmodernizowanych pomieszczeń sprowadzono wykonane na wymiar metalowe regały, a także termohigrografy oraz przenośne urządzenia klimatyzacyjne. Zakupiono wreszcie meble dla bibliotekarzy i czytelników, a ponadto gabloty ekspozycyjne do uruchomionego w trakcie realizacji projektu „Muzeum Protestantyzmu na Śląsku Cieszyńskim”.

Wnętrze Muzeum Protestantyzmu na Śląsku Cieszyńskim – stan przed remontem i po jego zakończeniu

Wnętrze Archiwum im. Tschammera – stan przed remontem i po jego zakończeniu

Wnętrze Biblioteki im. Tschammera – stan przed remontem i po jego zakończeniu

W przypadku Książnicy Cieszyńskiej projekt pozwolił sfinalizować inwestycje, które związane były z zagospodarowaniem jej nowej, oddanej do użytku w 2000 r. siedziby, a których ze względu na wdrożone na początku dekady oszczędności nie zdołano wcześniej zrealizować. Dotyczy to przede wszystkim wyposażenia. Ze środków pochodzących z budżetu projektu Książnica sfinansowała m.in. instalację elektronicznego systemu monitoringu temperatury i wilgotności, wymianę przenośnych nawilżaczy, osuszaczy i filtrów powietrza, zakup regałów kompaktowych do jednego z magazynów oraz dostawę gablot ekspozycyjnych. Równie istotne były prace budowlane, w ramach których wykonano izolację i osuszono piwnice zlokalizowane w zabytkowej części siedziby Książnicy Cieszyńskiej. Dzięki tej inwestycji możliwe stanie się wykorzystanie owych pomieszczeń do celów ekspozycyjnych, co zakładał projekt zagospodarowania budynku, a co – ze względu na zbyt wysoką wilgotność powietrza – nie było dotąd możliwe.

Zabytkowe piwnice w siedzibie Książnicy Cieszyńskiej w trakcie prac osuszających i po ich zakończeniu.

Magazyn Książnicy Cieszyńskiej wyposażony w stare i nowe regały

Infrastruktura II

Mniejszego zakresu robót wymagały Biblioteka i Archiwum OO. Bonifratrów. Dzięki przeprowadzonemu w ostatniej dekadzie remontowi całego kompleksu klaszornego, w pomieszczeniach przeznaczonych na bibliotekę, archiwum oraz pracownię biblioteczną konieczne było tylko zamontowanie dodatkowych, wewnętrznych okien, wykonanie renowacji parkietu, zainstalowanie systemów alarmowych, pomalowanie ścian, a przede wszystkim dostarczenie wyposażenia, na które złożyły się termohigrografy i przenośne urządzenia klimatyzacyjne. Podobnie bowiem jak w kościele ewangelickim, także tutaj zabytkowy charakter budynku nie pozwolił na zamontowanie centrali klimatyzacyjnej, czy choćby klimatyzatorów naściennych. W ramach projektu Biblioteka i Archiwum Konwentu wyposażone zostały także w nowe meble biblieczne, wykonane z litego drewna według projektu przygotowanego przez architekta wnętrz, co pozwoliło nadać pomieszczeniom biblioteki i archiwum reprezentacyjny charakter.

Wnętrze Archiwum i Biblioteki Konwentu Zakonu Bonifratrów – stan przed remontem i po jego zakończeniu

Również niedawny remont siedziby Muzeum Śląska Cieszyńskiego sprawił, iż pomieszczenie, w którym przechowywana jest muzealna biblioteka, wymagało tylko niewielkich inwestycji, ograniczających się do wymiany okien i drzwi, zainstalowania systemów sygnalizacji włamania i pożaru, malowania ścian oraz dostawy regałów kompaktowych. Jeszcze szerszy zakres miały prace wykonane w cieszyńskim Oddziale Archiwum Państwowego, zlokalizowanym w siedzibie Książnicy Cieszyńskiej. W ramach projektu wnętrza Archiwum wyposażone zostały w instalacje kontroli dostępu i telewizji dozorowej, a także elektroniczny system monitoringu temperatury i wilgotności. Ze względu na fakt, iż zbiory Archiwum zostały w całości wywiezione do katowickiej centrali w celu poddania ich dezynfekcji i oczyszczeniu, cieszyński magazyn został zdezynfekowany i wymalowany.

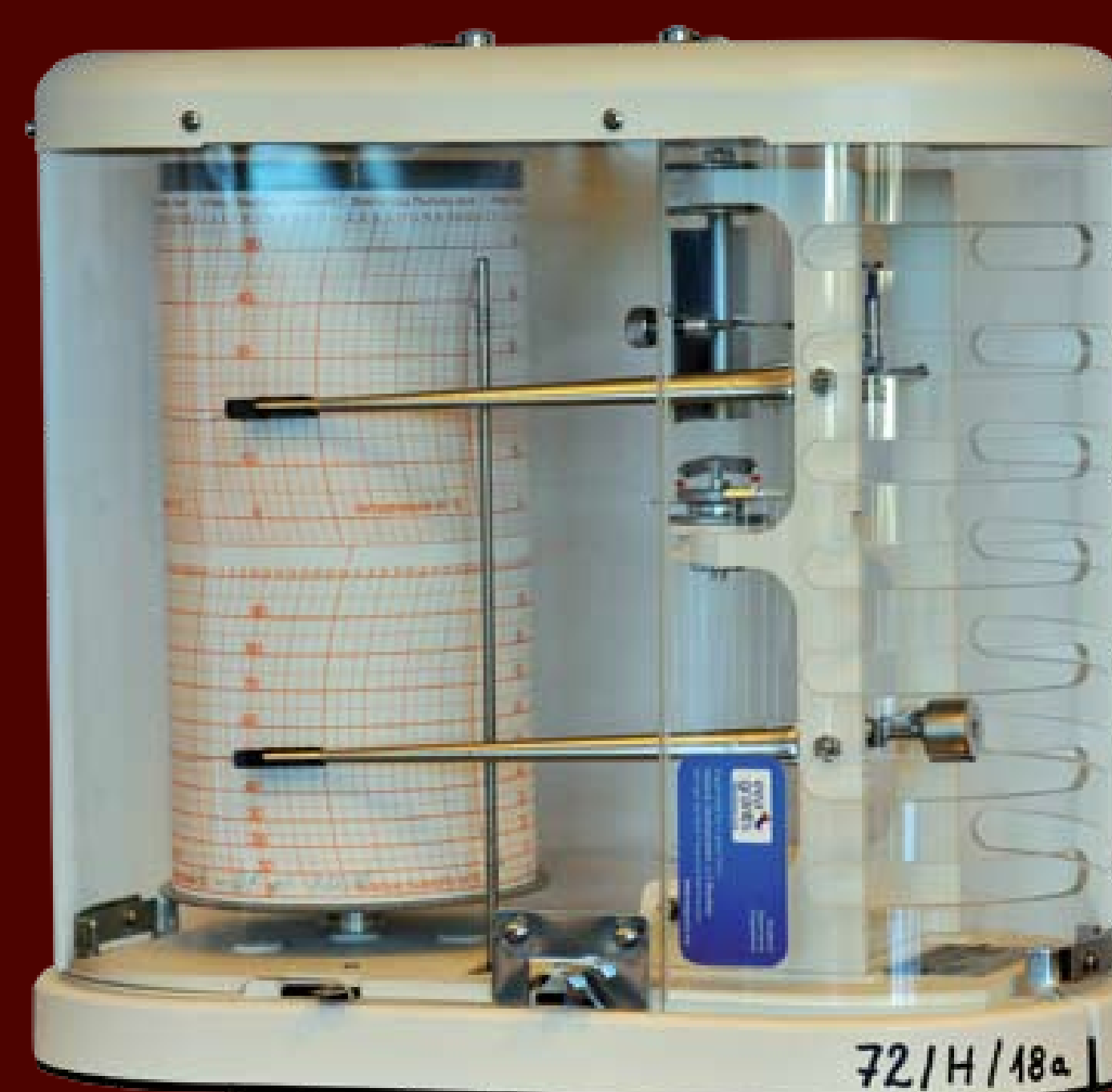
Zainstalowana w Muzeum centrala systemu sygnalizacji pożaru

Podgląd z kamer telewizji dozorowej zainstalowanej w Archiwum Państwowym

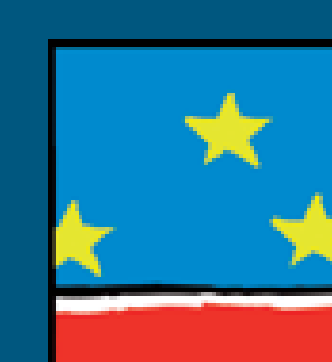
Przenośne urządzenia do regulacji warunków klimatycznych (osuszacze, nawilżacze, filtry powietrza), w które wyposażone zostały wszystkie uczestniczące w projekcie instytucje

Urządzenia do kontroli warunków klimatycznych (na zdjęciach widoczne są termohigrograf oraz wizualizacja pomiarów pochodzących z zainstalowanego w Książnicy Cieszyńskiej elektronicznego systemu monitoringu temperatury i wilgotności powietrza).

WSPARCIE UDZIELONE PRZEZ ISLANDIĘ, LIECHTENSTEIN ORAZ NORWEGIĘ POPRZECZ DOFINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW MECHANIZMU FINANSOWEGO EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO

ZREALIZOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

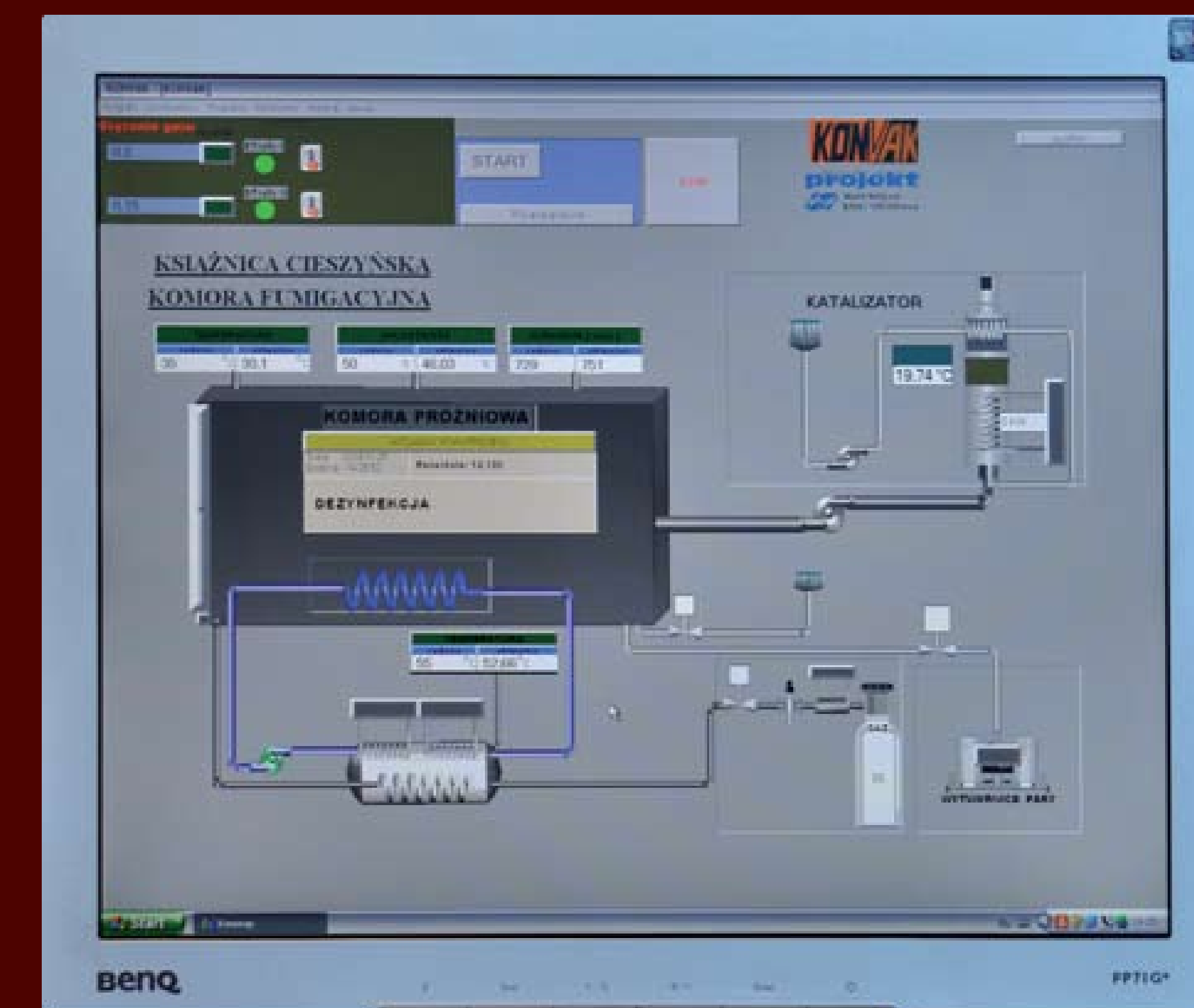
Infrastruktura III

Pracownia konserwatorska Książnicy Cieszyńskiej

Równolegle prowadzono prace zmierzające do rozbudowy i modernizacji infrastruktury technicznej, która przyczynić mogłaby się do zwiększenia zakresu działań prowadzonych przez funkcjonującą w Książnicy Cieszyńskiej pracownię konserwatorską. Projekt pozwolił w tym zakresie osiągnąć znaczący postęp. Wymieniona została przede wszystkim wysłużona komora fumigacyjna, w miejsce której zainstalowano znacznie wydajniejszą, sterowaną komputerowo i wyposażoną w katalizator komorę dezynfekcyjną. Zrealizowane w ramach projektu dostawy objęły ponadto laminator, dygestorium, gilotynę introligatorską z elektrycznym ostrzem, minisłot niskociśnieniowy, podświetlaną nadstawkę ssącą, suszarkę ramową oraz drobne sprzęty, takie jak elektroniczna waga laboratoryjna, dejonizator, mieszadło laboratoryjne, mikroskop, luksonierz itp. Uzupełniono również zapasy środków i materiałów wykorzystywanych w procesie konserwacji. Wszystkie pracownie wyposażone zostały w nowe, wykonane na wymiar meble.

Wyposażone w nowe meble wnętrza pracowni introligatorskiej. W głębi widoczna elektryczna gilotyna, obok komputer, z którego sterowany jest proces dezynfekcji w ulokowanej w podziemiu Książnicy Cieszyńskiej komorze fumigacyjnej.

Wyświetlany na monitorze komputerowym pulpit sterowniczy komory dezynfekcyjnej

Nabyta przez Książnicę Cieszyńską nowa komora fumigacyjna pozwala na zdalne sterowanie procesem dezynfekcji.

Wnętrze tzw. „suchej” pracowni konserwatorskiej. Po lewej stronie widoczny minisłot niskociśnieniowy i podświetlana nadstawka ssąca.

Mikroskop

Wyposażone w efektywny wyciąg dygestorium umożliwia pracę ze stosowanymi w procesie konserwacji szkodliwymi dla zdrowia substancjami chemicznymi.

Pracownia konserwatorska „mokra”. W lewym, dolnym rogu widać maszynę do uzupełniania ubytków w kartach, w środku prasę introligatorską, po prawej stronie – nabytą w ramach projektu suszarkę ramową (jej zbliżenie po lewej).

Gilotyna z elektrycznym ostrzem

Przy użyciu laminarki można zniszczone czy osłabione karty papieru (np. gazety) wtapiać w arkusze bibułki japońskiej, przy czym rezultaty owego zabiegu są odwracalne i w razie potrzeby zaalaminowaną kartę można ponownie wyodrębnić.

PH-metr i luksonierz

Mieszadło magnetyczne

Dezynfekcja i zabezpieczenie zbiorów

Z warunków magazynowych, w jakich przez wieki pozostawała większość cieszyńskich zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, wyraźnie odbiły się na ich stanie zachowania. Pokryte grubą warstwą kurzu i odkształcone bloki książek, zdeformowane fascykuly, w warunkach ciągłych wahań temperatury i wilgotności stały się pożywką dla mikroorganizmów. Obok poprawy stanu bibliotecznych i archiwalnych magazynów, konieczne było więc wdrożenie działań pozwalających na masowe zabezpieczenie i naprawę zbiorów, przede wszystkim zaś poddanie ich dezynfekcji. W tym celu do Cieszyna sprowadzona została przewoźna komora fumigacyjna, w której odesłano książki i archiwalia należące do Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, Muzeum Śląska Cieszyńskiego oraz Konwentu Zakonu Bonifratrów. Zasoby cieszyńskiego Oddziału Archiwum, które również wykazywały obecność grzybów i bakterii, po przewiezieniu do Katowic, zdezynfekowane zostały w komorze należącej do tamtejszej centrali archiwalnej. Tam również cieszyńskie archiwalia oczyszczono, a następnie poddano je zabiegom introligatorskim, polegającym na prostowaniu i prasowaniu odkształconych dokumentów, drobnych naprawach oraz wyposażaniu całości w obwoluty z papieru bezkwasowego i wykonane z takiegoż kartonu pudła.

Podobne działania zrealizowano również w odniesieniu do zbiorów stanowiących własność Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, Konwentu Zakonu Bonifratrów oraz Muzeum Śląska Cieszyńskiego. Książki i czasopisma były stopniowo oczyszczane, prostowane, podklejane lub zaopatrywane w obwoluty z papieru bezkwasowego, z kolei archiwalia po oczyszczeniu i wyprasowaniu wkładano do kartonowych pudeł. Pochodzące z subwencji środków wykorzystano nie tylko na zakup wszelkich niezbędnych do realizacji powyższych działań środków i materiałów, ale także na zatrudnienie doświadczonych introligatorów i konserwatorów książek, wyspecjalizowanych w pracy zabytkowymi zbiorami. Łącznie dezynfekcji oraz zabiegom introligatorskim poddanych zostało w trakcie projektu 43 000 woluminów oraz blisko 900 metrów bieżących akt archiwalnych.

Działania te przebiegały pod nadzorem konserwatorów Książnicy Cieszyńskiej, w której podobne prace, podjęte już przed kilkunastoma laty, pozwoliły jeszcze przed wdrożeniem projektu zabezpieczyć większość zabytkowych kolekcji książek. Zebrane w tym czasie doświadczenia, a przede wszystkim standardy ochrony, jakie zdołano w Książnicy Cieszyńskiej wypracować, stały się podstawą programu zabezpieczenia zrealizowanego w pozostałych zabytkowych bibliotekach w Cieszynie.

Akta należące do cieszyńskiego Oddziału Archiwum Państwowego w większej części zdezynfekowano w przewoźnej, wielkogabarytowej komorze fumigacyjnej. Tylko niektóre z nich trafiły do znajdującej się na wyposażeniu Archiwum w Katowicach komory stacjonarnej.

Również księgozbiory i archiwa Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, cieszyńskiego Konwentu Zakonu Bonifratrów oraz Muzeum Śląska Cieszyńskiego odesłane zostały w przewoźnej komorze dezynfekcyjnej. Proces dezynfekcji w komorze fumigacyjnej składa się z kilku faz. Najpierw z wnętrza komory wypompowywane jest powietrze, w miejsce którego – w drugim etapie – wtłoczony zostaje trujący gaz, który likwiduje żerujące w papierze i skórze owady, grzyby i bakterie. Ostatnia faza polega na wypompowaniu użytego w procesie odesłania gazu, jego spaleniu w katalizatorze oraz kilkukrotnym „przepłukaniu” powietrzem znajdujących się we wnętrzu komory materiałów. Dopiero po usunięciu z książek resztek trujących substancji komora może zostać otwarta, a odesłane materiały – wrócić do magazynu, lub zostać przekazane do dalszych zabiegów.

Prace zabezpieczające
Zdezynfekowane archiwalia i druki trafiły do rąk doświadczonych introligatorów i konserwatorów książek, którzy oczyścili je, a następnie poddali drobnym naprawom, zaopatrując poszczególne obiekty w obwoluty, teczki itp.

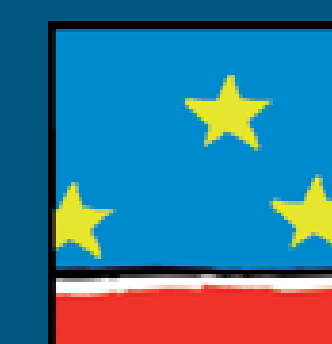
Efekty zabiegów introligatorskich
Na zdjęciach widoczny jest stan obiektów przed rozpoczęciem prac i po ich zakończeniu. Zauważyć można m.in. rezultaty czyszczenia kart i okładek, prostowania bloków, podklejania i nawilżania skórzanych opraw, a także zabezpieczenia w postaci obwolut z kartonu bezkwasowego, w które wyposażone zostały archiwalia oraz druki pozbawione opraw.

Dopiero po oczyszczeniu i wykonaniu napraw książki i zbiory archiwalne wrócić mogły na regały. Na fotografiach widać magazyny Biblioteki im. Tschammera oraz cieszyńskiego Oddziału Archiwum Państwowego, wypełnione zdezynfekowanymi i zabezpieczonymi zbiorami.

WSPARCIE UDZIELONE PRZEZ ISLANDIĘ, LIECHTENSTEIN ORAZ NORWEGIĘ POPRZEC DOFINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW MECHANIZMU FINANSOWEGO EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO

ZREALIZOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Konserwacja

Zwieńczeniem procesu zabezpieczania zbiorów stała się pełna konserwacja najcenniejszych i zarazem najbardziej zniszczonych druków i rękopisów. Poza Książnicą Cieszyńską, w której w ciągu dwóch ostatnich dekad kompleksowej renowacji poddano blisko 140 oprawnych woluminów oraz kilkaset jednostek rękopisów typu archiwalnego, żadna z pozostałych uczestniczących w projekcie instytucji nie miała dotychczas możliwości przeprowadzania konserwacji swoich zbiorów. Nic więc dziwnego, że spośród łącznie 144 obiektów, których renowacja finansowana jest z budżetu projektu, aż 112 stanowi własność partnerów Książnicy. Najwięcej zakonserwowanych obiektów, bo aż 62, pochodzi ze zbiorów Biblioteki i Archiwum im. Tschammera. Z cieszyńskiego Oddziału Archiwum do konserwacji wybrano 39 obiektów, z Biblioteki i Archiwum OO. Bonifratrów - osiem, a z Muzeum Śląska Cieszyńskiego - trzy. W przypadku Książnicy konserwacja 10 druków i rękopisów przeprowadzona została we własnej pracowni biblioteki. Pozostałe 22 obiekty konserwowane były w specjalistycznych pracowniach, wyłonionych w drodze przetargu. Także renowacja druków i rękopisów należących do Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, Konwentu Zakonu Bonifratrów i Muzeum realizowana była w drodze zleceń powierzanych podmiotom zewnętrznym. Archiwum korzystało w tym zakresie z usług pracowni konserwatorskich działających w sieci archiwalnej i zatrudnianych za pośrednictwem gospodarstwa pomocniczego.

Wszystkie skierowane do konserwacji obiekty wybrane zostały przez komisje złożone z konserwatorów oraz bibliotekarzy lub archiwistów, którzy w swoich decyzjach brali pod uwagę zarówno zabytkową wartość poszczególnych dzieł, ich znaczenie badawcze, jak i specyfikę zniszczeń, w tym przede wszystkim stopień zaawansowania oraz dynamikę procesów destrukcyjnych. Zastosowanie tego rodzaju kryteriów sprawiło, iż wśród przeznaczonych do konserwacji obiektów dominują rękopisy związane z dziejami Śląska Cieszyńskiego, a w następnej kolejności stare druki cechujące się bądź unikatowością, bądź wyjątkowymi walorami edytorskimi. Same prace renowacyjne przebiegały według precyzyjnych, uzgodnionych z ekspertami programów, a odbiór każdego dzieła z konserwacji odbywał się komisyjnie przy udziale rzeczoznawców, dokonujących oceny jakości wykonanych prac.

Konserwację znacznej części zbiorów cieszyńskiego Oddziału Archiwum Państwowego przeprowadzono w pracowni katowickiej centrali Archiwum.

Konserwacji w ramach projektu poddane zostały różnego typu obiekty, od opasłych druków i kodeksów rękopiśmiennych poczynając, poprzez złożone z wielu dokumentów jednostki archiwalne, a na pojedynczych mapach i grafikach kończąc (zdjęcia przedstawiają stan tych samych obiektów przed rozpoczęciem prac konserwatorskich i po ich zakończeniu).

Konserwacja zespołu archiwaliów Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Książnicy Cieszyńskiej
Renowacja pieczęci lakowych, przebiegająca według metody wypracowanej przez specjalistów Książnicy Cieszyńskiej, stanowi zawsze jeden z najtrudniejszych etapów konserwacji zabytkowych archiwaliów.

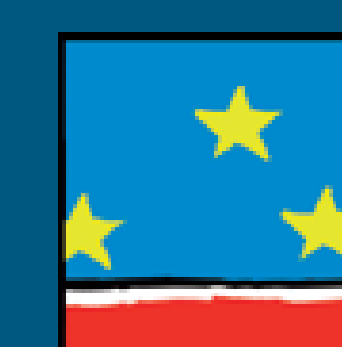
Uzgadnianie programu konserwacji wielkoformatowej, XVIII-wiecznej mapy Królestwa Czech („Mappa geographica Regni Bohemiae”, Augsburg 1720 r.), będącej jednym z trzech zakonserwowanych w ramach projektu obiektów Muzeum Śląska Cieszyńskiego.

Jakość konserwacji każdego obiektu oceniana była przez komisję złożoną z doświadczonych konserwatorów i rzeczoznawców.

WSPARCIE UDZIELONE PRZEZ ISLANDIĘ, LIECHTENSTEIN ORAZ NORWEGIĘ POPRZECZ DOFINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW MECHANIZMU FINANSOWEGO EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO

ZREALIZOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Opracowanie zbiorów

ednym z czynników warunkujących możliwość zabezpieczenia zbiorów przed kradzieżą lub zagubieniem jest wyposażenie ich w pełną, odpowiadającą współczesnym normom ewidencję oraz systemy wyszukiwawcze, które, umożliwiając prowadzenie kontroli zawartości zbiorów, pozwalają zarazem na włączenie ich do obiegu naukowego i kulturalnego. Projekt „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego” również i w tej sferze pozwolił na osiągnięcie przełomu. Wdrożonym w jego ramach procesem katalogowania objęte zostały bowiem najcenniejsze partie zbiorów. Łącznie w ramach projektu opracowano około 37 500 woluminów, przede wszystkim starych druków i/lub kodeksów rękopiśmiennych oraz 60 metrów bieżących archiwaliów.

W przypadku Książnicy Cieszyńskiej procesem katalogowania objętych zostało 18 100 woluminów. Są to stare druki z księgozbioru Czytelni Ludowej i Biblioteki Dekanatu (znajdujące się w depozycie Książnicy) oraz cały księgozbiór Leopolda J. Szersznika, czyli stare druki (ok. 14 400 woluminów), druki z lat 1801 – 1950 (3 700 woluminów) oraz rękopisy (1 000 jednostek). Na ich opracowanie rozpisano przetarg, który ostatecznie – w styczniu 2008 r. – wygrała Fundacja „Zakłady Kórnickie”. Prace, rozpoczęte 18 lutego 2008 r., trwały do końca stycznia 2010 r. Część zbiorów opracowywana była w Cieszyźnie, gdzie katalogowano rękopisy, wszystkie druki sprzed 1601 r. oraz inne, szczególnie cenne lub rzadkie obiekty. Ponadto na miejscu opracowywano dzieła wielotomowe i wielkoformatowe. Pozostałe egzemplarze przewożono do Kórnika; zadanie to zrealizowała firma transportowa mająca koncesję na ochronę obiektów o charakterze zabytkowym.

Spośród zbiorów Archiwum Państwowego Oddziału w Cieszynie opracowane zostały najcenniejsze dokumenty z okresu kancelarii austriackiej (z zespołów: Komora Cieszyńska i Akta Miasta Cieszyna). Sporządzona została ewidencja poszczególnych elementów w jednostkach inwentarzowych, co pozwoli na szybsze i bezpieczniejsze udostępnianie akt; dotyczy to 5 000 pojedynczych luźnych dokumentów. Oprócz tego zinwentaryzowano 1 500 jednostek archiwalnych i skatalogowano 8 300 książek i czasopism, składających się na najstarszą część należącej do Archiwum biblioteki podręcznej. Prace prowadzone były przez cały okres realizacji projektu.

W Bibliotece i Archiwum im. Tschammera opracowano 4 000 woluminów starych druków oraz liczący kilkadziesiąt metrów bieżących zasób archiwum parafialnego. Katalogowanie starych druków realizowane było od początku maja 2008 r. przez pięciu usługodawców zewnętrznych. Dwojgu kolejnym powierzono opracowanie zasobu archiwalnego.

Inwentaryzacją i katalogowaniem zbiorów Archiwum i Biblioteki OO. Bonifratrów (w sumie 180 kodeksów rękopiśmiennych oraz 2900 woluminów dzieł drukowanych, w tym niespełna 200 starych druków) oraz Muzeum Śląska Cieszyńskiego (blisko 3000 woluminów, w tym 360 starych druków) zajęli się pracownicy tychże instytucji.

Pochodzący z lat sześćdziesiątych XX w.
kartkowy katalog biblioteki Leopolda Jana

Szersznika oraz przykładowa strona
XIX-wiecznego repertorium biblioteki
Leopolda J. Szersznika

Zdecydowana większość cieszyńskich zbiorów bibliotecznych i znaczna część archiwaliów wyposażona była w bardzo ułomną, archaiczną dokumentację katalogową i inwentarzową, a co gorsza – niektóre kolekcje pozostawały poza jakąkolwiek ewidencją.

Istniejące narzędzia wyszukiwawcze i ewidencyjne nie tylko nie odpowiadały

współczesnym przepisom,
ale, pozostając obciążone wieloma błędami.

...niekwestionowanymi, nie pozwalającymi na utrzymanie
...pełnej kontroli nad zawartością zbiorów

pełnej kontroli nad zawartością zbiorów,
a zatem także nad ich bezpieczeństwem,
poważnie ograniczając zarazem możliwość
prowadzenia kwerend i wykorzystywania
cieszyńskich kolekcji w badaniach naukowych
i działalności kulturalnej.

[illegible]

Przebiegająca w Książnicy Cieszyńskiej kontrola poprawności opisów katalogowych sporządzonych przez bibliotekarzy Fundacji „Zakłady Kórnickie”

Proces katalogowania zbiorów przebiegał zgodnie ze standardami wypracowanymi w Książnicy Cieszyńskiej, w której od połowy lat dziewięćdziesiątych realizowany jest długofalowy, kompleksowy program opracowania zbiorów.

Jego zasady, ustalone na podstawie analizy obowiązujących przepisów prawnych, norm i rozwiązań funkcjonujących w bibliotekach naukowych, w 1998 r.

doczekały się kodyfikacji w dokumencie „Struktura oraz zasady ewidencji i opracowania zbiorów bibliotecznych Książnicy Cieszyńskiej”.

W regulacji tej ujęte zostały m.in. procedury i normy

określające zasady opracowania oraz inwentaryzacji zbiorów
przy użyciu wdrożonego w Książnicy już w 1994 r. programu MAK.

Dzięki jego adaptacji do specyfiki zasobów biblioteki,

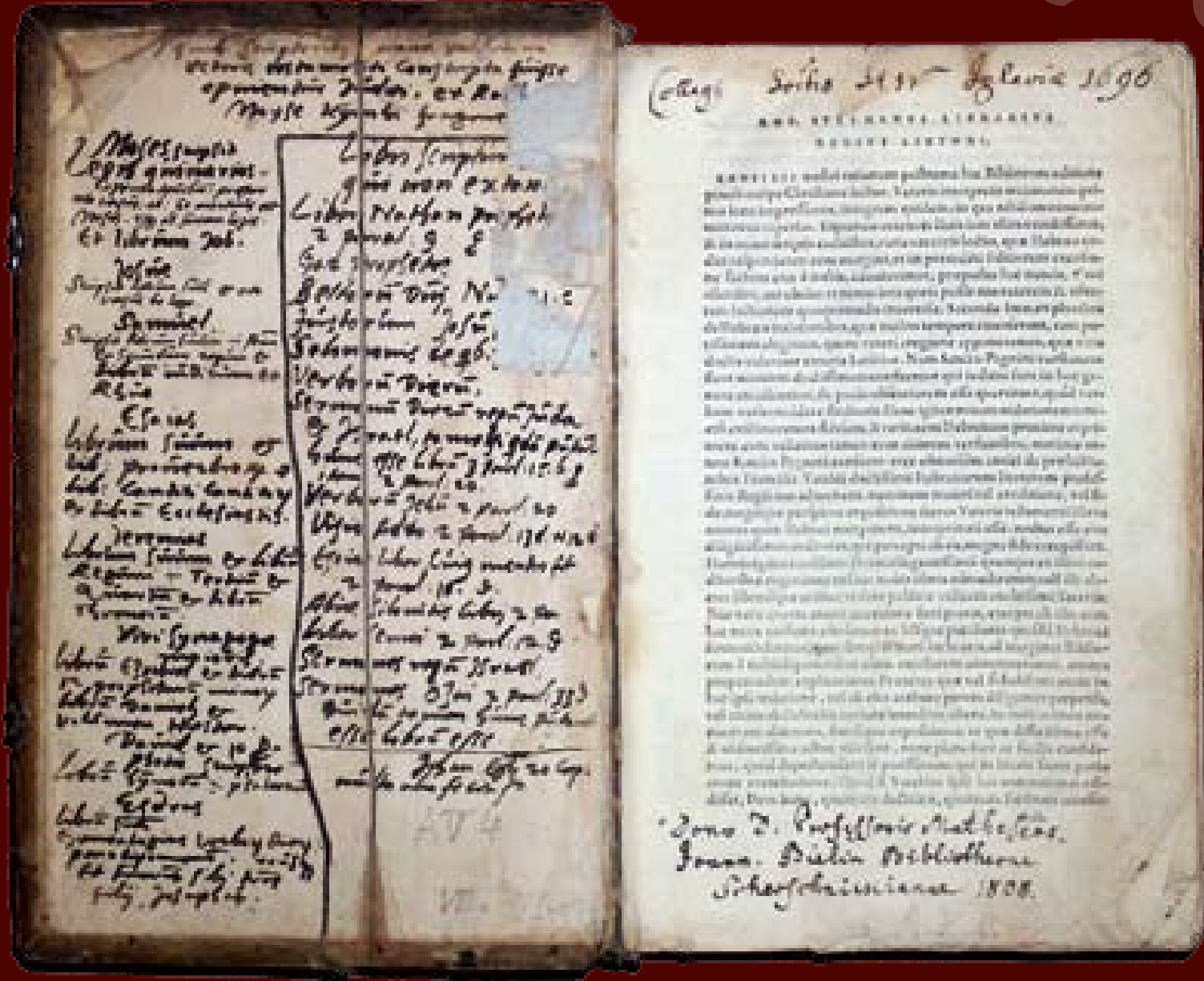
możliwe stało się zautomatyzowanie procesu opracowania wszystkich kategorii zbiorów,
w tym również starych druków i rękopisów.

Katalogowaniem bibliotek Muzeum Śląska Cieszyńskiego oraz cieszyńskiego Oddziału Archiwum Państwowego zajmowali się pracownicy tych instytucji.

Od 2007 r. zasady, obowiązujące w Książnicy Cieszyńskiej, zostały pod jej kontrolą wdrożone przez wszystkich partnerów projektu, normując proces katalogowania także ich zasobów.

We wszystkich placówkach objętych projektem wprowadzony został również program MAK w formacie stosowanym przez Książnicę. Otworło to nie tylko możliwość wymiany opisów katalogowych pomiędzy wszystkimi uczestnikami projektu, ale umożliwiła im zintegrowanie baz danych i wspólne udostępnianie ich za pośrednictwem Internetu.

Największych trudności nastęrcza opracowanie dzieł uszkodzonych, pozbawionych kart tytułowych lub innych elementów identyfikacyjnych.

Na zdjęciu widoczne jest tego rodzaju wydawnictwo wraz z jego sporządzonym przez bibliotekarzy Fundacji „Zakłady Kórnickie” opisem katalogowym, który dostępny jest w bazie on-line Książnicy Cieszyńskiej.

W katalogowych bazach on-line Książnicy Cieszyńskiej znaleźć można nie tylko opisy druków, ale także manuskryptów.

Zdjęcia przedstawiają anagram poprzedzający alchemiczną rozprawę Rajmunda Lulliusa (ok. 1235 – ok. 1315), franciszkańskiego filozofa i teologa oraz sporządzony w ramach projektu opis tegoż dzieła.

Digitalizacja zbiorów

Włączając owo zadanie do projektu, jego organizatorzy odwołać mogli się do doświadczeń Książnicy Cieszyńskiej, która już w 2003 r. przystąpiła do realizacji długofalowego programu digitalizacji swoich zbiorów. W jego fazie pilotażowej, przy wykorzystaniu środków własnych biblioteki oraz będących w jej dyspozycji prostych narzędzi informatycznych, wykonano cyfrowe kopie wszystkich historycznych katalogów zbiorów. W latach 2003-2005 zostały one udostępnione w Internecie, stając się – obok tworzonych równolegle katalogowych baz danych – ważnym składnikiem wyszukiwawczego instrumentarium Książnicy Cieszyńskiej. Niejako na marginesie prac nad ucyfrowieniem dokumentacji katalogowej rozpoczęto budowę Cieszyńskiej Biblioteki Wirtualnej, w ramach której jeszcze w 2003 r. udostępniono elektroniczne kopie blisko 100 dzieł składających się na kanon dawnego cieszyńskiego piśmiennictwa historycznego. Mimo iż zaprezentowano je wyłącznie w postaci graficznej, pozbawionej efektywnego systemu wyszukiwawczego, CBW spotkała się z dużym zainteresowaniem ze strony internautów, mierzonym systematycznie rosnącą liczbą wyświetleń oraz wieloma odesłaniami w polskich i zagranicznych serwisach internetowych. Jej funkcjonowanie pozwoliło Książnicy Cieszyńskiej rozpoznać potrzeby w zakresie dostępu do elektronicznych wersji dokumentów piśmienniczych dotyczących Śląska Cieszyńskiego, a zarazem organizacyjne i techniczne możliwości ich digitalizacji oraz upowszechniania. Doświadczenia te okazały się niezwykle przydatne podczas przygotowywania projektu „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego”.

Inicjując w 2003 r. prace digitalizacyjne, Książnica Cieszyńska zdecydowała, że ucyfrowieniem objęte zostać powinny zbiory o ściśle regionalnym charakterze, które mają niewielkie szanse na uwzględnienie w projektach cyfryzacji realizowanych przez inne ośrodki. W odróżnieniu więc od wielu polskich bibliotek, które digitalizację rozpoczęły od znajdujących się w ich posiadaniu inkunabułów i starych druków, Książnica skoncentrowała się na piśmiennictwie powstałym w regionie i regionu dotyczącym. Założenie to, obowiązujące już przy tworzeniu Cieszyńskiej Biblioteki Wirtualnej, zastosowanie znalazło także w trakcie realizacji projektu „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego”, w ramach którego digitalizacją objęto m.in. kolekcję dawnej prasy cieszyńskiej, która, ciesząc się olbrzymim zainteresowaniem czytelników, ze względu na stopień zakwaszenia papieru pozostaje narażona na szybką destrukcję, a ponadto rękopiśmienne źródła do dziejów Śląska Cieszyńskiego, w tym m.in. kolekcję manuskryptów z Biblioteki Leopolda Jana Szersznika, kolekcję zabytkowych metryk Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, połączną część zespołu Akta Miasta Cieszyna w Archiwum Państwowym, czy znaczne partie archiwum cieszyńskiego Konwentu Zakonu Bonifratrów. Łącznie w ramach projektu zdigitalizowanych zostało ok. 570 000 stron, z czego na Książnicę Cieszyńską przypada blisko 390 000 stron, na Archiwum Państwowe – 120 000 stron, na Bibliotekę i Archiwum im. Tschammera – ok. 28 000 stron, na Archiwum i Bibliotekę OO. Bonifratrów – 30 000 stron i na Muzeum – 1 000 stron.

Zadanie to, z wyjątkiem Archiwum Państwowego w Katowicach, w którym większość prac związanych z digitalizacją i mikrofilmowaniem wykonano we własnej pracowni reprograficznej, zrealizowane zostało przez wyłonione w postępowaniach przetargowych dwie specjalistyczne firmy, a mianowicie Digital-Center z Poznania (realizującej zamówienia Książnicy Cieszyńskiej, Archiwum i Biblioteki Konwentu Zakonu Bonifratrów oraz Muzeum Śląska Cieszyńskiego) oraz Mikrofilm-Service z Raszyna (zamówienia Biblioteki i Archiwum im. Tschammera). W rezultacie ich działań, oprócz źródłowych kopii TIFF (pełny kolor, 300 dpi rozdzielczości) oraz użytkowych publikacji w formacie PDF i DjVu (tych ostatnich – w odniesieniu do kopii czasopism drukowanych czcionką łacińską – wyposażonych także w wykonaną przy użyciu programu FineReader warstwę OCR) równolegle powstawały kopie mikrofilmowe, przeznaczone do wieczystej archiwizacji.

W ten sposób również w odniesieniu do digitalizacji w pełni zrealizowane zostało kluczowe założenie projektu, zgodnie z którym starania zmierzające do poprawy bezpieczeństwa zbiorów łączyć należało z wysiłkami na rzecz zwiększenia ich dostępności, co w tym akurat przypadku polega na – z jednej strony – wycofaniu z bieżącego użytkowania określonych partii zbiorów, a z drugiej – na wprowadzeniu w ich miejsce kopii cyfrowych, zapewniających możliwość nieograniczonego dostępu do utrwalonych w nich treści. Jak realizacja owego założenia wygląda w praktyce, można się przekonać, korzystając ze Śląskiej Biblioteki Cyfrowej (www.sbc.org.pl), do której Książnica Cieszyńska przystąpiła 23 stycznia 2009 r., jeszcze w czasie trwania projektu zyskując możliwość publikowania swoich zasobów cyfrowych. Wkrótce do Śląskiej Biblioteki Cyfrowej dołączyć mają także pozostali uczestnicy projektu, którzy w jej ramach ogłaszać będą kopie należących do siebie druków i rękopisów.

Digitalizacja zbiorów Książnicy Cieszyńskiej prowadzona była w jej siedzibie przy użyciu sprzętu dostarczonego przez wykonawcę i przez jego pracowników. Na fotografii widoczny jest bezdotykowy skaner do digitalizacji zbiorów zszytych i oprawnych, wyposażony w „zimne oświetlenie” nieemitujące promieniowania UV i IR, włączane tylko podczas skanowania i pozwalające ograniczyć czas naświetlania do 0,3 sekundy, a przez to gwarantujące digitalizowanym obiektom pełne bezpieczeństwo.

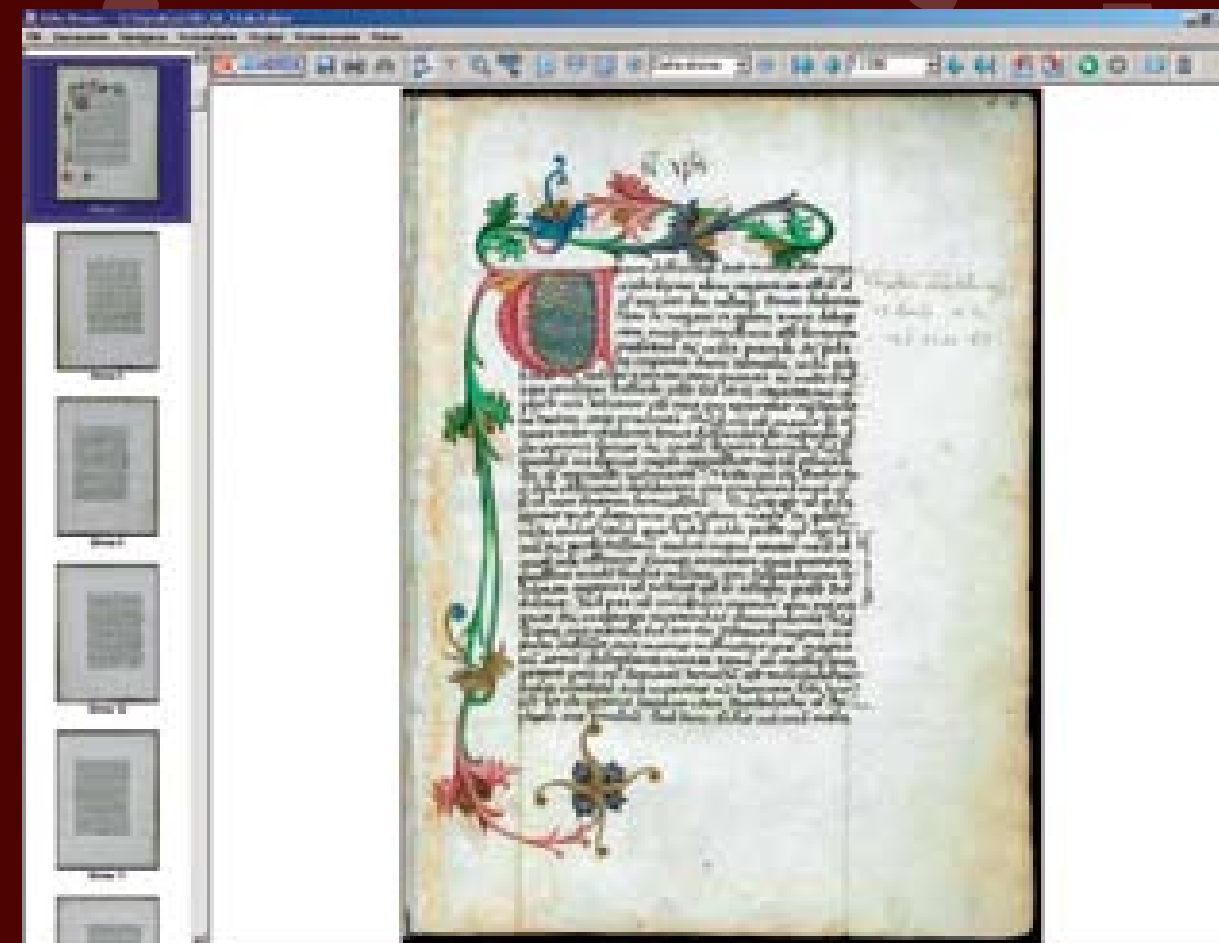
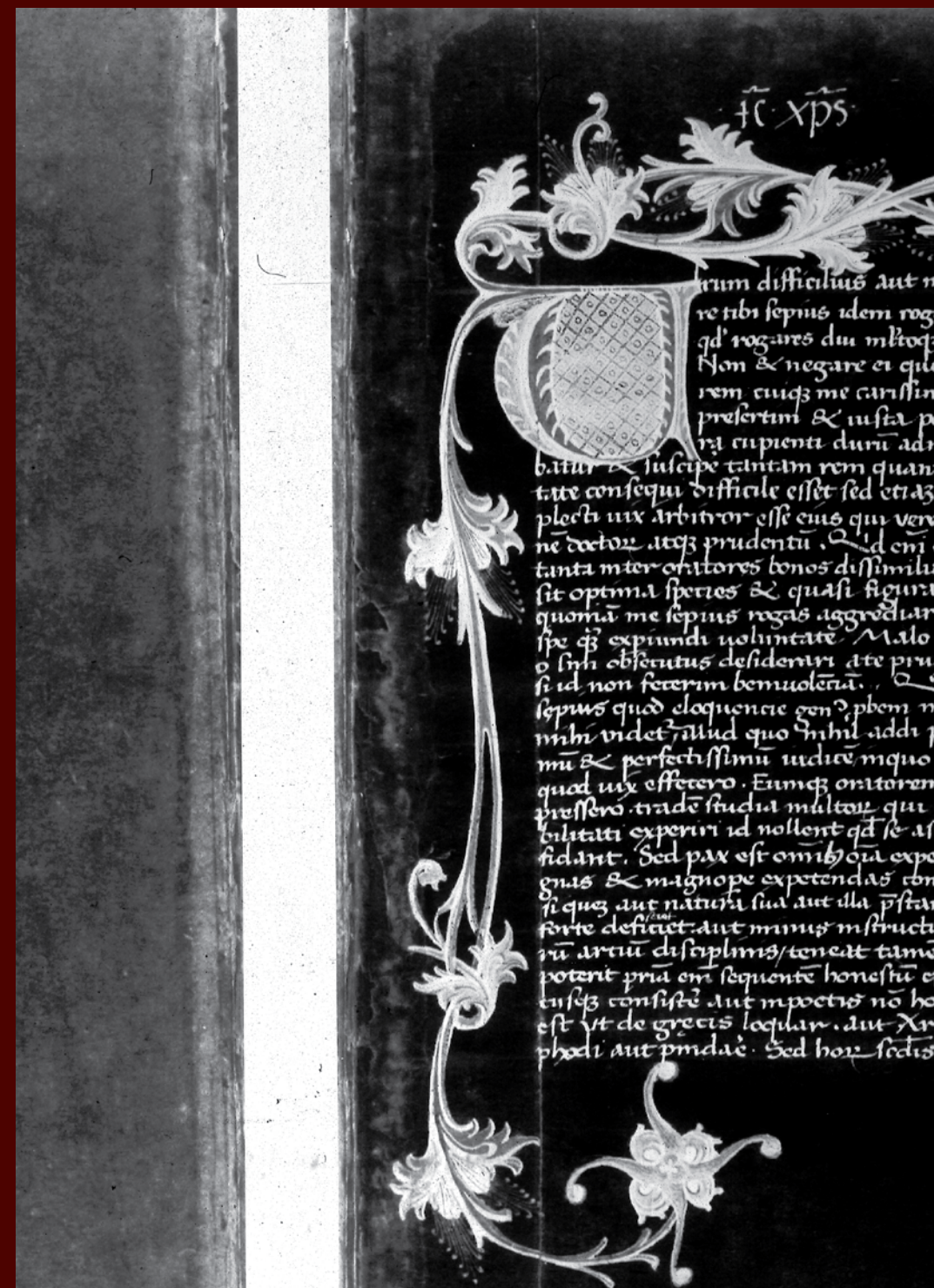
Pracownia reprograficzna Archiwum Państwowego w Katowicach, w której odbywała się digitalizacja cieszyńskich archiwaliów.

Podstawowym produktem digitalizacji są pliki zapisane w bezstratnym formacie TIFF. Każdy plik TIFF zawiera kopię tylko jednej strony oryginału, przygotowaną w trybie graficznym true color, z rozdzielczością 300 dpi. Pliki te, stanowiąc nieudostępnianą w obiegu czytelnicznym „kopię wieczystą”, tworzą z kolei podstawę sporządzenia kopii mikrofilmowych oraz przeznaczonych do udostępnienia elektronicznych publikacji w formatach PDF i DjVu.

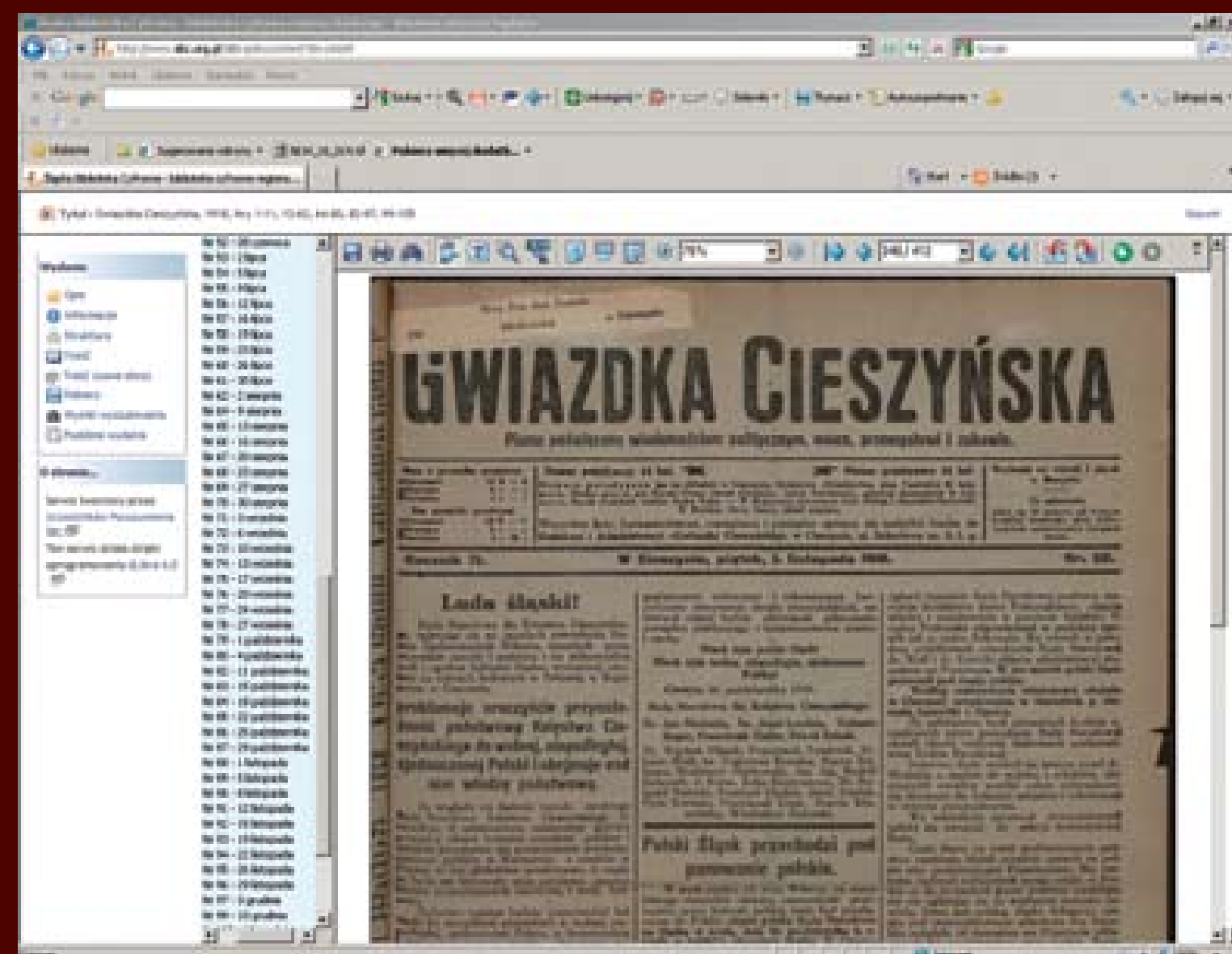
Mikrofilmy stanowią najbardziej trwały nośnik informacji. Sporządzone w ramach projektu mikrofilmy nie są przeznaczone do użytkowania w obiegu czytelnicznym, a jedynie do archiwizacji, stąd też otrzymały wyłącznie formę negatywów. Mimo rozwoju technologii informatycznych, mikrofilmy, które – jak dowodzą specjalistyczne badania – są w stanie zachować swoje walory użytkowe nawet przez kilkadziesiąt lat, ciągle uznawane są za najbezpieczniejszy środek utrwalania i przechowywania informacji tekstowych i graficznych.

Do użytku czytelników przeznaczone są kopie cyfrowe w postaci plików DjVu i PDF. Publikacje w formacie DjVu, zawierające cyfrowe kopie danego rękopisu lub rocznika czasopisma, wyposażone są w system nawigacji, obejmujący odsyłacze do poszczególnych części manuskryptu lub numerów czasopisma, a ponadto – w przypadku czasopism wydrukowanych czcionką łacińską – w warstwę OCR, przygotowaną w programie FineReader, pozwalającą na pełnotekstowe przeszukiwanie danej publikacji. Ze względu na swoją strukturę oraz niewielką objętość plików DjVu udostępniane są za pośrednictwem internetowych bibliotek cyfrowych. Prezentacji w sieciach wewnętrznych służą publikacje PDF, które również wyposażone zostały w systemy nawigacji, a ponadto oferują stosunkowo wysoką jakość graficzną.

Po przystąpieniu w 2009 r. Książnicy Cieszyńskiej do Śląskiej Biblioteki Cyfrowej zamknięta została funkcjonująca od 2003 r. Cieszyńska Biblioteka Wirtualna.

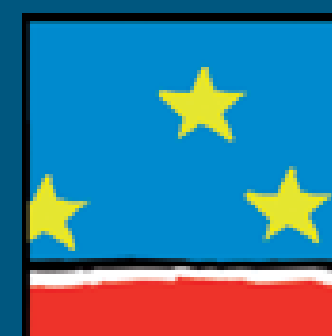
Tradycyjnie największym zainteresowaniem czytelników cieszy się dawna cieszyńska prasa, w tym przede wszystkim „Gwiazdka Cieszyńska”. Zawarcie „Porozumienia o współtworzeniu Śląskiej Biblioteki Cyfrowej” poprzedzone zostało kilkumiesięcznymi negocjacjami, w efekcie których Książnica Cieszyńska skłoniła założycieli Śląskiej Biblioteki Cyfrowej do przeprowadzenia zmian w sposobie udostępniania cyfrowych kopii. Na wniosek Książnicy interfejs SBC wzbogacił o dodatkową opcję (odsyłacz w menu o nazwie „Publikacje Uczestników”), pozwalającą każdej ze współtworzących SBC instytucji prezentować swoje zbiory indywidualnie, w osobnej zakładce, wyposażonej w tekst wprowadzający, własne znaki graficzne, wyszukiwarkę, liczniki wyświetleń, a także zestawienia ostatnio dodanych i najczęściej czytanych publikacji. Stwarza to poszczególnym bibliotekom możliwość efektywniejszego wiązania realizowanej przez siebie polityki w zakresie digitalizacji zbiorów z zainteresowaniami i potrzebami społeczności, na rzecz których działają. Członkom tych ostatnich zaś taki sposób prezentacji danych pozwala nie tylko na bieżące obserwowanie postępów prac digitalizacyjnych we własnych bibliotekach, ale także na przeszukiwanie ich zbiorów bez konieczności przeprowadzania tego rodzaju operacji w całym zasobie SBC.

Czytelnia Książnicy Cieszyńskiej wzbogaciła się o skaner mikrofilmów. Przy jego pomocy możliwe będzie digitalizowanie czasopism, które nie zostały objęte tym działaniem w ramach projektu, a ich kopie mikrofilmowe znajdują się w zbiorach Książnicy Cieszyńskiej. Poza skanerem, czytelnią Książnicy Cieszyńskiej wyposażoną została również w nowoczesny, wielkoformatowy czytnik mikrofilmów oraz komputery z 24-calowymi monitorami, umożliwiającymi przeglądanie cyfrowych kopii gazet.

WSPARCIE UDZIELONE PRZEZ ISLANDIĘ, LIECHTENSTEIN ORAZ NORWEGIE POPRZEC DOFINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW MECHANIZMU FINANSOWEGO EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO

ZREALIZOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Miasto książek

Wszystkie uczestniczące w realizacji projektu instytucje partnerskie udostępniają swoje zbiory za pośrednictwem własnych czytelni oraz organizowanych przez siebie wystaw, prezentacji i warsztatów. W celu skoordynowania oraz podniesienia efektywności działań związanych z udostępnianiem zbiorów oraz popularyzacją wiedzy na temat cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego, instytucje te powołały w 2010 r. „Szlak cieszyńskich archiwów i bibliotek zabytkowych”. Jego istnienie przybliżyć powinno realizację strategicznego celu projektu „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego”, czyli włączenie zabezpieczonych, zakonserwowanych i zdigitalizowanych zbiorów do szerokiego obiegu naukowego i kulturalnego.

Jedna z tablic wytyczających przebieg „Szlaku cieszyńskich archiwów i bibliotek zabytkowych”

Biblioteka i Archiwum im. Tschammera

pl. Kościelny 6, 43-400 Cieszyn
tel.: +48 502 495 835 lub +48 33 857 96 69
e-mail: biat@cieszyn.org.pl
www.biblioteka.cieszyn.org.pl

Zbiory Biblioteki i Archiwum udostępniane są za pośrednictwem Czytelni mieszczącej się na drugim piętrze budynku parafii i otwartej w poniedziałki i środy w godzinach od 15.30 do 19.00. Muzeum Protestantyzmu, które oferuje również indywidualne pokazy zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, zwiedzać można w piątki od godziny 14.00, w pozostałe dni (z wyjątkiem świąt oraz czasu trwania uroczystości kościelnych) po uprzednim uzgodnieniu terminu. Dostęp – przez boczne wejście do kościoła Jezusowego.

Siedziba Parafii Ewangelicko-Augsburskiej, w której zlokalizowana jest czytelnia Biblioteki i Archiwum im. Tschammera

Kościół Jezusowy, w którego bocznych nawach mieszczą się Biblioteka i Archiwum im. Tschammera oraz Muzeum Protestantyzmu na Śląsku Cieszyńskim

Biblioteka im. Tschammera

Książnica Cieszyńska

ul. Mennicza 46, 43-400 Cieszyn,
tel.: +48 33 851 38 41, fax: +48 33 851 38 45
e-mail: ksiaznica@kc-cieszyn.pl
www.kc-cieszyn.pl

Siedziba Książnicy Cieszyńskiej (widok z placu Teatralnego)

Ze zbiorów Książnicy Cieszyńskiej może skorzystać każdy, kto ukończył piętnaście lat i dokonał formalnego zapisu do biblioteki (osoby niepełnoletnie za pisemną zgodą opiekunów prawnych), przedstawiając ważny dokument tożsamości i zapoznając się z regulaminem udostępniania zbiorów. Do dyspozycji czytelników są: Czytelnia Ogólna czynna od wtorku do piątku w godzinach od 10.00 do 18.00 oraz w soboty w godzinach od 9.00 do 15.00, udostępniane zbiory: książki i czasopisma wydane po 1800 r., mikrofilmy oraz dokumenty elektroniczne; Czytelnia Zbiorów Specjalnych czynna od wtorku do piątku w godzinach od 8.00 do 15.00, udostępniane zbiory: stare druki, rękopisy, kartografia, ikonografia; Galeria czynna od wtorku do piątku w godzinach od 10.00 do 18.00 oraz w soboty w godzinach od 9.00 do 15.00, w programie: cykliczne ekspozycje z zakresu kultury książki oraz historii Śląska Cieszyńskiego.

Książnica Cieszyńska oferuje również przeznaczone dla młodzieży szkolnej lekcje biblioteczne oraz warsztaty i pokazy zbiorów. Ich tematykę oraz terminy należy uzgodnić wcześniej z prowadzącym bibliotekarzem. Ukończenie cyklu lekcji poświęconych historii książki uprawnia do otrzymania certyfikatu „Młodego znawcy dawnej książki”.

Hall w siedzibie Książnicy Cieszyńskiej (po prawej stronie widoczny magazyn Biblioteki Leopolda Jana Szersznika)

Galeria Książnicy Cieszyńskiej

Archiwum i Biblioteka OO. Bonifratrów w Cieszynie

pl. J. Londzina 1, 43-400 Cieszyn
tel.: +48 33 858 15 95
www.bonifratrzy-archiwum.pl

Zbiory Archiwum i Biblioteki udostępniane są wszystkim zainteresowanym w Czytelni, czynnej w poniedziałki od 13.00 do 17.00 oraz we wtorki od 8.00 do 12.00, w pozostałych terminach po ich uprzednim uzgodnieniu z pracownikami. Biblioteka oferuje także lekcje biblioteczne dla młodzieży szkolnej oraz przeznaczone dla wszystkich zainteresowanych prezentacje zbiorów. Ich terminy należy uzgodnić wcześniej z prowadzącym bibliotekarzem.

Archiwum i Biblioteka Konwentu Zakonu Bonifratrów w Cieszynie

Klasztor OO. Bonifratrów

Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie

ul. Mennicza 46, 43-400 Cieszyn
tel.: +48 33 858 22 01
e-mail: apcieszyn@katowice.ap.gov.pl
www.katowice.ap.gov.pl

Prawo do korzystania z materiałów archiwalnych przysługuje osobom fizycznym działającym we własnym imieniu albo będącym upoważnionymi przedstawicielami zainteresowanych podmiotów. W celu skorzystania z zasobów Archiwum konieczne jest wypełnienie i złożenie formularza zgłoszeniowego, w którym należy podać między innymi dane osobowe użytkownika oraz charakterystykę zamierzonych badań. Szczegółowe zasady udostępniania archiwaliów reguluje Zarządzenie nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 18 maja 2000 roku w sprawie organizacji udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach państwowych.

Materiały archiwalne udostępniane są w Pracowni Naukowej, czynnej w poniedziałki i czwartki w godzinach od 9.00 do 14.00 oraz w środy w godzinach od 9.00 do 17.00 (w okresie od 15 lipca do 15 sierpnia Pracownia jest nieczynna).

Archiwum oferuje również przeznaczone dla młodzieży szkolnej lekcje biblioteczne oraz warsztaty i pokazy, których tematykę i termin należy uzgodnić wcześniej z kierownikiem Oddziału.

Pracownia Naukowa cieszyńskiego Oddziału Archiwum Państwowego

Magazyn cieszyńskiego Oddziału Archiwum Państwowego

Siedziba Książnicy Cieszyńskiej i cieszyńskiego Oddziału Archiwum Państwowego (widok ze wzgórza zamkowego)

Biblioteka Naukowa Muzeum Śląska Cieszyńskiego

ul. T. Regeera 6, 43-400 Cieszyn (wejście od ul. Srebrnej 1a)
tel.: +48 33 852 15 77, tel./fax +48 33 851 29 32
e-mail: mc@muzeum-cieszyn.ox.pl
www.muzeumcieszyn.pl

Czytelnia biblioteki jest czynna od wtorku do czwartku w godzinach od 9.00 do 14.00. Istnieje również możliwość skorzystania z lekcji bibliotecznych (muzealnych) od wtorku do piątku w godzinach od 8.00 do 14.30. Tematykę i terminy lekcji należy ustalać z tygodniowym wyprzedzeniem telefonicznie lub za pośrednictwem poczty elektronicznej pod adresem e-mail: promocja@muzeum-cieszyn.ox.pl

Siedziba Muzeum Śląska Cieszyńskiego (widok z Parku Pokoju)

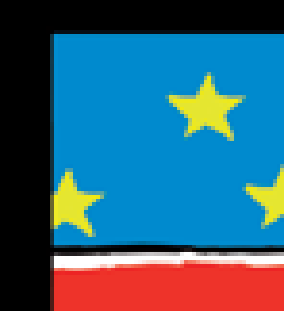
Należąca do Muzeum Śląska Cieszyńskiego kolekcja starych druków

Sala egipska w Muzeum Śląska Cieszyńskiego

WSPARCIE UDZIELONE PRZEZ ISLANDIĘ, LIECHTENSTEIN ORAZ NORWEGIĘ POPRZECZ DOFINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW MECHANIZMU FINANSOWEGO EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO

ZREALIZOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

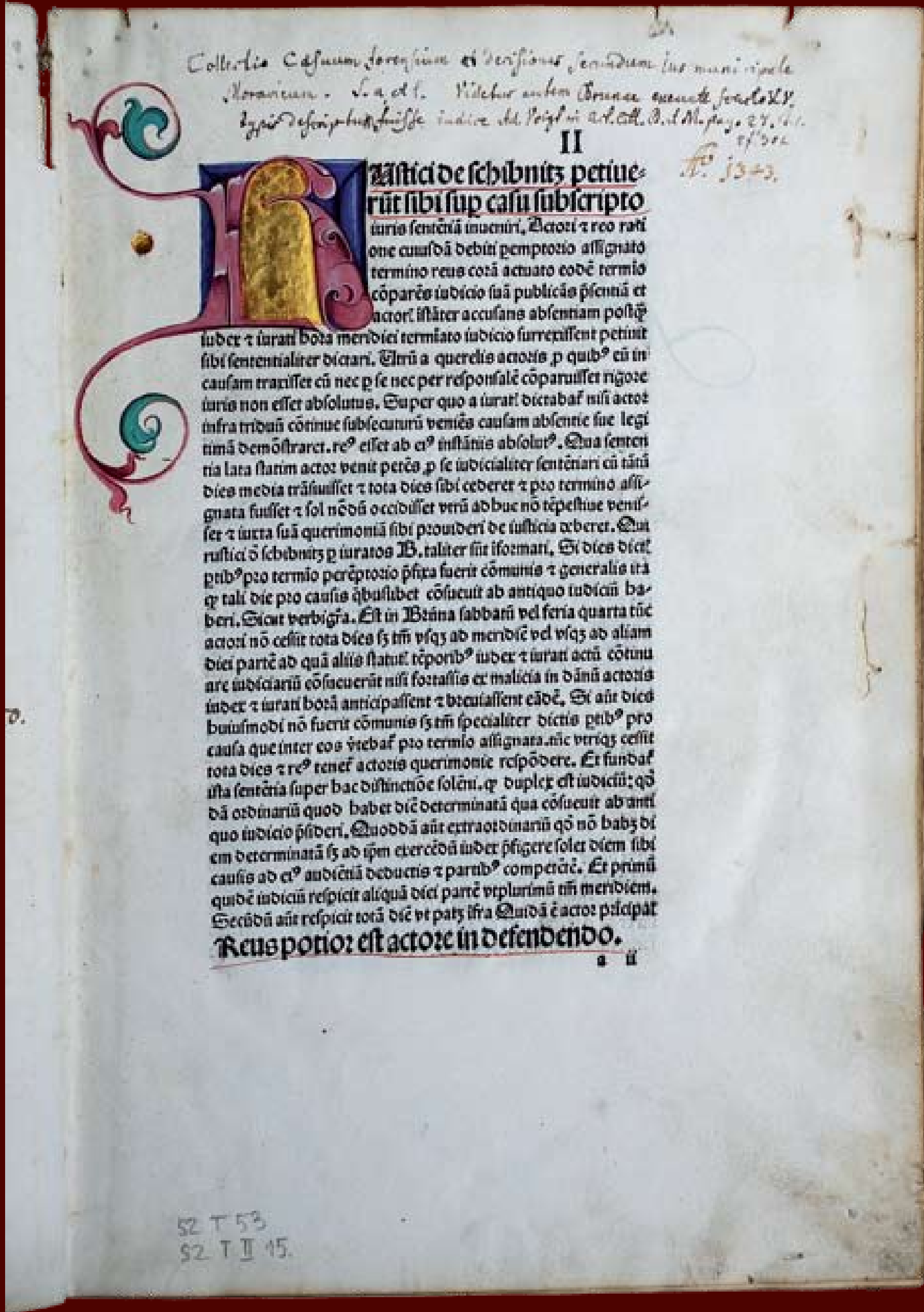
Książnica Cieszyńska

Książnica Cieszyńska jest samorządową instytucją kultury, posiadającą osobowość prawną. Powołana została uchwałą Rady Miejskiej Cieszyna 25 listopada 1993 r., zaś 1 stycznia 1994 r. rozpoczęła realizację zadań statutowych. 24 listopada 1998 r. Minister Kultury, działając na podstawie znowelizowanej ustawy o bibliotekach, włączył jej zbiory do Narodowego Zasobu Bibliotecznego, a 21 marca 2001 r. zaliczył ją do polskich bibliotek naukowych. Zbiory Książnicy Cieszyńskiej obejmują kilka kolekcji książkowych, które powstały lub były przechowywane na terenie Cieszyna w okresie ostatnich ponad 200 lat. Zawierają ponadto wiele, pochodzących głównie z XIX i pierwszej połowy XX w. fragmentów cieszyńskich bibliotek prywatnych i instytucjonalnych, a także uzupełniany na bieżąco księgozbiór współczesny. Ogółem liczą ponad 130 000 woluminów dzieł drukowanych, w tym 18 500 starodruków oraz 17 000 jednostek ewidencyjnych rękopisów. Obok gromadzenia, ochrony i konserwacji regionalnego dziedzictwa piśmienniczego, do głównych zadań biblioteki należy tworzenie nowoczesnego warsztatu do badań regionalnych i bibliologicznych, a także inspirowanie, organizowanie i prowadzenie prac naukowych w zakresie kultury piśmienniczej Śląska Cieszyńskiego. Jej celem jest również popularyzacja wiedzy o historii i kulturze regionu. Od 2000 r. siedziba Książnicy mieści się w wyremontowanej, zaadaptowanej na potrzeby placówki i rozbudowanej o dodatkowe, nowe skrzydło zabytkowej kamienicy w centrum Cieszyna.

Prorocy cieszyńscy

Pochodzący z lat 1418-1439 kodeks zawiera przekład na język czeski Ksiąg Prorockich oraz Nowego Testamentu. W drugiej połowie XV w. był własnością Hynka Bérki z Nasiedla (z Nasile), którego namalowany na pergaminie portret konny, utożsamiany także z ekslibrisem rycerza, wklejono na początku kodeksu. Do biblioteki Leopolda Jana Szersznika kodeks trafił w darze od hrabiego Jana Larischa-Mönnicha, z czasem, ze względu na miejsce przechowywania, zyskując nazwę *Proroków cieszyńskich*.

Ius municipale Brunnense, Nürnberg ca 1498
Zachowane w bibliotece Leopolda Jana Szersznika najstarsze wydanie prawa miejskiego Brna, jest jedynym zarejestrowanym w Polsce egzemplarzem owej edycji.

Graduał Maryjny

Do najcenniejszych poloników, znajdujących się w posiadaniu Książnicy Cieszyńskiej, należy jedna z trzech części tzw. graduału tarnowskiego. Ten pochodzący z trzeciej dekady XVI w., bogato zdobiony, pergaminowy kodeks zawiera m.in. jeden z najstarszych znanych obecnie zapisów nutowych oraz dwie łacińskojęzyczne i jedną polskojęzyczną wersję tekstu *Bogurodzicy*, pieśni uznawanej za pierwszy polski hymn.

Col[m]mune incliti Polonie Regni privilegium, Kraków 1506

Przesławnego Królestwa Polskiego przywileje, konstytucje i zezwolenia urzędowe oraz uznane dekrety, zwane od nazwiska twórcy, Jana Łaskiego kanclerza wielkiego koronnego i prymasa Polski, *Statutem Łaskiego*, były owocem podjętego na Sejmie w Radomiu w 1505 r. dzieła porządkowania prawa w Rzeczypospolitej. Opracowane na zlecenie króla Aleksandra Jagiellończyka i Sejmu, wydrukowane zostały w 162 egzemplarzach w krakowskiej oficynie Jana Hallera, stając się podstawowym zbiorem aktów prawnych normujących życie szlacheckiej Rzeczypospolitej także w następnych stuleciach.

Superekslibris Zygmunta Augusta (1520-1572)
(Hieronymi Cardani medici mediolanensis Libelli qinq, Norimbergae 1547)

Superekslibris Jana Ponętowskiego (+1598)
(Ioannes Calderinus, Concordantia, sive Ambidexterium, Spirae 1481)

Superekslibris Stanisława Pawłowskiego (+1598) (Acta et constitutiones synodi olomucensis, anno... M. D. LXXXI) die XII novēbris habitae et celebratae, Olomutii 1592)
Wśród cymeliów będących własnością Książnicy Cieszyńskiej znajdują się nie tylko piśmiennicze i drukarskie unikaty, ale również egzemplarze cenne ze względu na swoją proveniencję: rękopisy i druki pochodzące z bibliotek znanych osobistości, opatrzone ich znakami własnościowymi. Do tych ostatnich należą np. superekslibrisy króla Polski, Zygmunta Augusta, biskupa olomunieckiego Stanisława Pawłowskiego z Pawłowic, czy opata premonstratów w Kłášterním Hradisku Jana Ponętowskiego z Ponętowa.

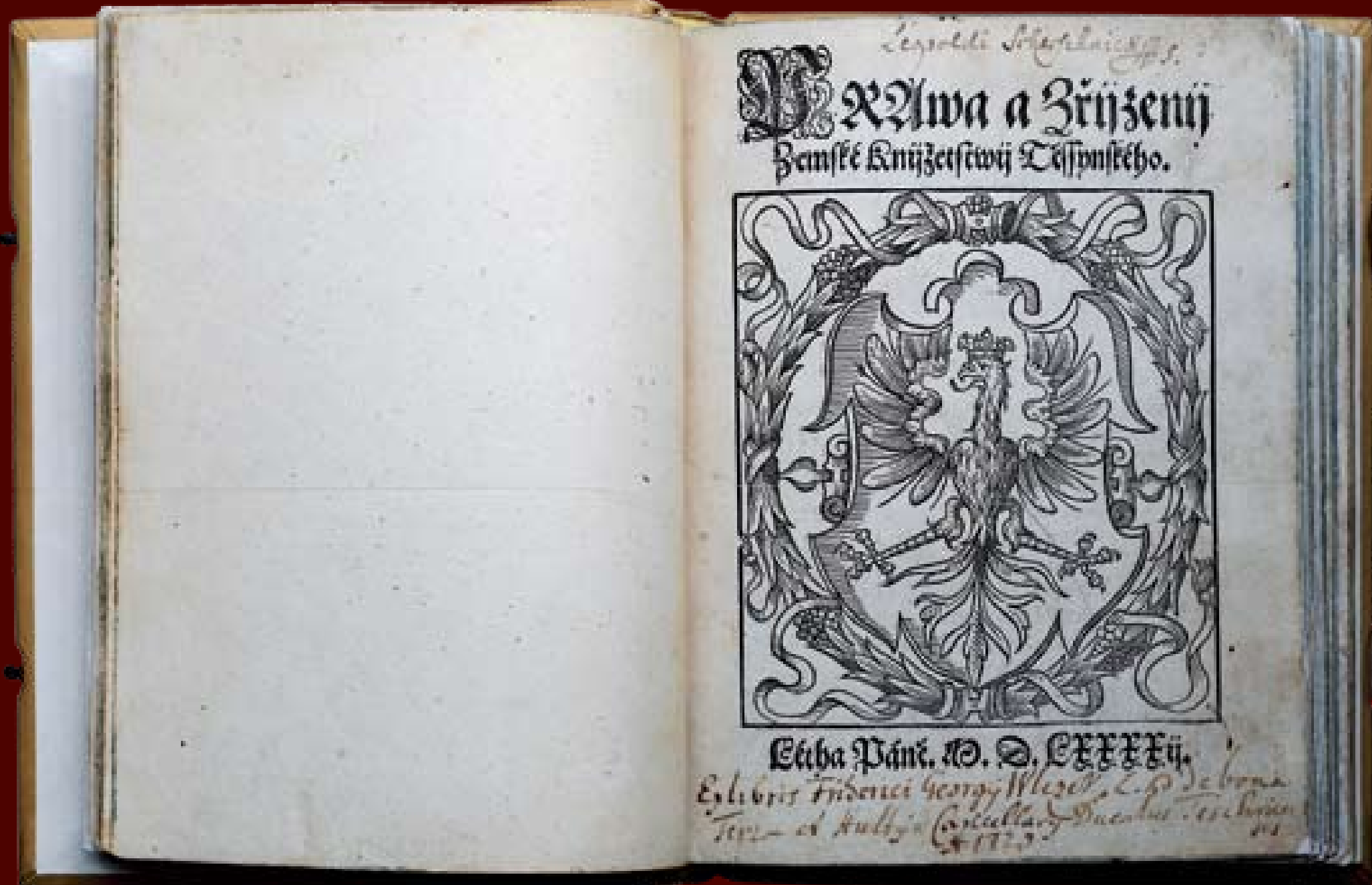
Modlitewnik księżnej Elżbiety Lukrecji

Miniaturowy (4×4,5 cm) modlitewnik na pergaminie, należący do cieszyńskiej księżnej Elżbiety Lukrecji, zawiera modlitwy spisane w XV lub na początku XVI w. oraz kilka dodanych później, w drugiej połowie XVI lub w pierwszej połowie XVII w.; poza jedną modlitwą w języku czeskim, reszta zapisana została po niemiecku. Kodeks zdobi pięć całostronicowych iluminacji. Modlitewnik jest jedyną zachowaną do czasów współczesnych książką będącą własnością cieszyńskich Piastów.

Eleazar Tilisch, Kurtze Vorzeichnus, Bericht vnd Auszug von dem Stamling vnd Ankunfft der Hertzoge zu Teschen vnd Groß Clogaw, Freybergk in Meissen 1588

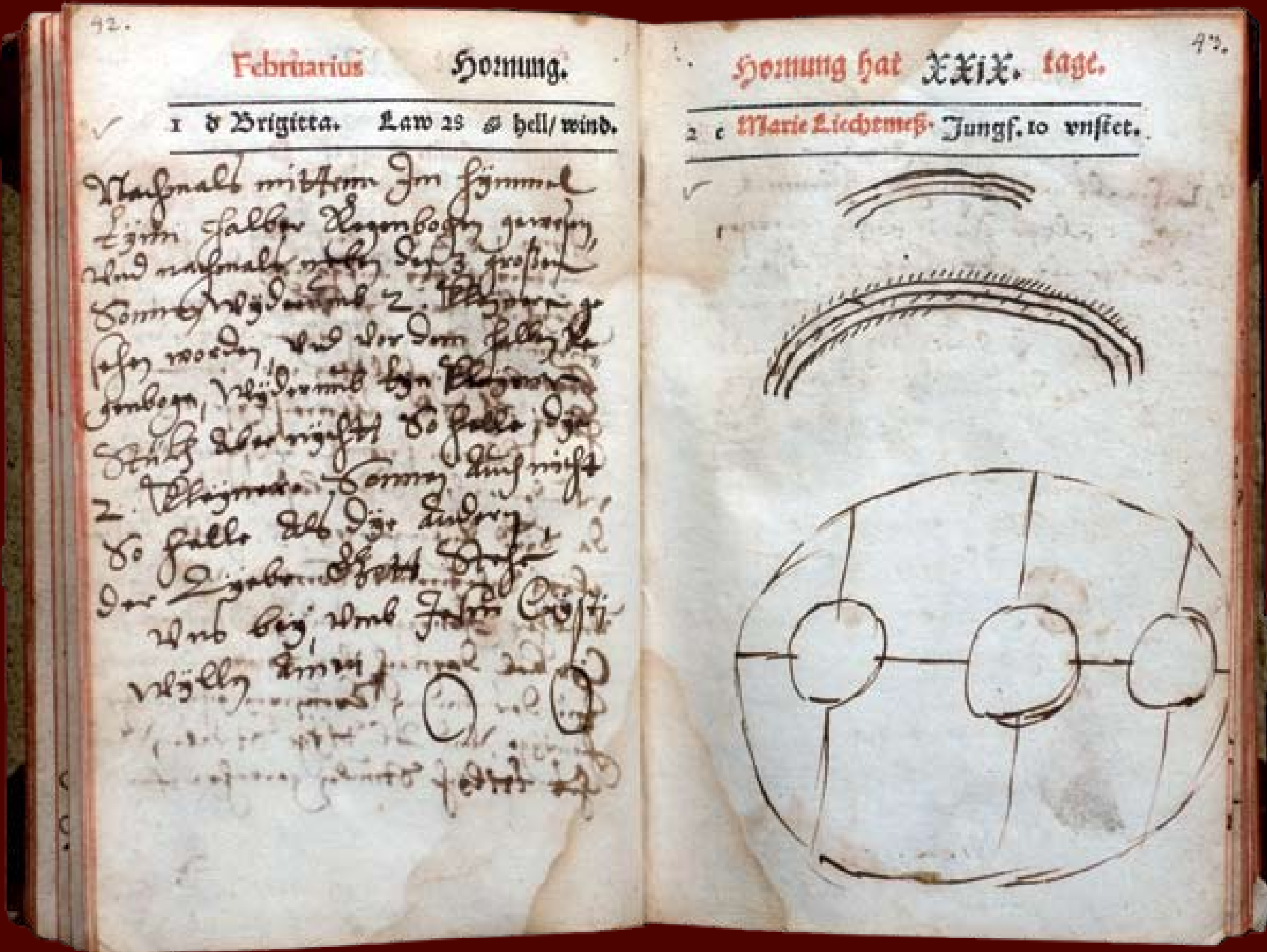
Dzieło Eleazara Tilischa (1560-1612), sekretarza księżnej Sydonii Katarzyny (1550-1594), poświęcone historii cieszyńskich Piastów, uznawane jest za pierwszą rozprawę traktującą o dziejach regionu. Praca oparta została nie tylko na wcześniejszych przekazach kronikarskich, ale także na źródłach przechowywanych w książęcym archiwum.

Prawa a zrijzenij zemské Knížetstwij Těssynského, w Holomaucy 1592
Ordynacja ziemska Księstwa Cieszyńskiego, spisana w 1573 r. z inicjatywy księcia Wacława III, miała na celu uregulowanie stosunków prawnych pomiędzy księciem a miejscową szlachtą. Długo kontestowana przez cieszyńskie stany, ostatecznie zatwierdzona została dopiero w 1591 r., aż do połowy XIX w. pozostając podstawowym aktem prawnym normującym życie mieszkańców Księstwa Cieszyńskiego.

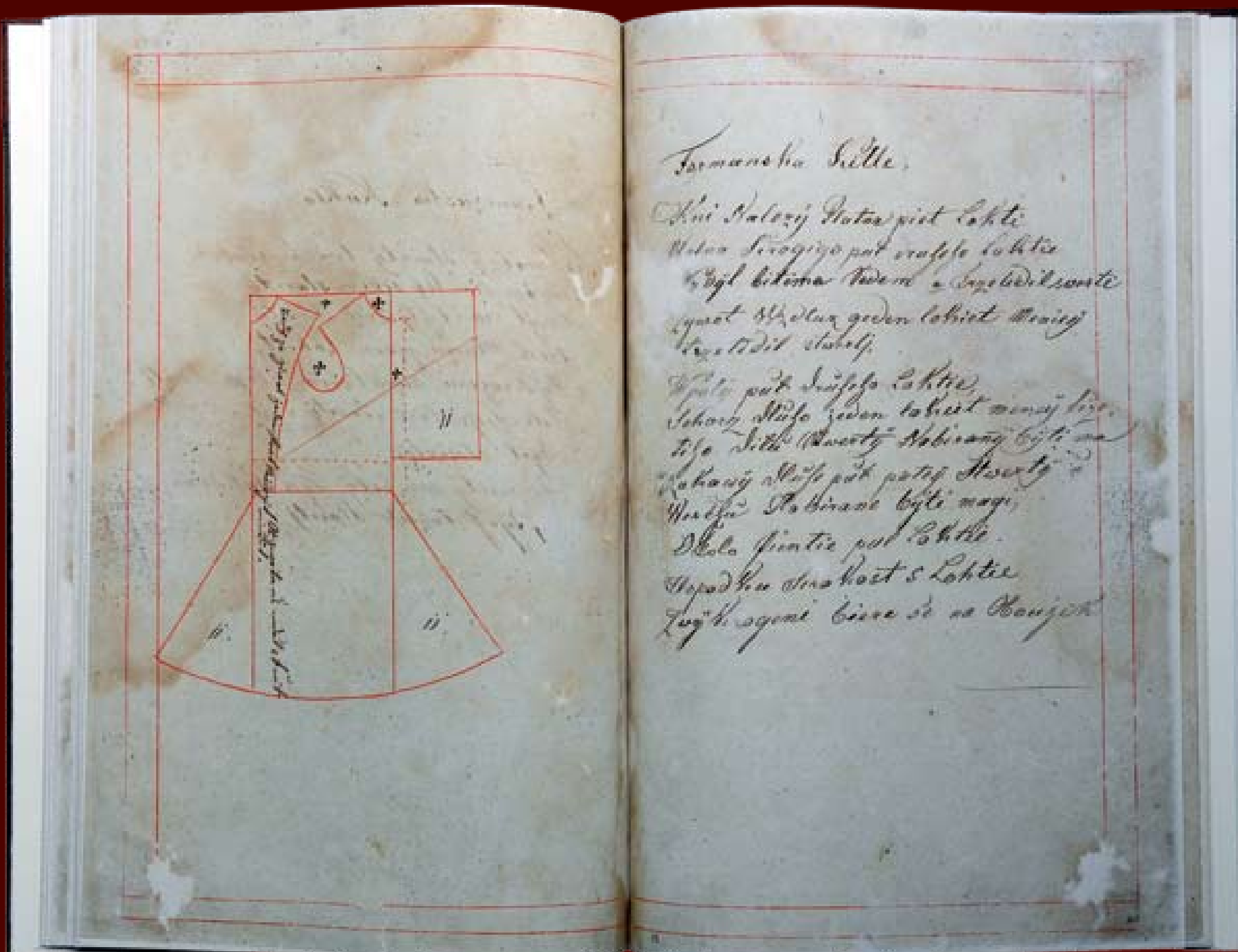
Sebastian Petrycy, Polityki Aristotelesowej to jest rządów rzeczypoślitej z dokładem ksiąg ośmioro, Kraków 1605
Dedykowany księciu cieszyńskiemu Adamowi Wacławowi (1574-1617) oraz królowi Polski Zygmuntoowi III Wazie przekład Polityki Arystotelesowej, który został sporządzony i opatrzony komentarzami, adaptującymi dzieło do polskich warunków, przez krakowskiego filozofa i lekarza Sebastiana Petrycego.

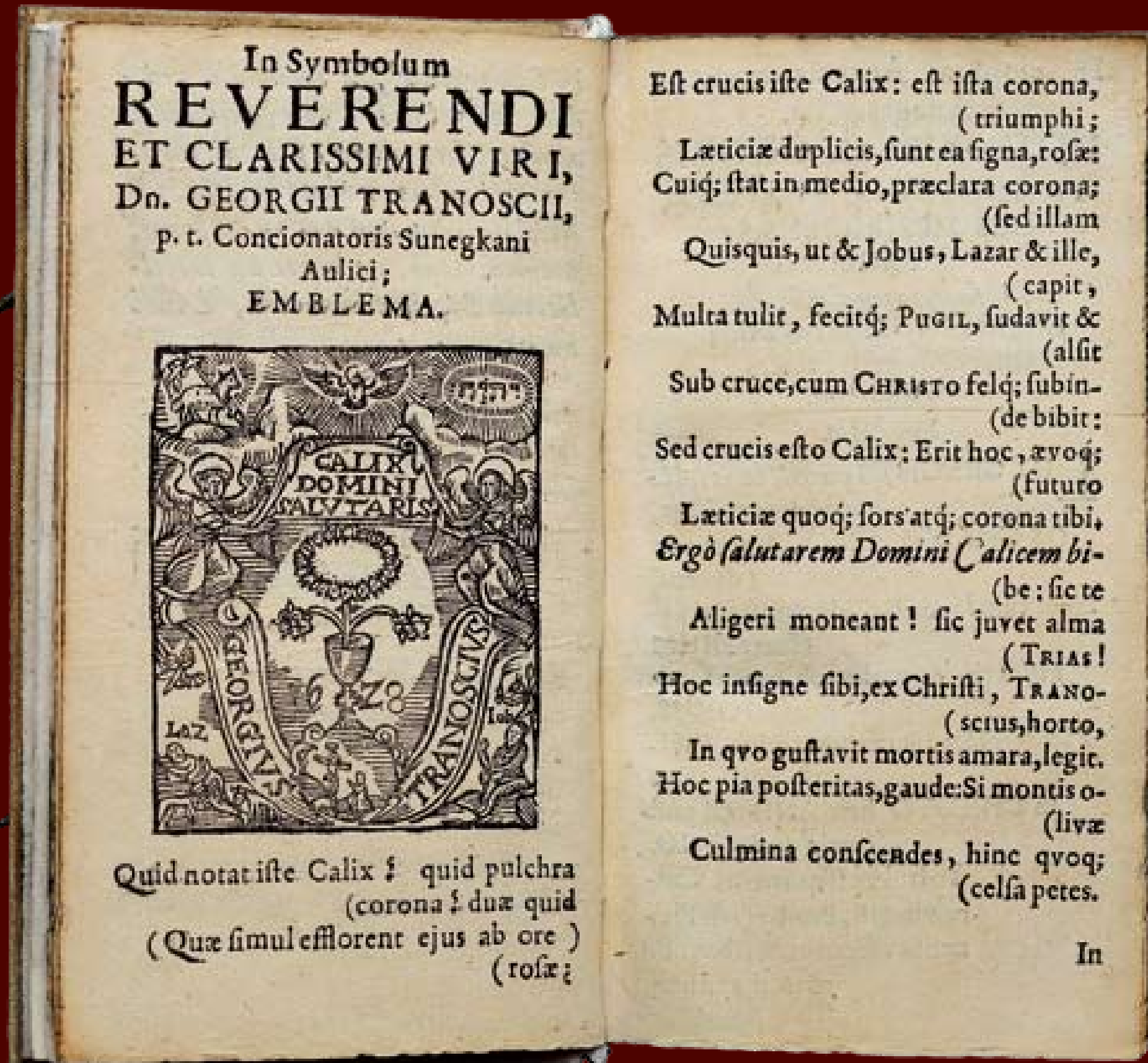
Johann Tilgner, Tagebuch
Wywodzący się z wrocławskiej szlachty Jan Tilgner (1574 – po 1635), książęcy burgrabia Strumienia i Skoczowa, należał do towarzyskiej i kulturalnej elity Księstwa Cieszyńskiego. Blisko związany z dworem książęcym, pozostawił po sobie niemieckojęzyczny dziennik, zawierający informacje na temat dzieł jego rodziny, kręgu towarzyskiego oraz dworu, poczynszy od lat dziewięćdziesiątych XVI w. aż do 1635 r. Widoczny na reprodukcji rysunek i opis przedstawiają zjawisko tzw. słonecznego „halo”, zaobserwowane przez autora w środę popielcową 1620 r. w Skoczowie.

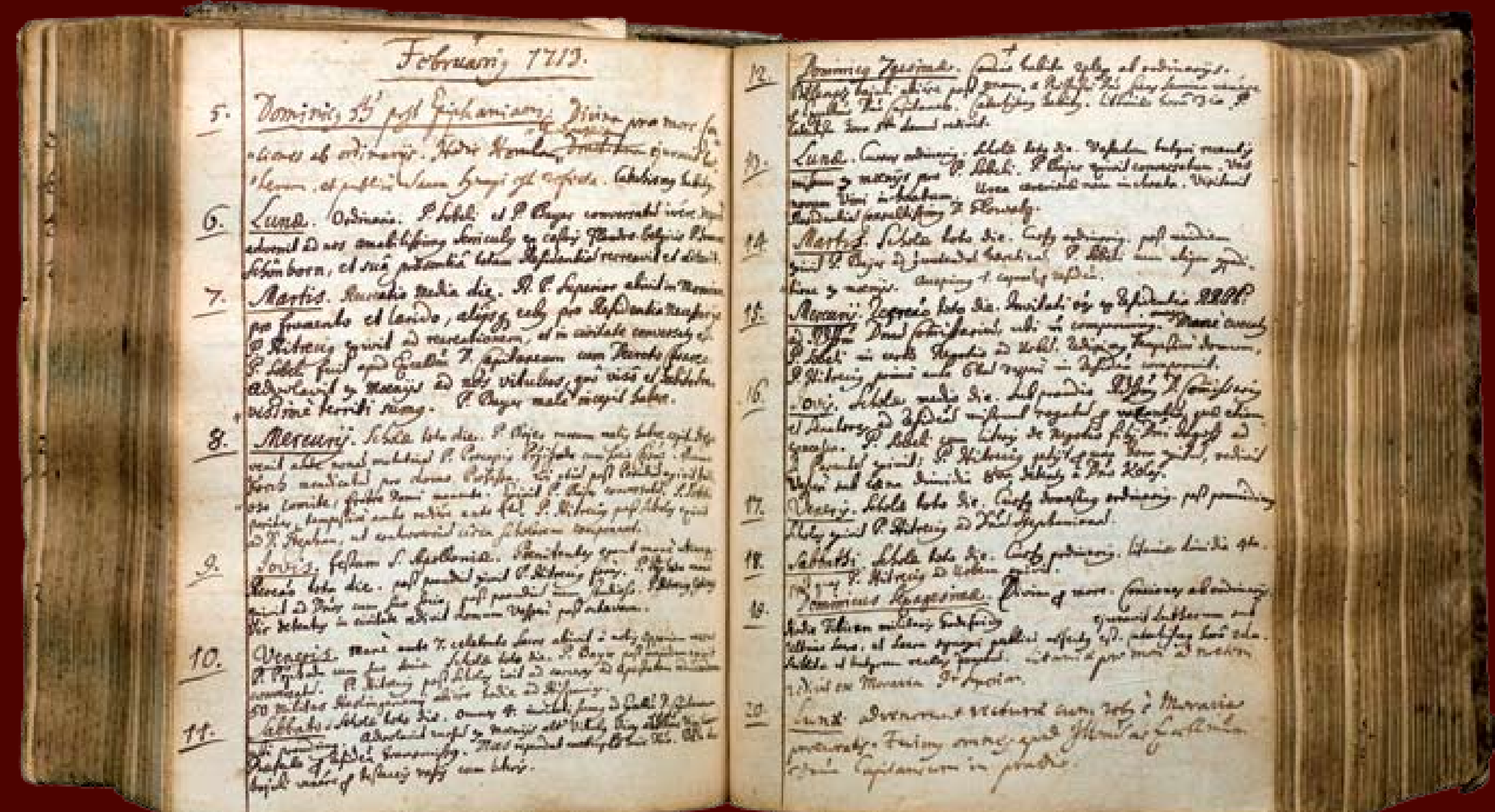
Herbarz Goczałkowskich
Pochodzący z przełomu XVI i XVII w. herbarz zawiera wyobrażenia kilkuset herbów szlachty górnośląskiej, głównie cieszyńskiej, rodów polskich i niemieckich, a także wizerunki herbów dynastycznych ze Śląska, Polski, Kurlandii i Pomorza. Do biblioteki Leopolda Jana Szersznika kodeks trafił w darze od barona Maksymiliana Goczałkowskiego, od którego nazwiska w literaturze przedmiotu określany bywa Herbarzem Goczałkowskich.

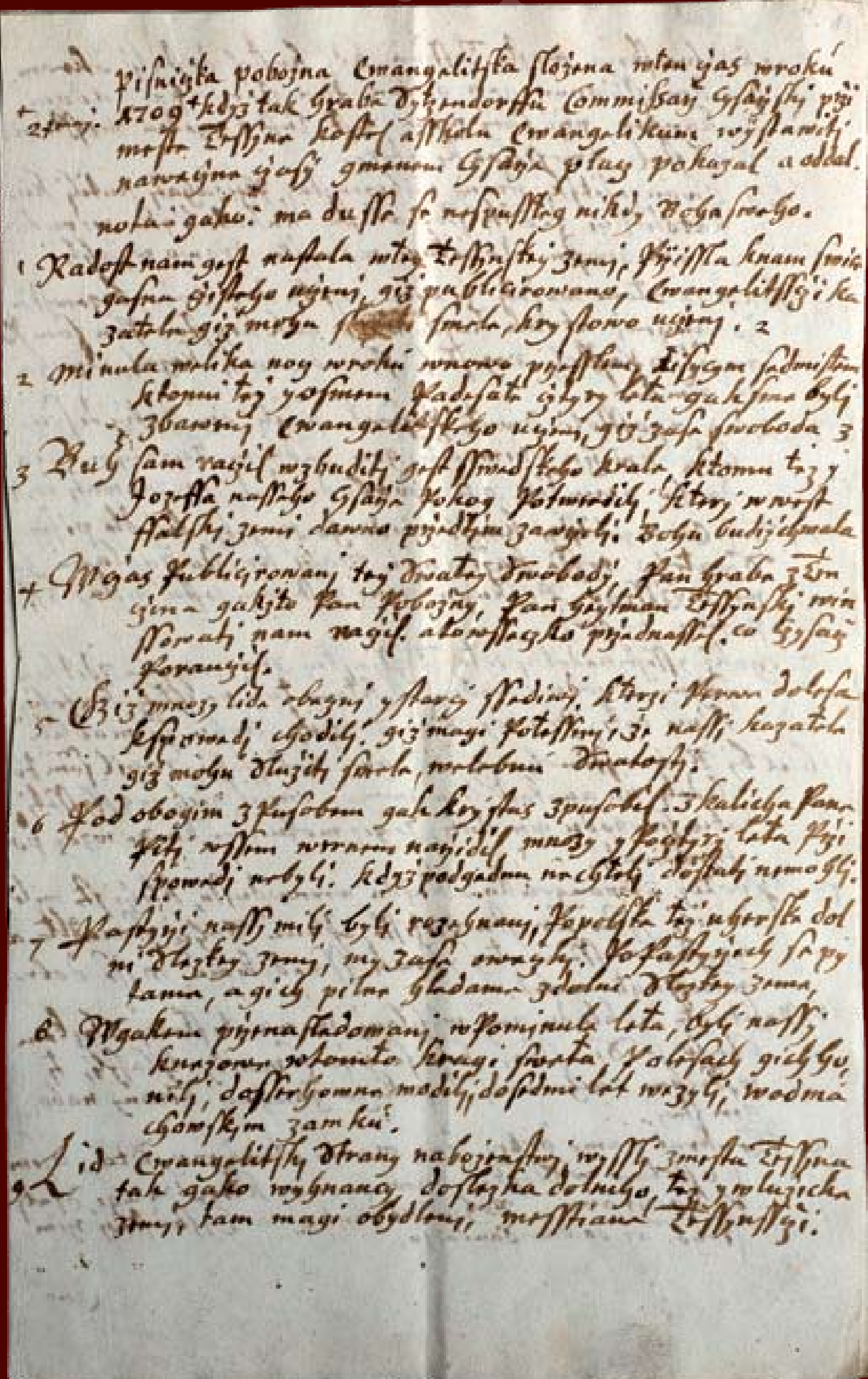
Kniha Meuster-stuka Czechu Kreiczirskiho miasta Tzessina od Knizetlie Watzlawá spasilnelney pamiencki won tczas w roku 1564 udzielne a priwilegirowane 16 kussow
Pochodząca z połowy XVII w. księga majstersztyków cieszyńskiego cechu krawieckiego, w 1686 r. przekazana cechowi krawieckiemu w Jabłonkowie i tam użytkowana do połowy XIX w. Zawiera 16 wzorów różnych elementów strojów liturgicznych, garderoby kobiecej i męskiej, okryć koni, a także namiotów.

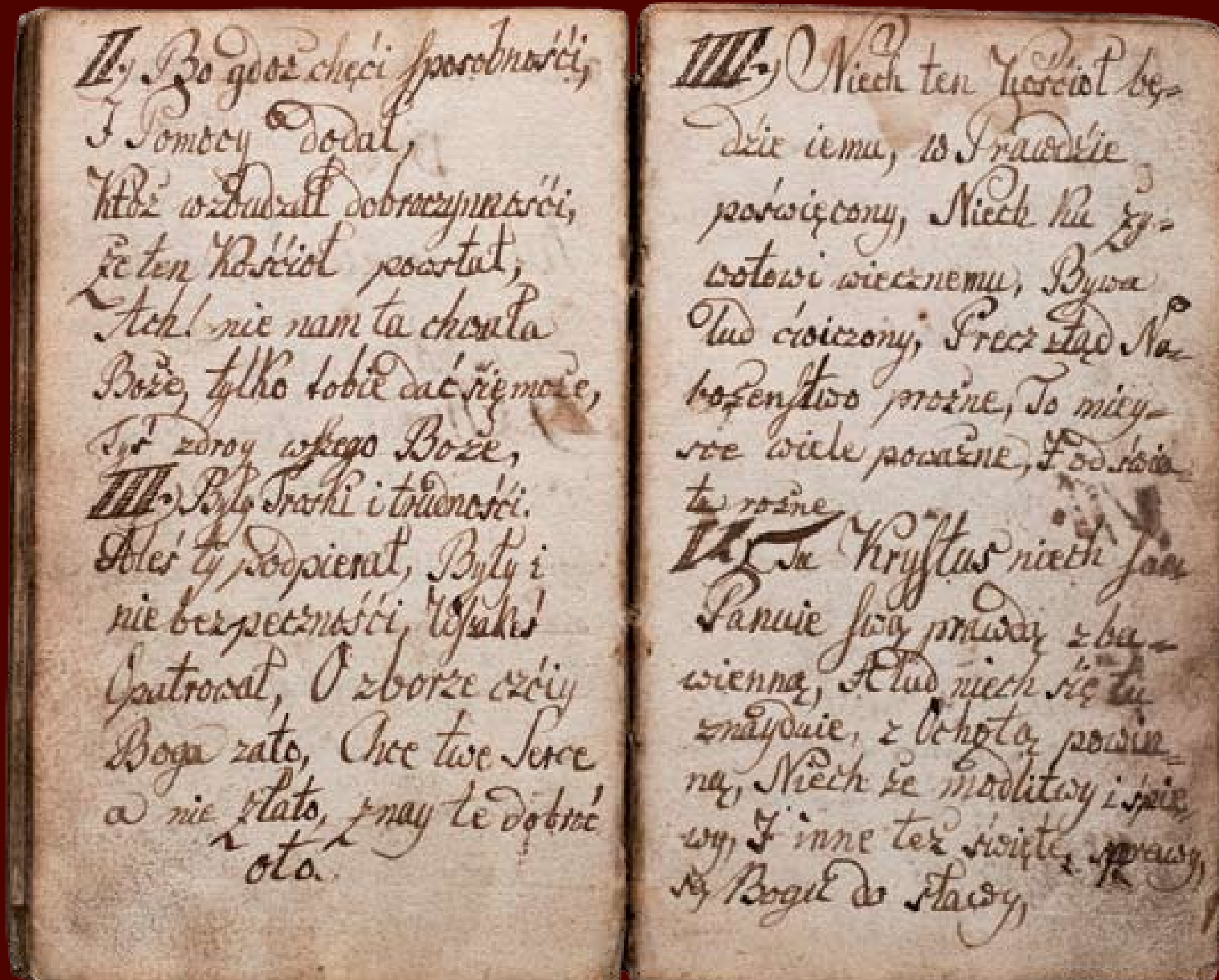
Jerzy Trzanowski, Odarum sacrarum sive Hymnorum...libri tres, Bregae 1629
Jerzy Trzanowski (1582-1637), wywodzący się z Cieszyna luteranski duchowny, jest autorem kilku obszernych zbiorów modlitw i pieśni, z których najslawniejszy *Cithara Sanctorum* doczekał się ponad 150 wznowień i używany był w zborach śląskich, słowackich, morawskich i czeskich jeszcze w XX w. Najwcześniejszy, a obecnie zachowany tylko w kilku egzemplarzach zbiór pt. *Odarum sacrarum... libri tres*, opatrzony został emblematem zawierającym portret autora, który ze względu na znaczenie swojej twórczości zyskał wśród ewangelików miano „słowińskiego Lutra”.

Diarium Residentiae S. I. Teschinensis ab Anno 1707-1717
Największy wkład w rekatolicyzację Księstwa Cieszyńskiego wnieśli obecni w Cieszynie od 1671 r. jezuiti. W bibliotece Leopolda Jana Szersznika, który zdołał przejąć i włączyć do swoich zbiorów znaczną część archiwum i biblioteki cieszyńskiej rezydencji Towarzystwa Jezusowego, zachował się m.in. komplet diariuszy z lat 1707-1772.

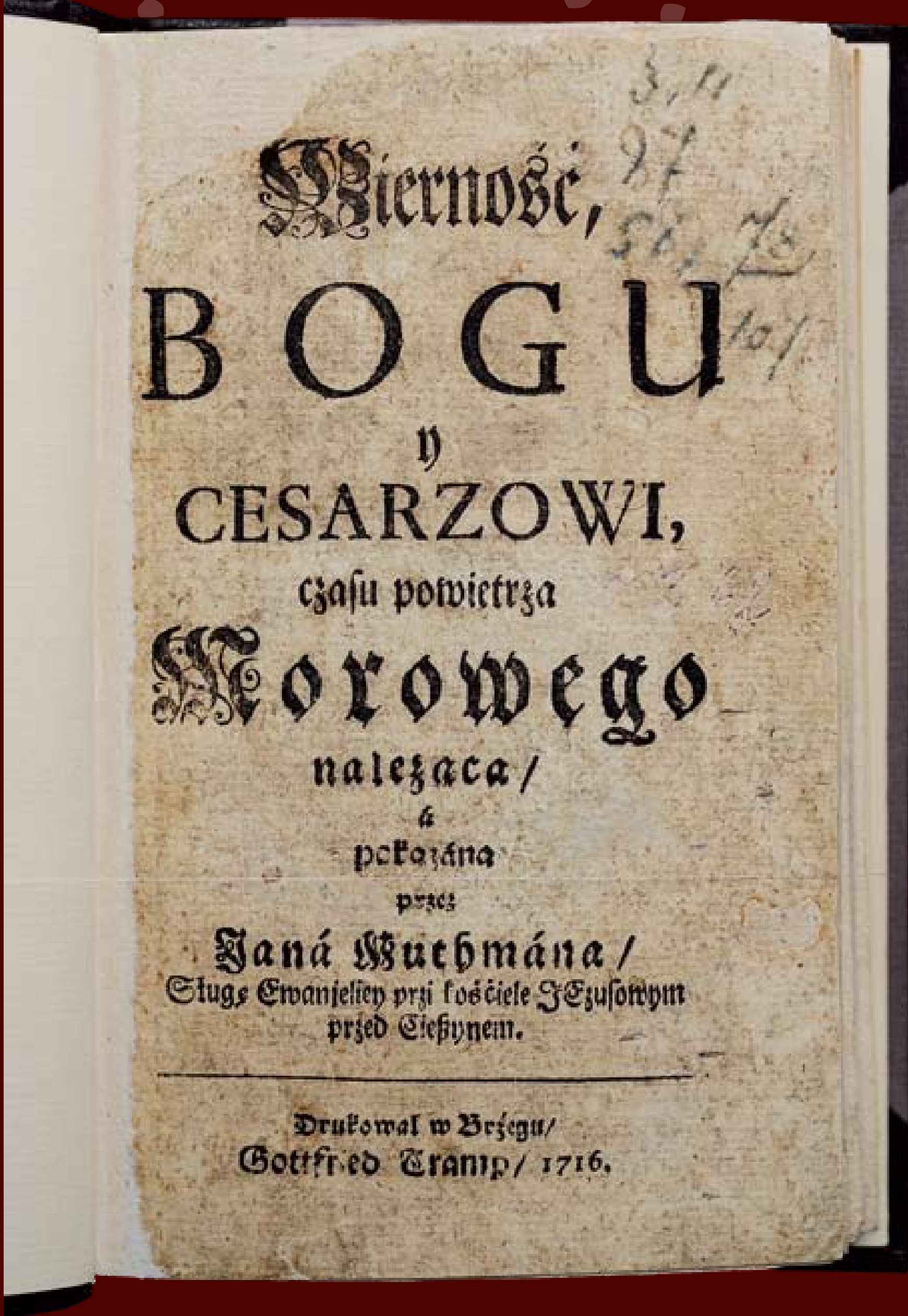

Jakub Galacz, Pisniczka pobożna ewangelitska
słożona w ten czas 1709 kdyż tak hrabia Sytzensdorffu
komisarz cysarszki przy meste Tessynie kostel a sskolu
ewangelikum wystawił naweczne czasy gmenem
cysarze placz pokazał a oddał

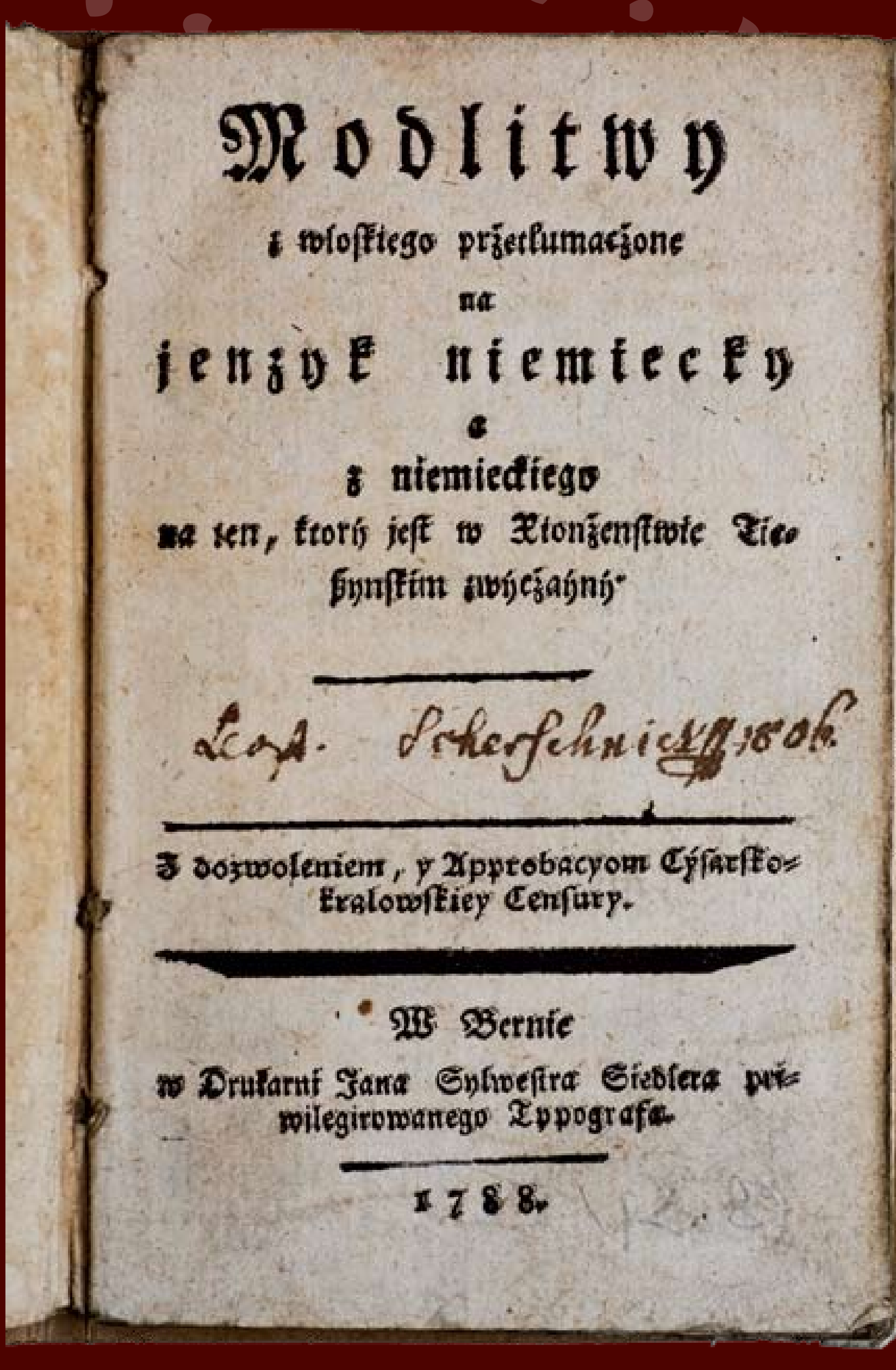

Jan Michalik, Pieśń ku poświęceniu kościoła bystrzyckiego

W budowę kościołów luterskich, a potem także w życie poszczególnych zborów mocno angażowali się cieszyńscy chłopci. Jeden z nich, wolny siedlak z Cierlicka, Jakub Galacz nie tylko uczestniczył w gromadzeniu funduszy na budowę cieszyńskiego Kościoła Łaski, ale napisał też pieśń, zawierającą szczegółowy opis wydarzeń, które doprowadziły do jego wzniesienia. Miał również zamówić i opłacić druk – nieznanego współcześnie – *Katechizmu ze słabikorzem* dla szkoły ewangelickiej w Cieszynie. Kilkadziesiąt lat później inny chłop, Jan Michalik napisał pieśń z okazji poświęcenia kościoła ewangelickiego w Bystrzycy, zbudowanego w 1782 r. już po wydaniu patentu tolerancyjnego przez Józefa II.

Jan Muthmann, Wierność, Bogu i cesarzowi, czasu powietrza
morowego należąca, w Brzegu 1716

Modlitwy z włoskiego przetłumaczone na język niemiecki
a z niemieckiego na ten, który jest w Xlonżenstwie Tieszyńskim
zwyczajny, w Bernie 1788

W XVIII w. w śląskich i morawskich drukarniach wytoczonych zostało kilkanaście publikacji religijnych w języku polskim, przeznaczonych dla mieszkańców Księstwa Cieszyńskiego. Najstarszą z nich jest skromna książeczka stanowiąca osobliwe połączenie poradnika medycznego z modlitewnikiem, którą napisał pierwszy cieszyński pastor, nadzorujący budowę Kościoła Łaski, Jan Muthmann (1685-1747). Wśród druków katolickich na uwagę zasługuje wydany w Brnie, a obecnie niezwykle rzadki modlitewnik, którego charakterystyczny tytuł często przywoływany bywał jako jedno ze spektakularnych świadectw niegdyśszej dominacji języka polskiego na Śląsku Cieszyńskim.

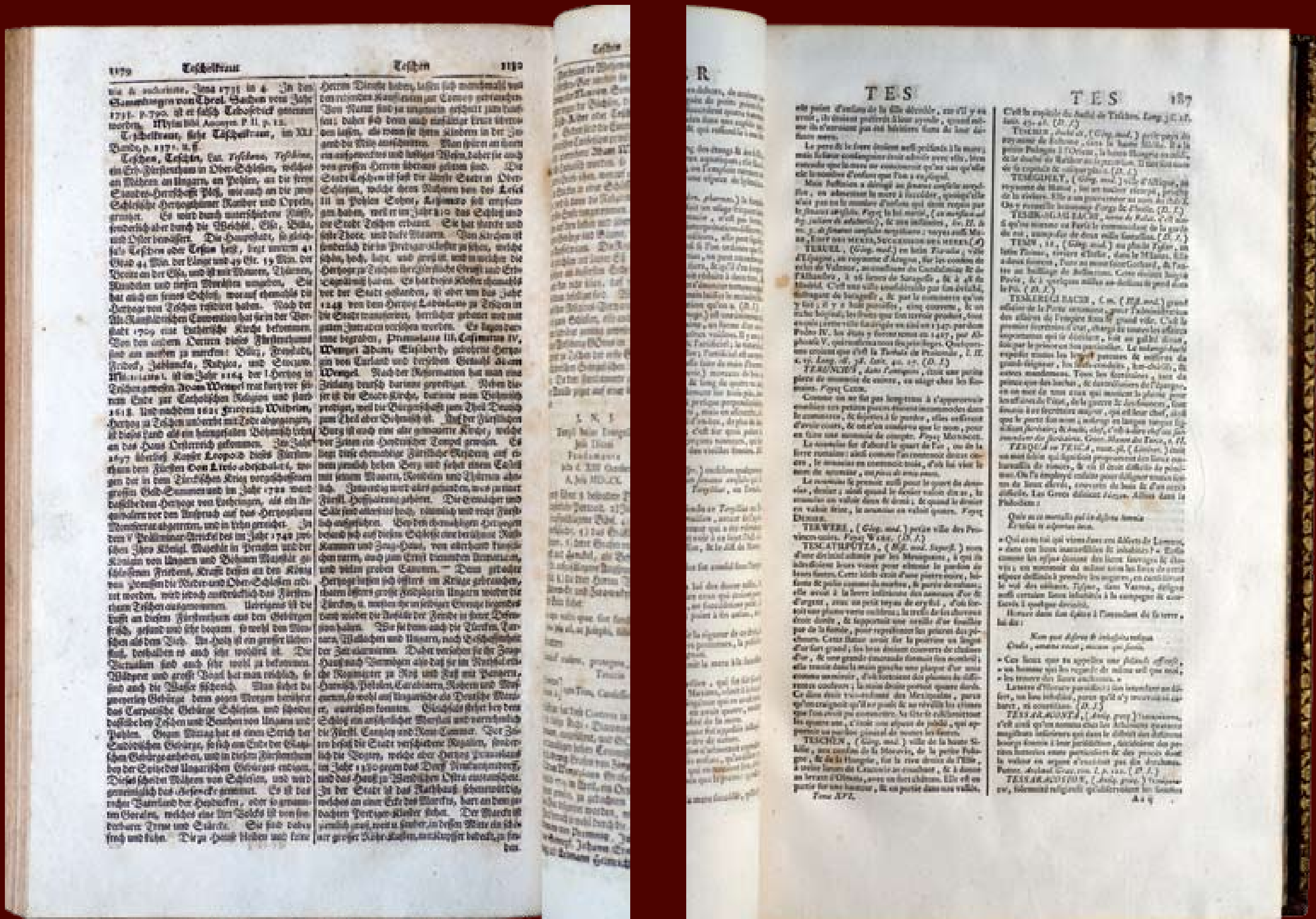

Paweł Szurman, Kronika Księstwa Cieszyńskiego

W cieszyńskich zbiorach zachowało się sporo śladów po tzw. „piśmiorzach”, chłopach, którzy już na przełomie XVIII i XIX w. nie tylko czytali i gromadzili książki, ale prowadzili także własne „zapisniki”, odnotowując w nich informacje dotyczące rodziny, wsi, a nawet całego księstwa. Dzisiaj są one nie tylko świadectwem wysokiego poziomu kultury chłopskiej na Śląsku Cieszyńskim, ale ukazują też proces rodzenia się i formowania regionalnej tożsamości jego mieszkańców, która – niezależnie od podziałów etnicznych – przetrwała do czasów współczesnych. Ważną rolę w tym procesie odegrała wiedza o przeszłości regionu, upowszechniana m.in. poprzez odpisy, niekiedy poszerzane o dodatkowe informacje, kroniki Księstwa, jaką w 1720 r. sporządził wywodzący się z Saksonii Johann Früschmann. Jedną z jej wersji jest zestawienie ważniejszych dat z dziełowej Śląska Cieszyńskiego, spisane w połowie XIX w. przez chłopca z Lesznej Dolnej, Pawła Szurmana.

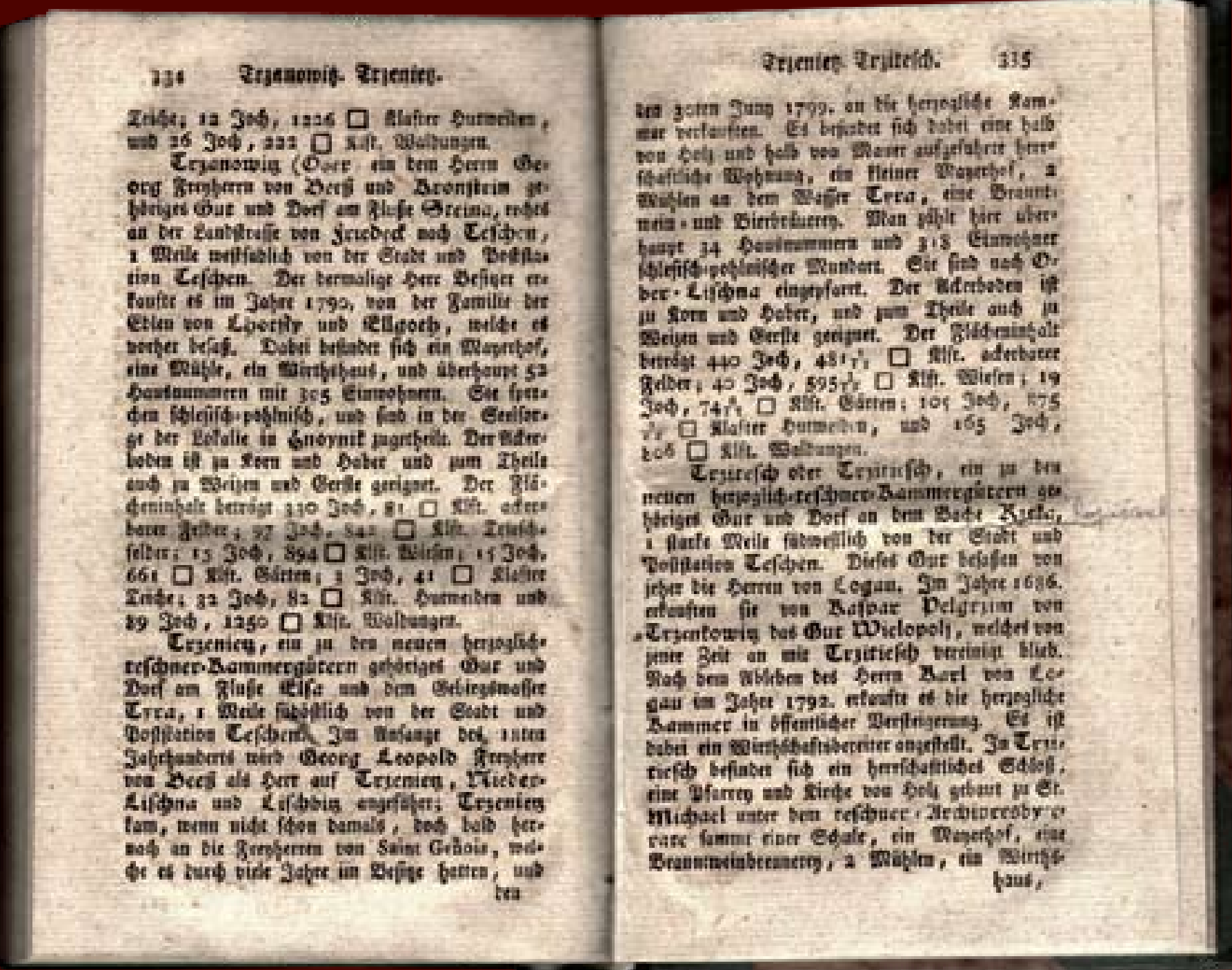
Ludwik Heimb, Łysa Góra
Trudno orzec, kiedy świadomości regionalnej cieszyńskich Ślązaków
towarzyszyć zaczęło uczucie miłości do ich „małej ojczyzny”.
Pewne jest tylko, że pierwszym autorem, który zdecydował się
słowem pisanym dać wyraz swojemu przywiązaniu do stron
rodzinnych i wierszem uczcić ich krasę był urodzony w Cieszynie
katolicki ksiądz, niegdyśszysj preceptor Leopolda Jana Szersznika,
Ludwik Heimb (ok. 1700-1765), który pozostawił po sobie
m.in. wiersz poświęcony najwyższemu szczytowi górskiemu
na Śląsku Cieszyńskim, Łysej Górze.

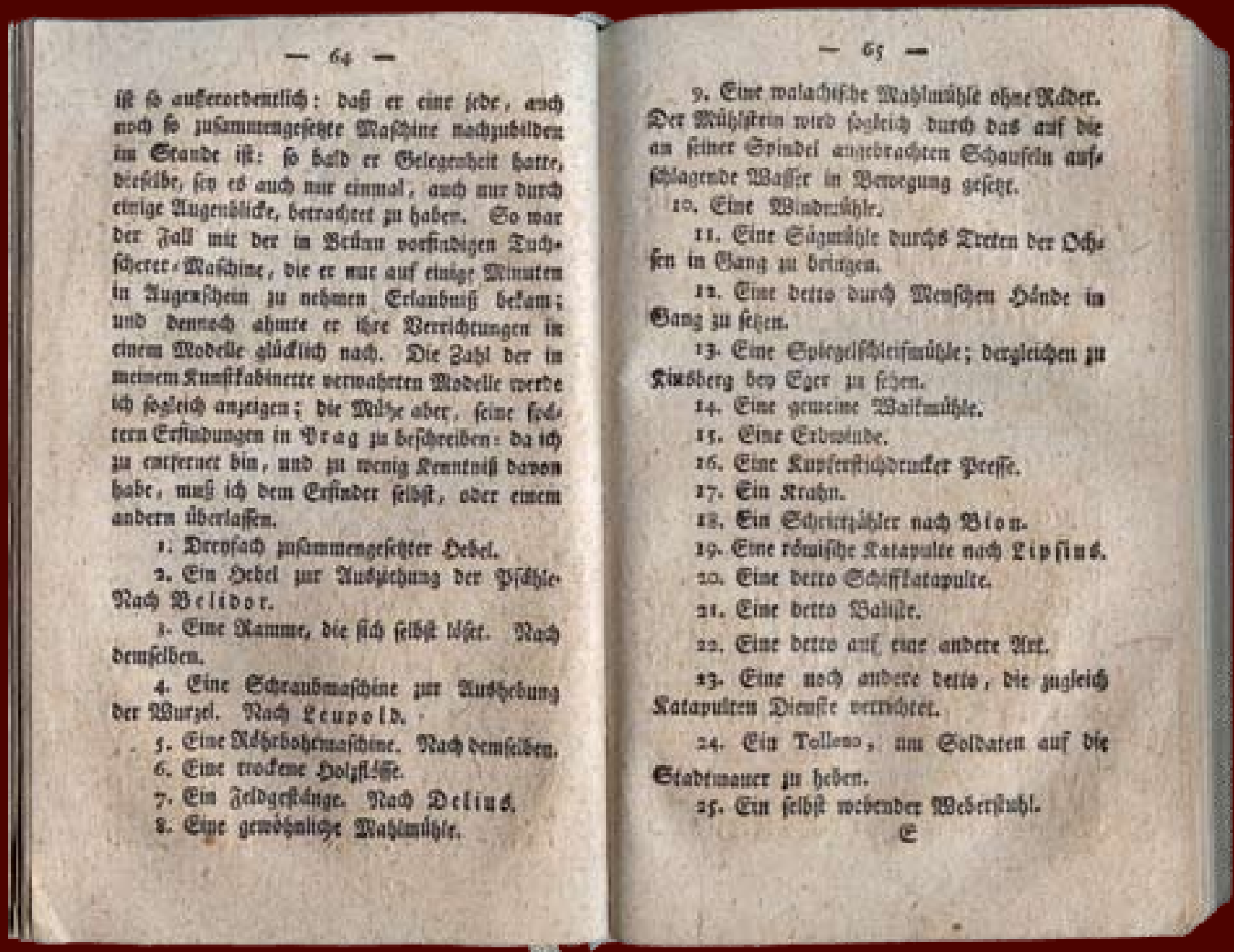
Grosses vollständiges universal Lexicon aller
Wissenschaften und Künste. Zwey und Vierzigtster
Band: Taró – Teutschep, Leipzig und Halle 1744

Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences,
des arts et des métiers. Tome seizieme: Te-Venerie,
A Neufchastel 1765

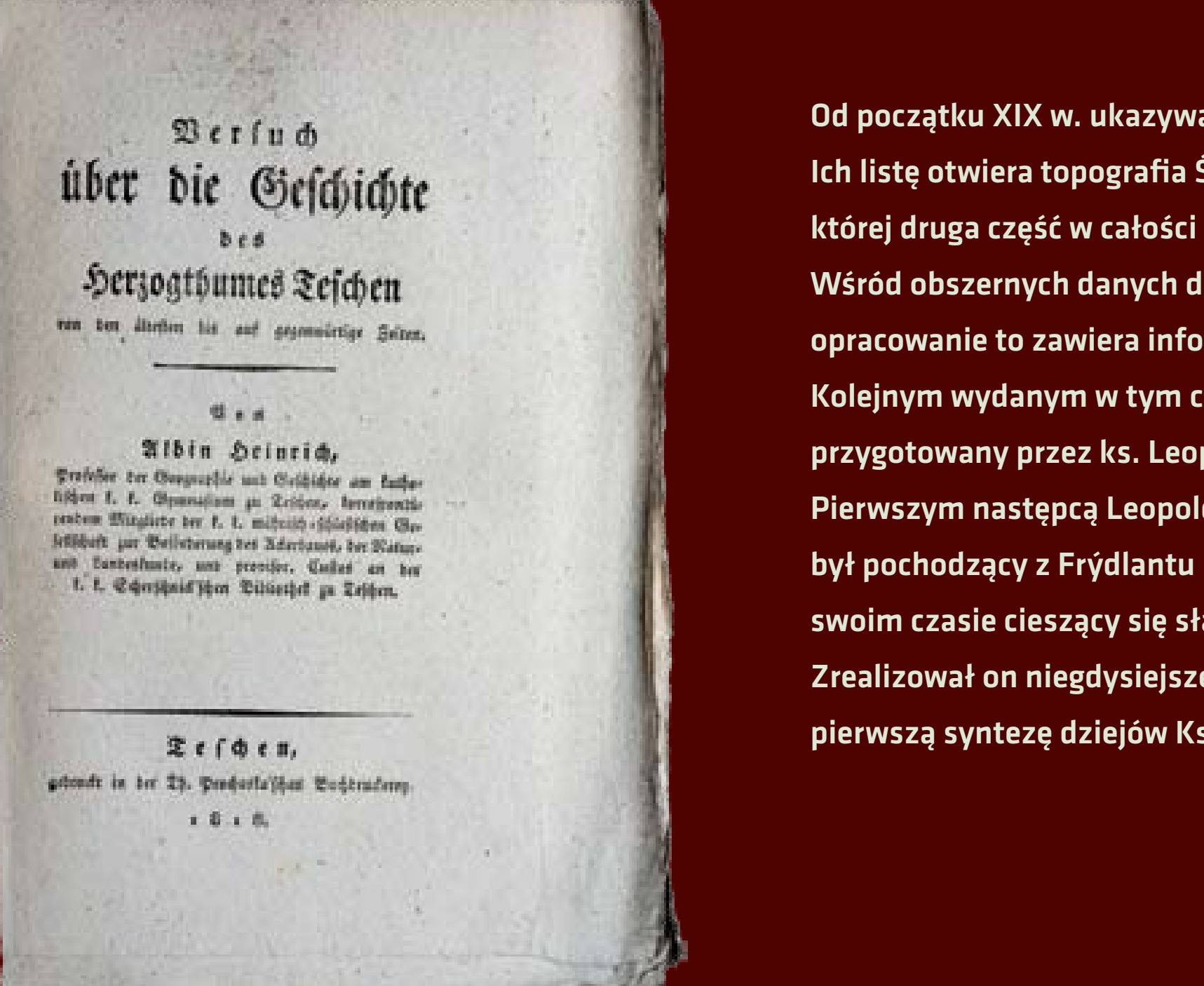
Od początku XIX w. ukazywać zaczęły się opracowania naukowe dotyczące Śląska Cieszyńskiego. Ich listę otwiera topografia Śląska Austriackiego, autorstwa wywodzącego się z Opawszczyzny Reginalda Kneifla (1761-1826), której druga część w całości poświęcona została Księgству Cieszyńskiemu. Wśród obszernych danych dotyczących poszczególnych, położonych na tym terenie miejscowości, opracowanie to zawiera informacje na temat ówczesnego zasięgu gwar polsko- i morawsko-śląskich. Kolejnym wydaniem w tym czasie dziełem jest słownik biograficzny Śląska Cieszyńskiego, przygotowany przez ks. Leopolda Jana Szersznika z okazji jubileuszu 1000-lecia legendarnego założenia Cieszyna. Pierwszym następcą Leopolda Jana Szersznika na stanowisku kustosa jego zbiorów był pochodzący z Frydiantu nad Morawicami Albin Heinrich (1785-1864), późniejszy wieloletni kustosz Muzeum Franciszka w Brnie, w swoim czasie cieszący się sławą najbardziej znanego morawskiego uczonego. Zrealizował on niegdyśsze plany założyciela biblioteki i w 1818 r. ogłosił drukiem pierwszą syntezę dziełowej Księstwa Cieszyńskiego.

Reginald Kneifel, Topographie des kaiserlich] königlichen
Antheils von Schlesien, Bd. 1, T. 2, Brünn 1804
(fragment hasła dotyczącego Trzyczka)

Leopold Jan Szersznik, Nachrichten von Schriftstellern und
Künstlern aus dem Teschner Fürstenthum, Teschen 1810
(fragment hasła dotyczącego Jana Józefa Bozka 1782-1835,
urodzonego w Bierach k. Skoczowa, znanego praskiego wynalazcy,
niegdyś ucznia Leopolda Jana Szersznika)

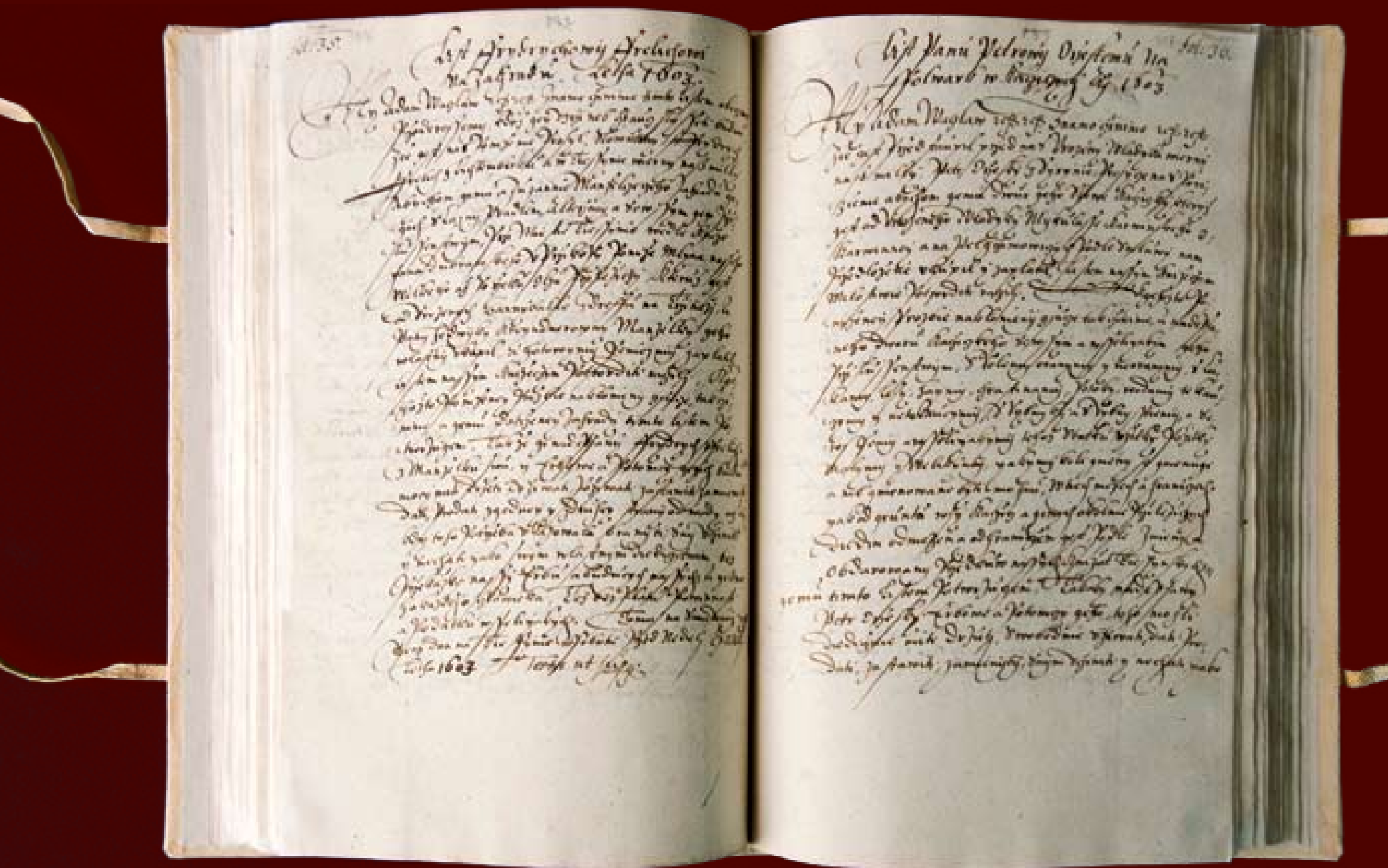

Albin Heinrich, Versuch über die Geschichte
des Herzogthumes Teschen
bis auf gegenwärtige Zeiten, Teschen 1818

W zbiorach Książnicy Cieszyńskiej znajduje się pokaźna kolekcja dawnych wydawnictw encyklopedycznych, których chlubą są kompletne wydania *Wielkiej encyklopedii francuskiej* oraz nieco mniej znanej, a wcześniejszej i obszerniejszej, bo 68-tomowej (wraz z suplementem) *Saskiej encyklopedii* Johanna Heinricha Zedlera. W obu odnaleźć można obszernie hasła poświęcone Cieszynowi, które w przypadku *Grosses vollständiges universal Lexicon* zajmują aż cztery strony.

Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie

W 1950 roku Archiwum Państwowe w Katowicach rozpoczęło tworzenie sieci archiwów powiatowych, głównie na bazie istniejących archiwów miejskich. Po wejściu w życie dekretu o archiwach państwowych w 1951 r. podjęto działania zmierzające do utworzenia również takiej placówki w Cieszynie. Podstawą tych działań było Zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej, powołujące Powiatowe Archiwa Państwowe. Formalnie Powiatowe Archiwum Państwowe w Cieszynie, podległe Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Katowicach, zostało powołane do życia zarządzeniem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 28 lipca 1952 r. Oddział w Cieszynie Archiwum Państwowego w Katowicach działa obecnie na obszarze powiatów ziemskich cieszyńskiego i wodzisławskiego oraz miasta na prawach powiatu, Jastrzębia Zdroju, prowadząc nadzór nad narastającym zasobem aktowym i przechowując w swoim zasobie spuściznę aktową wytworzoną na terenie historycznego Księstwa Cieszyńskiego oraz wodzisławskiego wolnego państwa stanowego. Jako jednostka Archiwum Państwowego w Katowicach, cieszyński Oddział finansowany jest z budżetu państwa. Na jego zasób składa się około 370 zespołów i zbiorów archiwalnych, liczących 75 000 jednostek archiwalnych, co równa się 850 metrom bieżącym akt oraz zasób biblioteczny w liczbie ok. 9 000 woluminów. Zbiory te stanowią podstawową bazę źródłową do badań nad dziejami Śląska Cieszyńskiego. Do najcenniejszych zaliczyć należy m.in. bogaty zbiór dokumentów pergaminowych z lat 1388-1872, akta wytworzone w kancelarii książąt cieszyńskich od 1438 r. oraz akta miast i gmin. Akta Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego i Rządu Krajowego Księstwa Cieszyńskiego ukazują powstanie w 1918 r. i działalność pierwszej po odzyskaniu niepodległości polskiej władzy. Cieszyńskie Archiwum wielokrotnie zmieniało swój adres, by ostatecznie, na mocy umowy najmu zawartej w 2001 r. z Książnicą Cieszyńską, trafić do jej siedziby, gdzie placówka archiwalna otrzymała godne swojej rangi warunki działania.

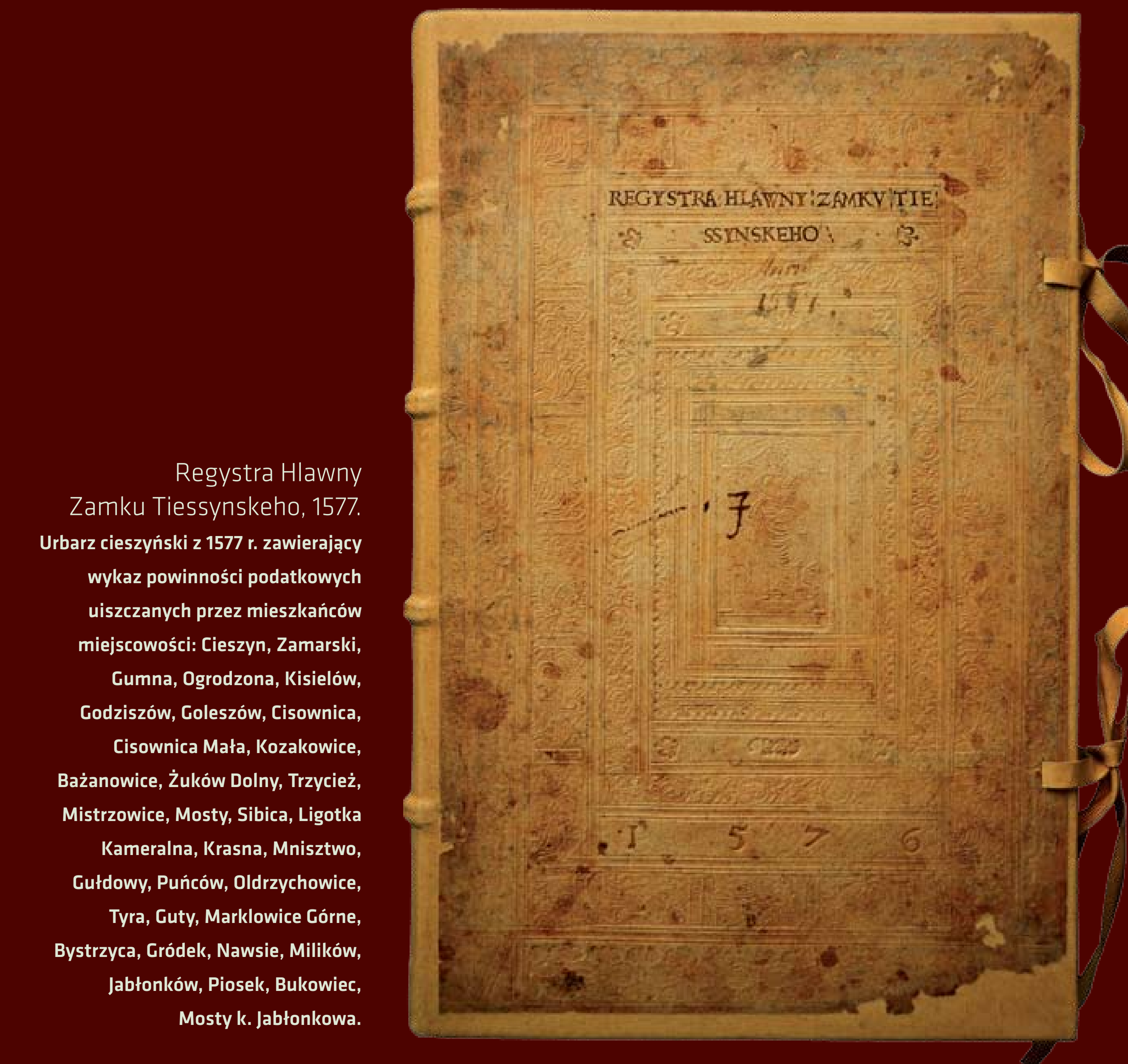

Metryka cieszyńskiej kancelarii książęcej, 1549-1609.
Księga wpisów dokumentów wystawianych w kancelarii książąt cieszyńskich Wacława, Katarzyny Sydonii i Adama Wacława.

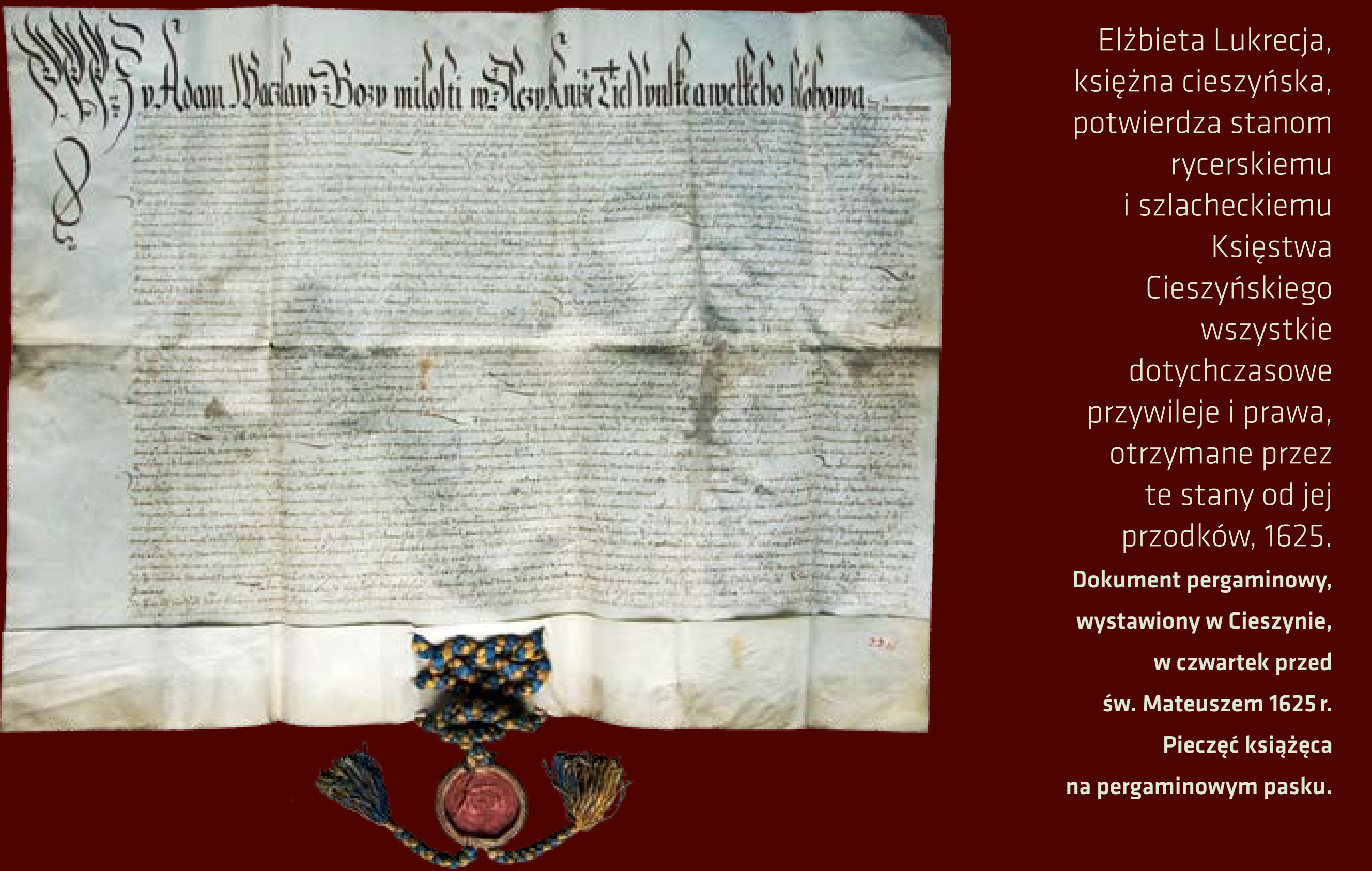
Elżbieta Lukrecja, księżna cieszyńska, potwierdza burmistrzowi, radzie i mieszkańcom Cieszyna dotychczasowe przywileje, otrzymane od poprzednich książąt, 1626.
Dokument pergaminowy, wystawiony w Cieszynie w środę, w dzień pamiątki Rozesłania Apostołów 1626 r.
Pieczęć książęca na pergaminowym pasku.

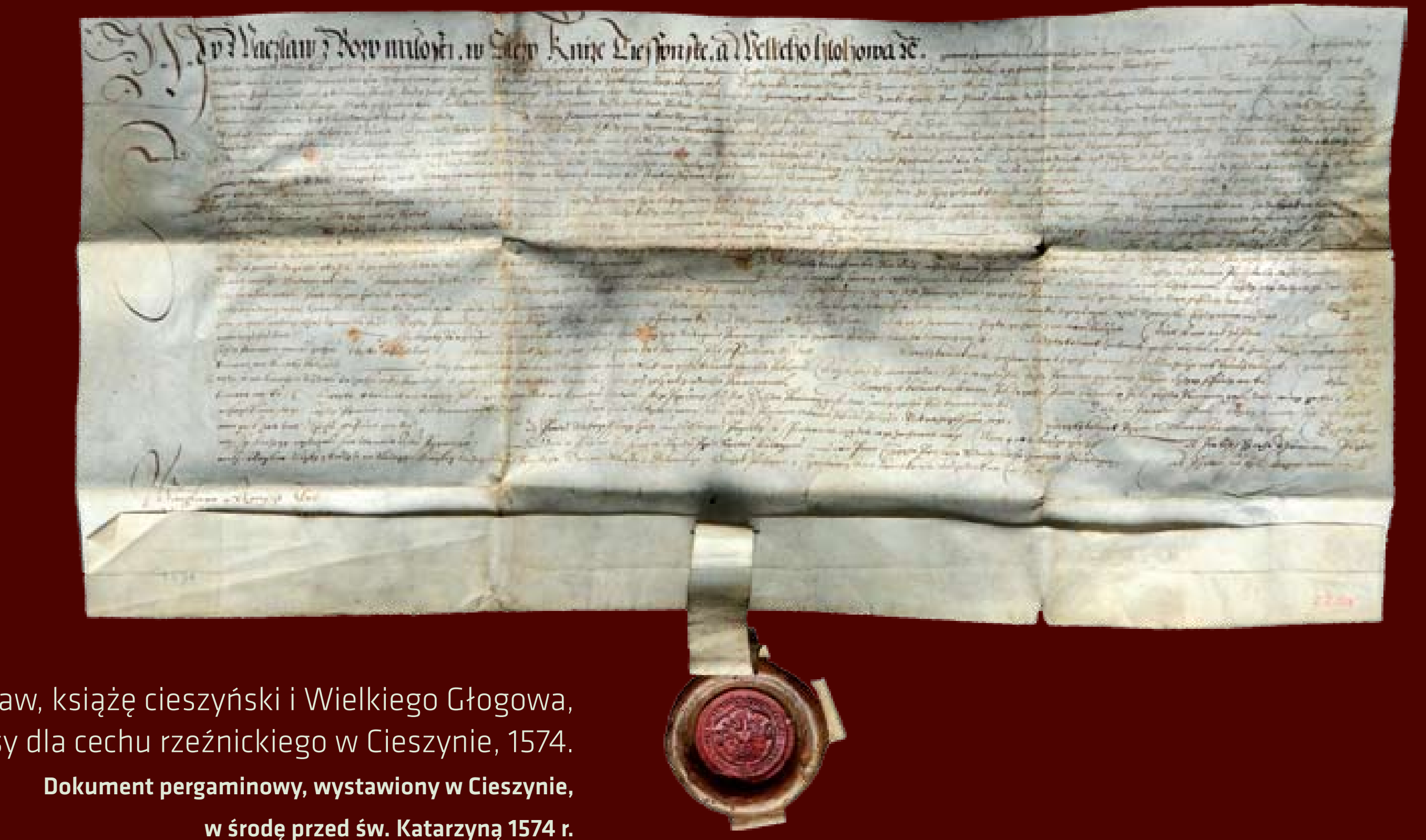
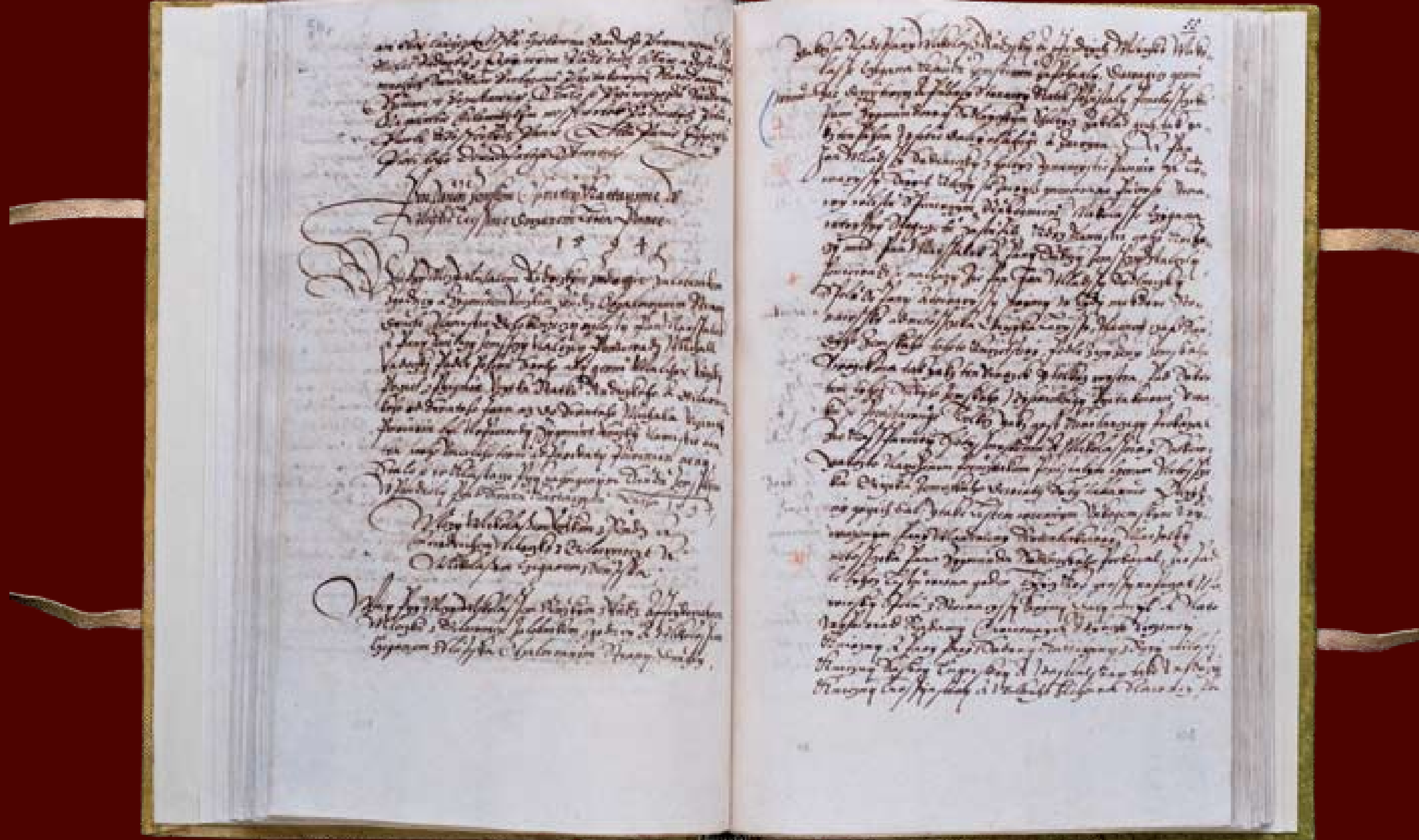
Zrzyżeni Zemske kniezczstwi tiessynskeho, 1573.
Ordynacja ziemska cieszyńska nadana stanom Księstwa Cieszyńskiego przez księcia Wacława III Adama 24 czerwca 1573 roku, definiująca zakres praw i obowiązków stanowych.

Adam Wacław, książę cieszyński i Wielkiego Głogowa, potwierdza przywileje dla cechu winiarskiego w Cieszynie, 1598.
Wcześniejsze przywileje dla cechu winiarskiego zostały wystawione w 1583 i 1587 r. Dokument pergaminowy, wystawiony w Cieszynie, w środę po św. Michale 1598 r. Pieczęć książęca na żółto-niebieskim sznurze.

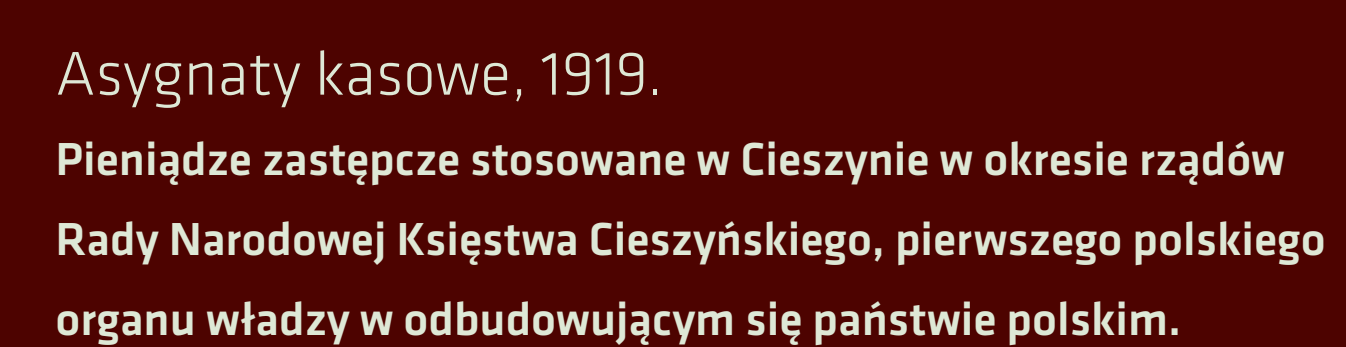
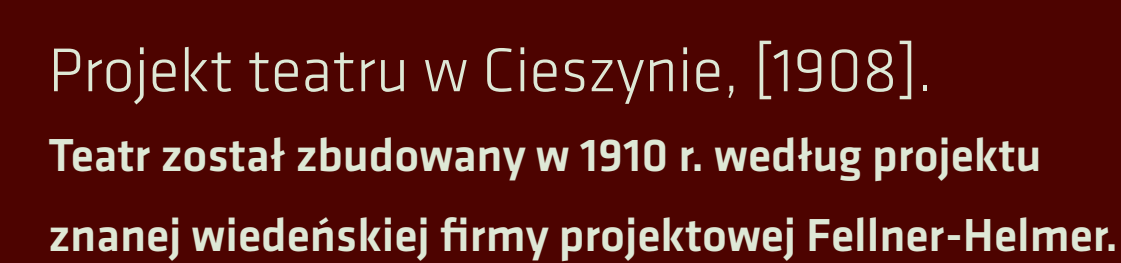
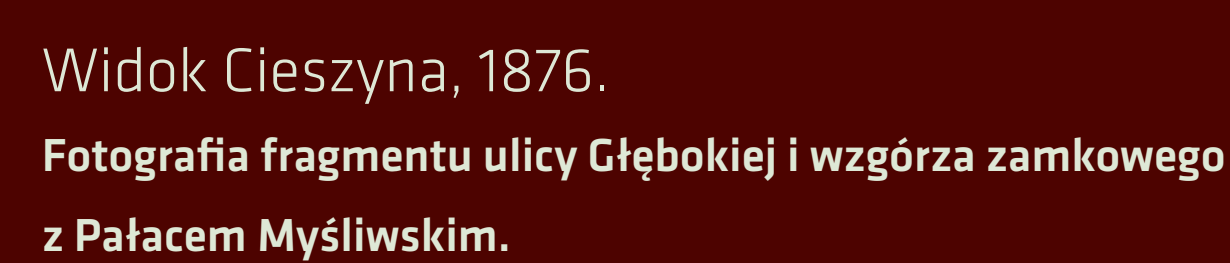
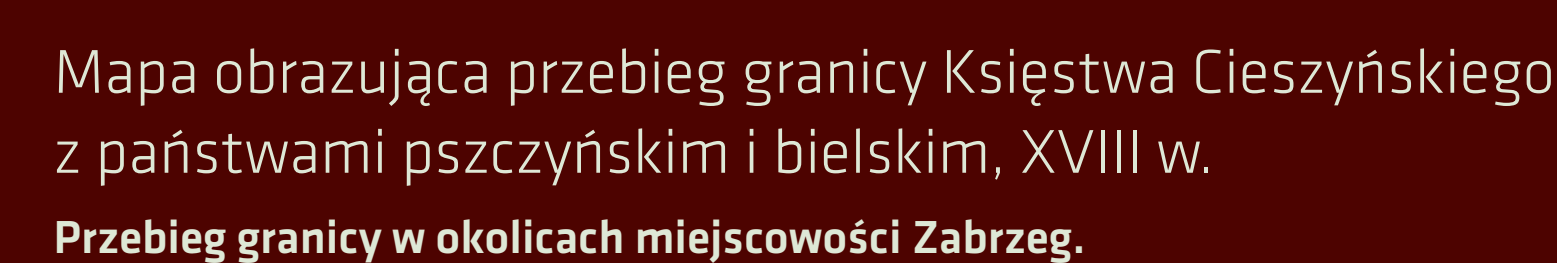
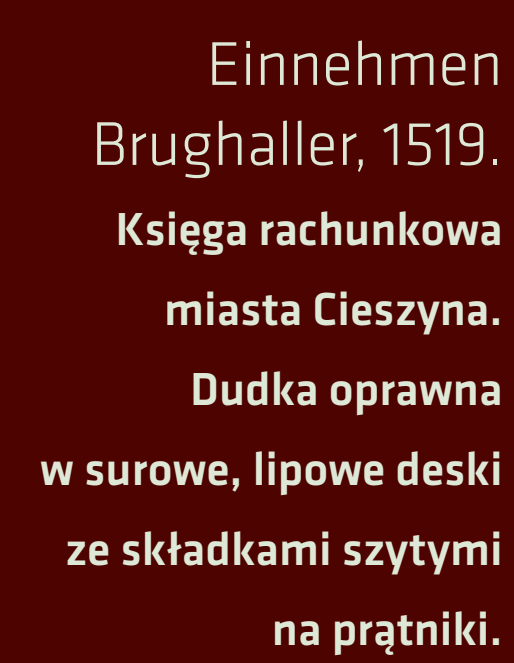
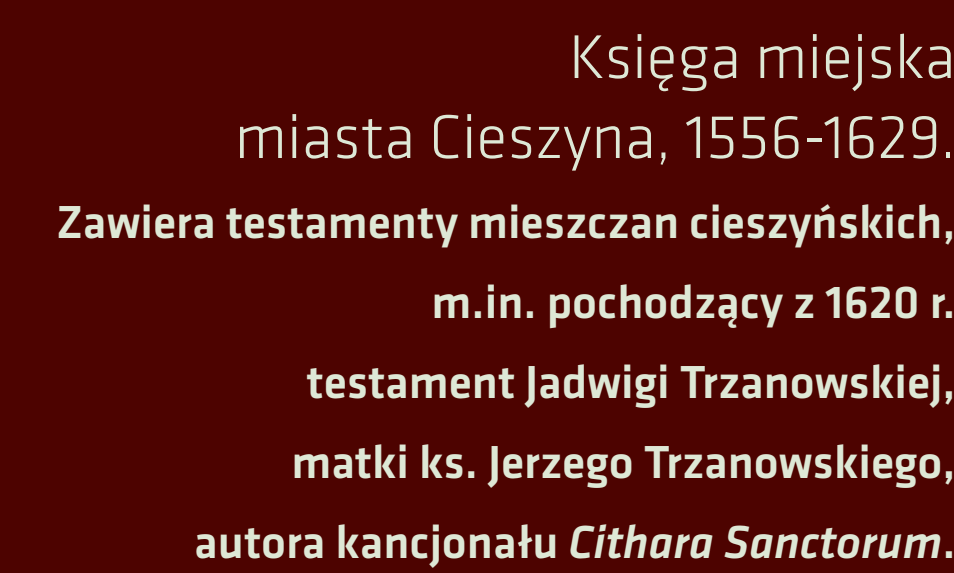
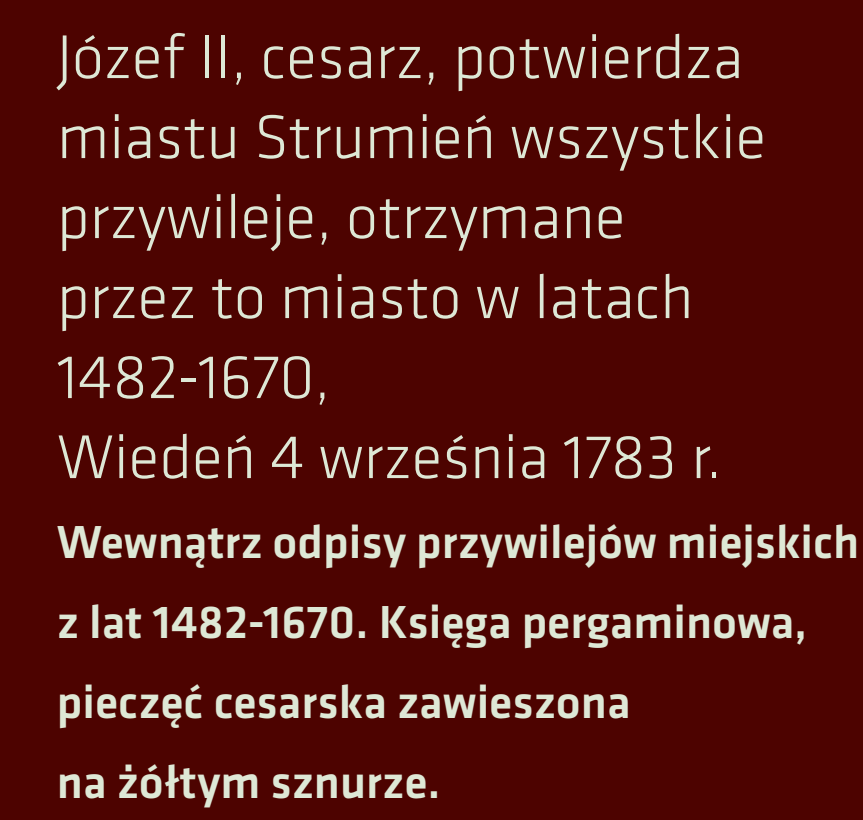
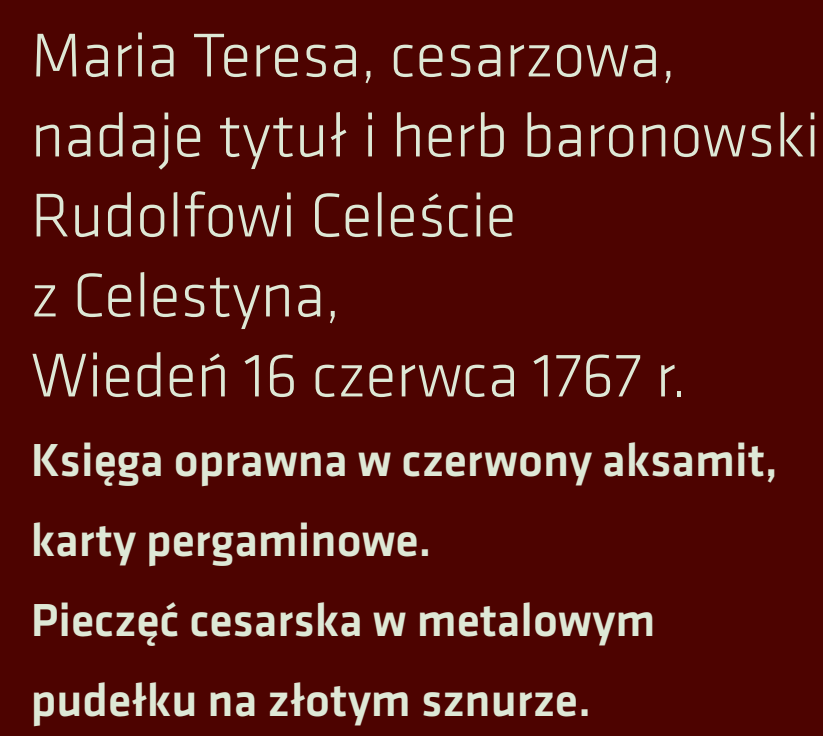

Registra a Knihy Zemske, 1591-1601 (powyżej i poniżej).
Księga wyroków cieszyńskiego sądu ziemskiego, do kompetencji którego należały wszystkie sprawy dotyczące szlachty. Sąd ziemski w Cieszynie powstał w XV wieku, początkowo rozstrzygał sprawy sporne na podstawie zwyczajów prawnych morawskich i polskich, a następnie spisanych w 1573 r. prawa ziemskiego cieszyńskiego.

Wacław, książę cieszyński i Wielkiego Głogowa, wydaje przepisy dla cechu rzeźnickiego w Cieszynie, 1574.
Dokument pergaminowy, wystawiony w Cieszynie, w środę przed św. Katarzyną 1574 r.
Pieczęć książęca na pergaminowym pasku.

Biblioteka i Archiwum im. Tschammera przy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie

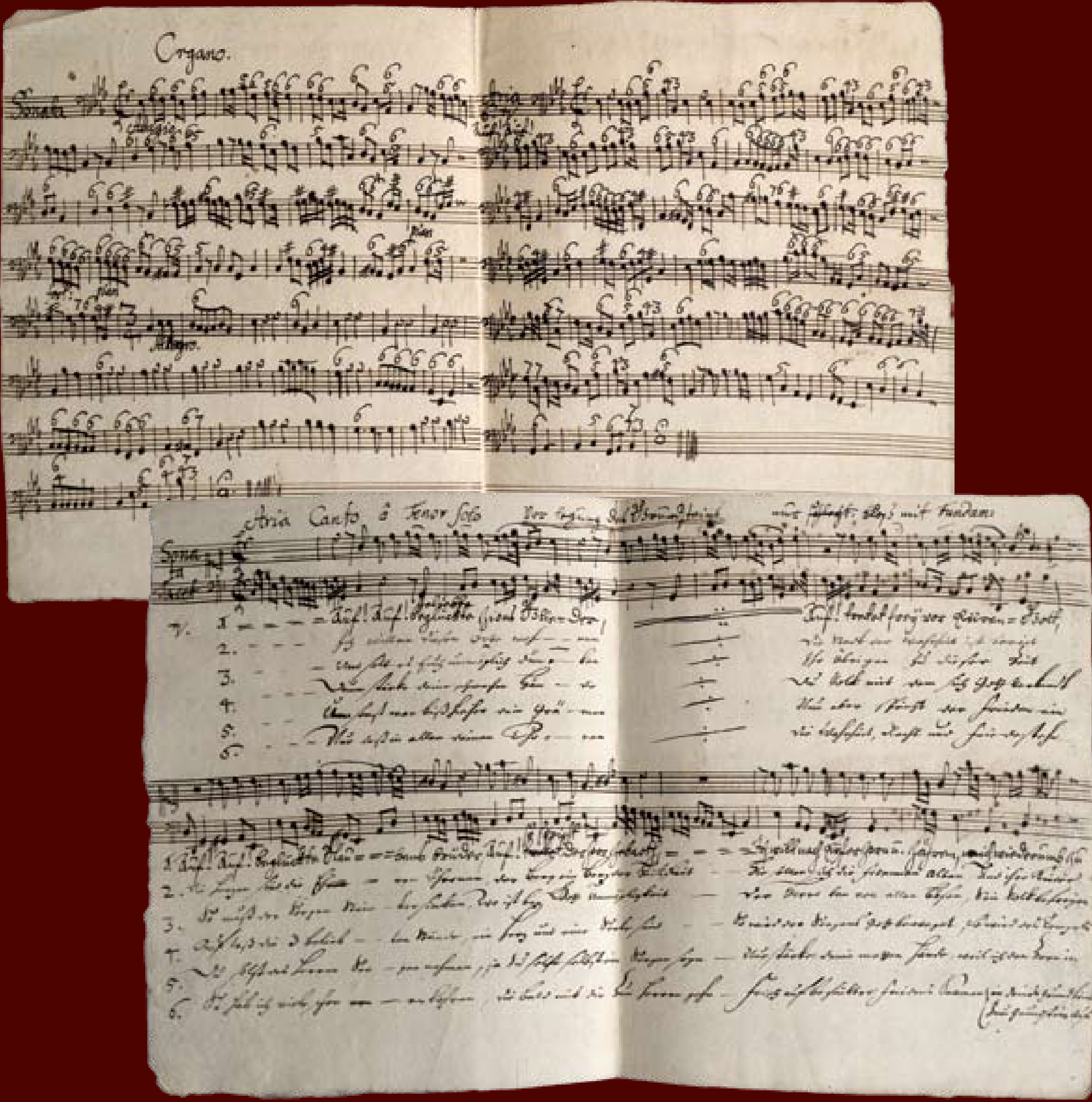
Należące do Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie zbiory biblioteczne i archiwalne funkcjonują w strukturze parafii jako wydzielona statutowo i finansowana ze środków parafialnych instytucja o nazwie Biblioteka i Archiwum im. Tschammera. Jej pieczy podlegają także zbiory muzealne, gromadzone w powstałym w ramach niniejszego projektu Muzeum Protestantyzmu na Śląsku Cieszyńskim. Początki Biblioteki im. Tschammera sięgają połowy XVIII w., kiedy to cieszyńska Parafia Ewangelicka otrzymała w darze kilkudziesięciotomową kolekcję książek zgromadzonych przez barona Jerzego Fryderyka Bludowskiego (1655-1730). Pod koniec XVIII w. zbiór ten wzbogacony został o liczącą kilkaset książek biblioteczkę pozostałą po śmierci cieszyńskiego adwokata i wieloletniego kasjera tutejszego zboru ewangelickiego Bogumiła Rudolfa Tschammera (1711 - 1787). Jako że decyzją donatora parafia przejęła nie tylko jego książki, ale także pewien kapitał na ich utrzymanie, Bibliotece nadano imię Bogumiła Rudolfa Tschammera. Również w następnych latach księgozbiór parafialny powiększał się dzięki darom, głównie miejscowych pastorów i nauczycieli. Biblioteka, licząca obecnie ok. 23 000 woluminów, w tym ok. 5 000 starych druków z pięcioma inkunabułami, stanowi najstarszą nieprzerwanie działającą, a zarazem największą i najcenniejszą zabytkową bibliotekę luterzańską na ziemiach polskich. Równie wartościowe jest współtworzone i współistniejące z nią archiwum, obejmujące kilkadziesiąt metrów bieżących różnego typu materiałów i stanowiące bazę źródłową o fundamentalnym znaczeniu dla badań nad dziejami cieszyńskich ewangelików, największej w Polsce społeczności protestanckiej. Od początku swojego istnienia biblioteka i archiwum mieszczą się w bocznych nawach kościoła Jezusowego, gdzie obecnie znajduje się także Muzeum Protestantyzmu.

Portrety olejne Marcina Lutra i Filipa Melanctona
Dwa portrety olejne malowane na desce, przedstawiające wizerunki czołowych postaci reformacji Marcina Lutra i Filipa Melanctona. Obrazy powstały prawdopodobnie w XIX w. i są przechowywane w kolekcji obrazów Muzeum Protestantyzmu.

Kielich liturgiczny z 1712 r.
Kielich liturgiczny wykonany z połączanego srebra, ufundowany w 1712 r. przez hrabiego Juliusza Bogumiła Sunnegka z Jesenic, jest najstarszym naczyniem liturgicznym przechowywanym w Muzeum Protestantyzmu. Juliusz Bogumił Sunnegk, właściciel państwa bielskiego, wspierał również budowę kościoła Jezusowego i był fundatorem ówczesnego budynku parafialnego.

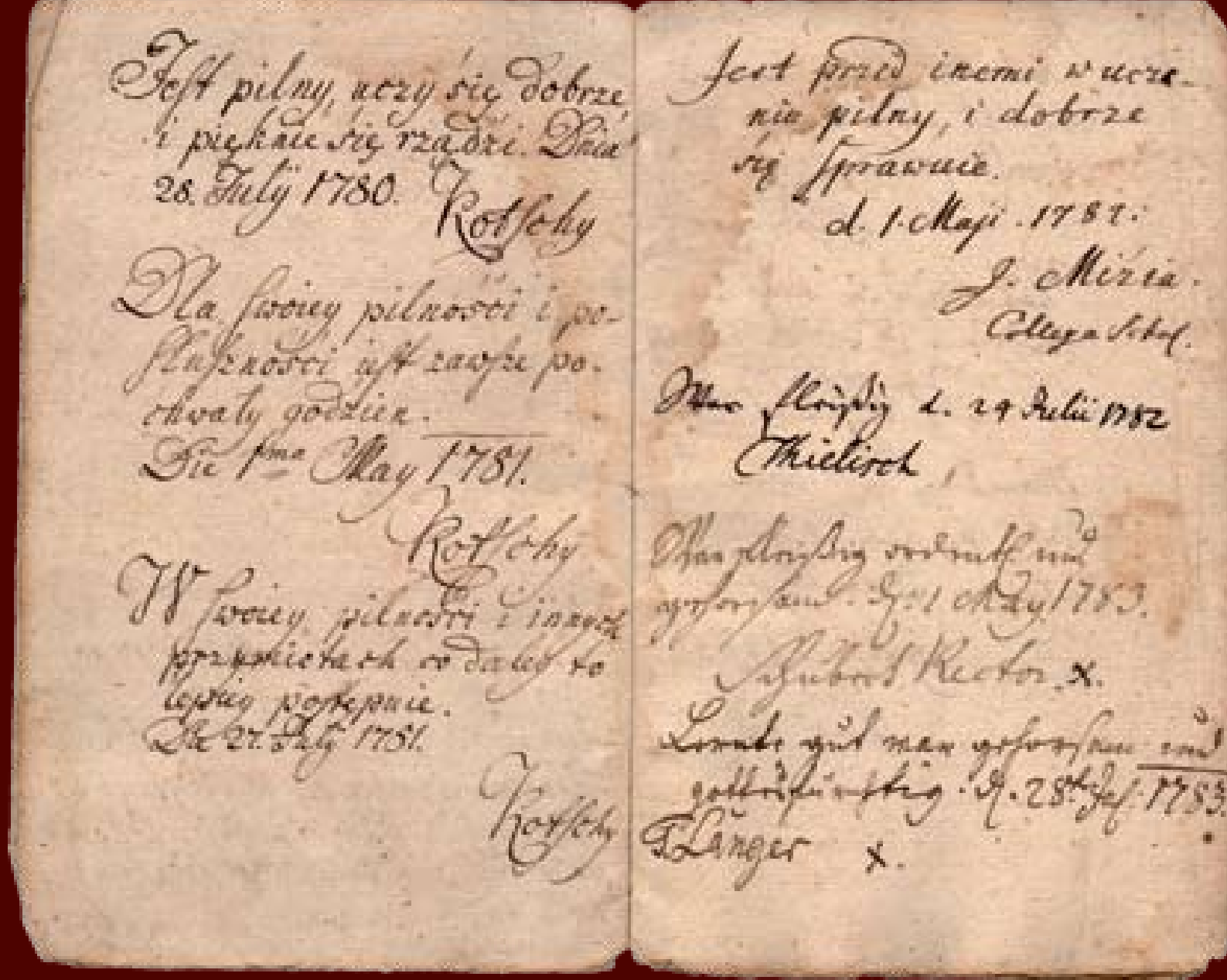

Sonaty z 13 października 1710 r.

W zbiorach archiwum przechowywany jest zbiór rękopiśmiennych utworów muzycznych, wśród których znajdują się między innymi dwa utwory, składające się z instrumentalnej sonaty i wokalnoinstrumentalnej arii. Zostały one przygotowane i zapewne wykonane podczas uroczystości wmurowania kamienia węgielnego pod budowę kościoła Jezusowego w Cieszynie, 13 października 1710 r.

Zwieńczenie „laski łaski”
Orzeł habsburski będący zwieńczeniem „laski łaski”, którą wysłannik cesarza Józefa I Habsburga, hrabia Jerzy Ludwik Zinzendorf wraz z wielkorządcą księstwa cieszyńskiego, hrabią Adamem Wacławem z Tenczyna, wyznaczili miejsce pod budowę kościoła Jezusowego 24 maja 1709 roku.

Archiwum szkolne
W zbiorach archiwum zachowała się kolekcja ok. 500 zeszytów szkolnych, tzw. *Probe-Schriften*, zawierających wypracowania uczniów szkoły ewangelickiej, z których najstarsze, mające formę luźnych kart, powstały na początku lat czterdziestych XVIII w. W późniejszym okresie większość wypracowań poszczególnych uczniów wraz z innymi ich pracami z zakresu rysunku czy kartografii zszywano i oprawiano, dzięki czemu przetrwały do dziś w formie zeszytów. W archiwum zachowało się również sporo egzemplarzy *Conduiten-Buch*, czyli zeszytów z opiniami nauczycieli o uczniach, a także księgi klasyfikacyjne, metryki szkoły oraz dzienniki uczniów z informacjami o ich postępach w nauce.

Porządek kościelny Wacława III Adama, 1568

Odpis pierwszego znanego *Porządku kościelnego* księcia cieszyńskiego Wacława III Adama z 1568 r., regulujący liturgiczne życie Kościoła luterńskiego. Dokument ten, odnaleziony przez wybitnego cieszyńskiego bibliofila Jana Wantulę z Ustronia podczas porządkowania Biblioteki im. Tschammera, został wszyty wraz z rękopiśmiennymi modlitwami i różnymi notatkami do niemieckiej agendy wydrukowanej w Norymberdze w 1569 r. Następny *Porządek kościelny* Wacław Adam opublikował w 1578 r., dodając do niego *Porządek szkolny*. Kolejna regulacja została wydana przez jego żonę Katarzynę Sydonię w 1584 r.

Philipp Melancthon, *Confessio fidei exhibita invictiss. imp. Carolo V. Caesari Aug. in comitijs Augustae anno M.D.XXX. Addita est Apologia Confessionis...* Witebergae 1531
Pierwsze łacińskie wydanie augsburskiego wyznania wiary, wydrukowane w Wittenberdze przez Jerzego Rhaua. *Konfesja Augsburska* to dokument zawierający podstawowe zasady doktrynalne ruchu reformacyjnego. Zostały one spisane przez Filipa Melanctona i zaakceptowane przez Marcina Lutra, a następnie odczytane na sejmie w Augsburgu 25 czerwca 1530 r. Zostały także doreczone cesarzowi Karolowi V i w zamierzeniu miały stanowić podstawę porozumienia katolicko-protestanckiego, zawierają bowiem postulaty i warunki ugody przygotowane przez stronę reformacyjną. W odpowiedzi strona katolicka sporządziła Konfutację (Obalenie), przeciwko której Melancthon napisał z kolei Apologię (Obronę). *Konfesja Augsburska*, obok *Apologii*, *Małego* i *Dużego Katechizmu*, *Artykułów Szmalckaldzkich* oraz *Formuły Zgody*, stanowi jedną z sześciu ksiąg symbolicznych, zawierających zasadnicze nauki luteranizmu.

Marcin Luter, *Postilla domowa*: to jest Kazania na ewangelie niedzielne y przedniejsze święta... W Królewcu 1574
Pierwsze polskie tłumaczenie *Postylli domowej* Marcina Lutra, dokonane przez Hieronima Maleckiego, wydane w drukarni Jana Daubmanna w Królewcu w 1574 r. Jest to zbiór 64 kazań, ogłoszonych przez Marcina Lutra w latach 1532-1534 z okazji świąt roku kościelnego. Ich pierwszymi słuchaczami byli domownicy i przyjaciele reformatora. Spisał je sekretarz Marcina Lutra, Veit Dietrich. Pierwszy raz *Postyllę* wydano drukiem w 1544 r.

Andrzej Schönflissius, *Postylli chrześcijańskiey z Biblij S. y doktorow kościelnych.. zebranej na niedziele doroczne część pierwsza*. [W Lubczu] 1652
Unikatowy egzemplarz *Postylli chrześcijańskiey* Andrzeja Schönflissiusa, pastora w Wilnie, wydany w 1652 r. w drukarni Jana Langego w Lubczu nad Niemnem. Druk został ozdobiony między innymi wileńskiego artysty Konrada Götke, przedstawiającymi między innymi portret autora oraz herb Torunia. Obecnie w zbiorach polskich znajdują się tylko dwa egzemplarze dzieła A. Schönflissiusa, jeden z nich, zachowany w stosunkowo dobrym stanie znajduje się w zbiorach Biblioteki i Archiwum im. Tschammera, drugi, mocno zdefektowany, przechowywany jest w Bibliotece Kórnickiej.

Biblia, Nürnberg 1483
Dwutomowa Biblia, wydana w 1483 r. w Norymberdze w oficynie Antoniego Kobergera, wybitnego niemieckiego drukarza, wydawcy i księgarza, jest jednym z najstarszych dzieł drukowanych znajdujących się w Bibliotece i Archiwum im. Tschammera. Została ozdobiona licznymi, ręcznie kolorowanymi, drzeworytowymi ilustracjami, które Antoni Koberger przejął z tzw. *Biblii kolonńskiej* wydrukowanej w 1478 r. przez Heinricha Quentella w Kolonii.

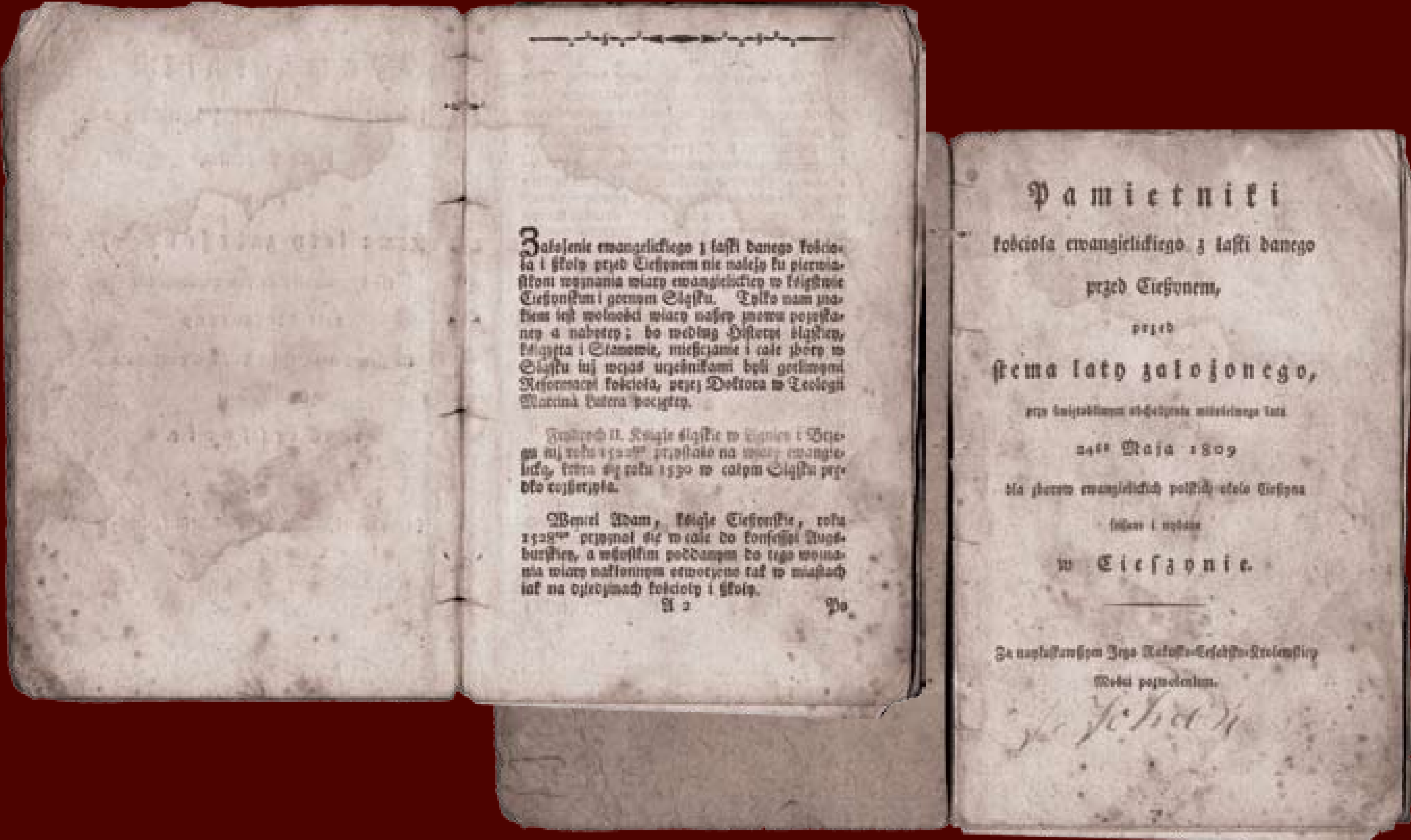
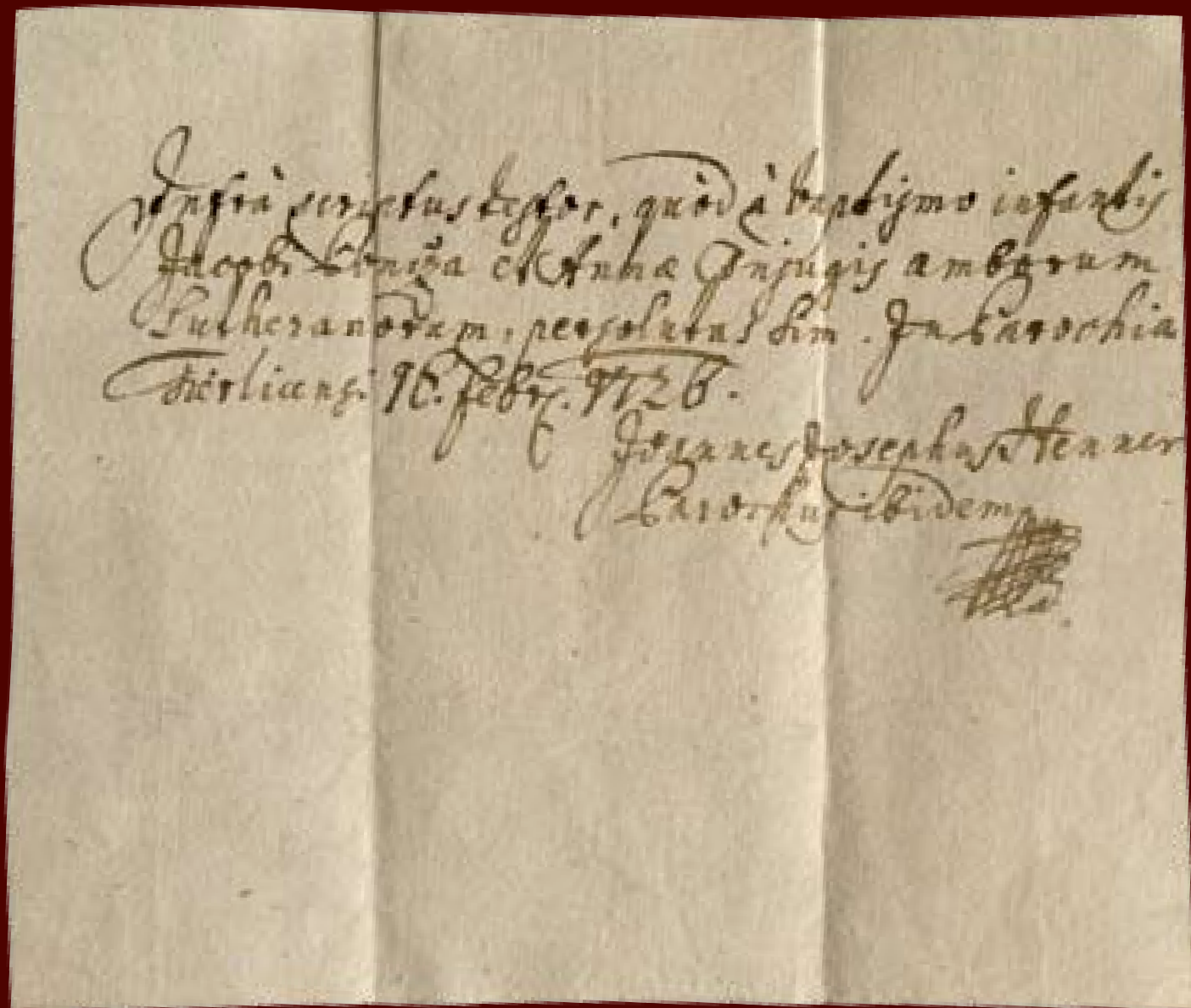
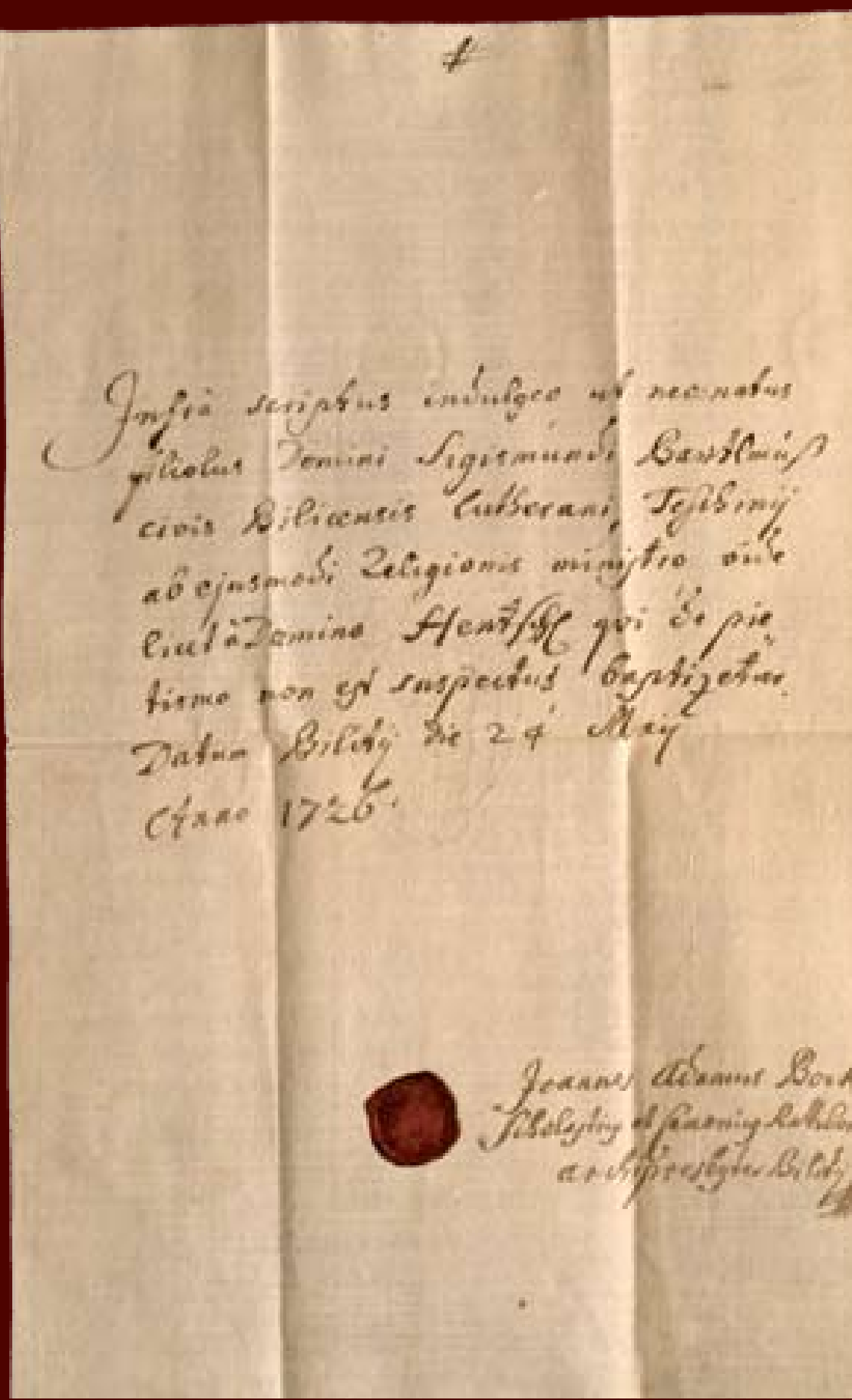

Jan Gottfryd Schuchardt, Pamiątka założenia i budowy kościoła Jezusowego w Cieszynie, 1750

Z okazji budowy kościoła Jezusowego w Cieszynie sporządzono trzy dokumenty pergaminowe. Pierwszy z nich, będący właściwym aktem erekcyjnym kościoła, został napisany przez pastora Jana Muthmanna i dołączony do srebrnej skrzynki z monetami, którą położono na kamień węgielny 13 października 1710 r. Drugi dokument, przechowywany do dziś w Bibliotece i Archiwum im. Tschammera, został sporządzony w 1750 r. przez ówczesnego pastora i inspektora szkolnego Jana Gottfryda Schucharda na uroczystość zakończenia budowy wieży kościoła, Pierwszą stroną owego dokumentu zdobi rysunek wkomponowany w kształt owalu ze schematem planu kościoła oraz dziewięcioma okrągłymi polami zawierającymi nazwiska fundatorów i przełożonych parafii. Dokument, oprócz powtórzonego niemal w całości tekstu z rękopisu J. Muthmanna, został uzupełniony o historię budowy kościoła z lat 1710-1750, a następnie umieszczony w drewnianej kapsule i 14 września 1750 r. włożony do bani w wieży kościoła. Trzeci dokument, napisany przez pastora Tobiasza Szuberta, został umieszczony w wieży kościoła w 1772 r.

Szafa archiwalna z XVIII w. Unikutowa, drewniana szafa archiwalna składająca się z 15 szuflad, podzielonych wewnątrz na cztery części, przeznaczona do przechowywania szedul, czyli tzw. listów licencyjnych. Były to pisemne zgody, wydawane odpłatnie ewangelikom przez proboszczów katolickich, na wykonanie posługi ewangelickiej, tj. udzielenie przez księdza ewangelickiego chrztu, ślubu czy też pogrzebu. Sytuacja prawna zmieniła się dopiero w styczniu 1849 r., od kiedy to ewangelicy nie musieli uiścić taksy funkcyjnej. Szafa posiadała pierwotnie jakąś nadbudowę, którą trudno dziś odtworzyć, być może służyła ona do przechowywania innych dokumentów składowanych w kościelnym archiwum. Ciekawostką jest również to, że ten zabytkowy mebel archiwalny nie posiada żadnych metalowych elementów, wszystkie stolarskie połączenia oraz uchwyty wykonane są z drewna. W 2009 roku szafa została poddana gruntownej renowacji.

Jerzy Fryderyk Erdmann Klette z Klettenhoffu, Pamiętniki kościoła ewangelickiego z łaski danego przed Cieszynem, przed stemą laty założonego, przy świętobliwym obchodzeniu miłościwego lata 24go Maja 1809... Cieszyn 1809

Pierwsza drukowana historia kościoła Jezusowego w Cieszynie, napisana przez Jerzego Fryderyka Erdmanna Klettego z Klettenhofu z okazji 100-lecia wyznaczenia miejsca pod budowę świątyni. Dzieło wydane zostało w 1809 r. w dwóch wersjach językowych. Niemiecki oryginał wyszedł spod pras Johanna Georga Gastla w Brnie, anonimowy przekład polski ogłoszony został staraniem Tomasza Prochaski w Cieszynie. Jest to pierwszy polskojęzyczny druk najstarszej cieszyńskiej oficyny drukarskiej, a zarazem jeden z najstarszych druków cieszyńskich. Obecnie znane są trzy egzemplarze polskiego tłumaczenia, z których dwa znajdują się w Bibliotece i Archiwum im. Tschammera.

Hartmann Schedel, Liber chronicarum, Augsburg 1496

Jednym z pięciu inkunabułów wchodzących w skład Biblioteki im. Tschammera jest *Liber chronicarum*, czyli *Kronika świata* Hartmanna Schedla, ozdobiona drzeworytami z pracowni Michała Wolgemuta, wydana w 1496 r. w Augsburgu przez Johanna Schönspergera. Jest to tak zwany *Maly Schedel*, czyli skrócona wersja dzieła wydanego pod tym samym tytułem w 1493 r. przez Antoniego Kobergera w Norymberdze. Ponieważ nielegalny przedruk Schönspergera był drukowany na papierze niezbyt dobrej jakości, egzemplarze *Kroniki* pochodzące z tej edycji należą dziś do rzadkości.

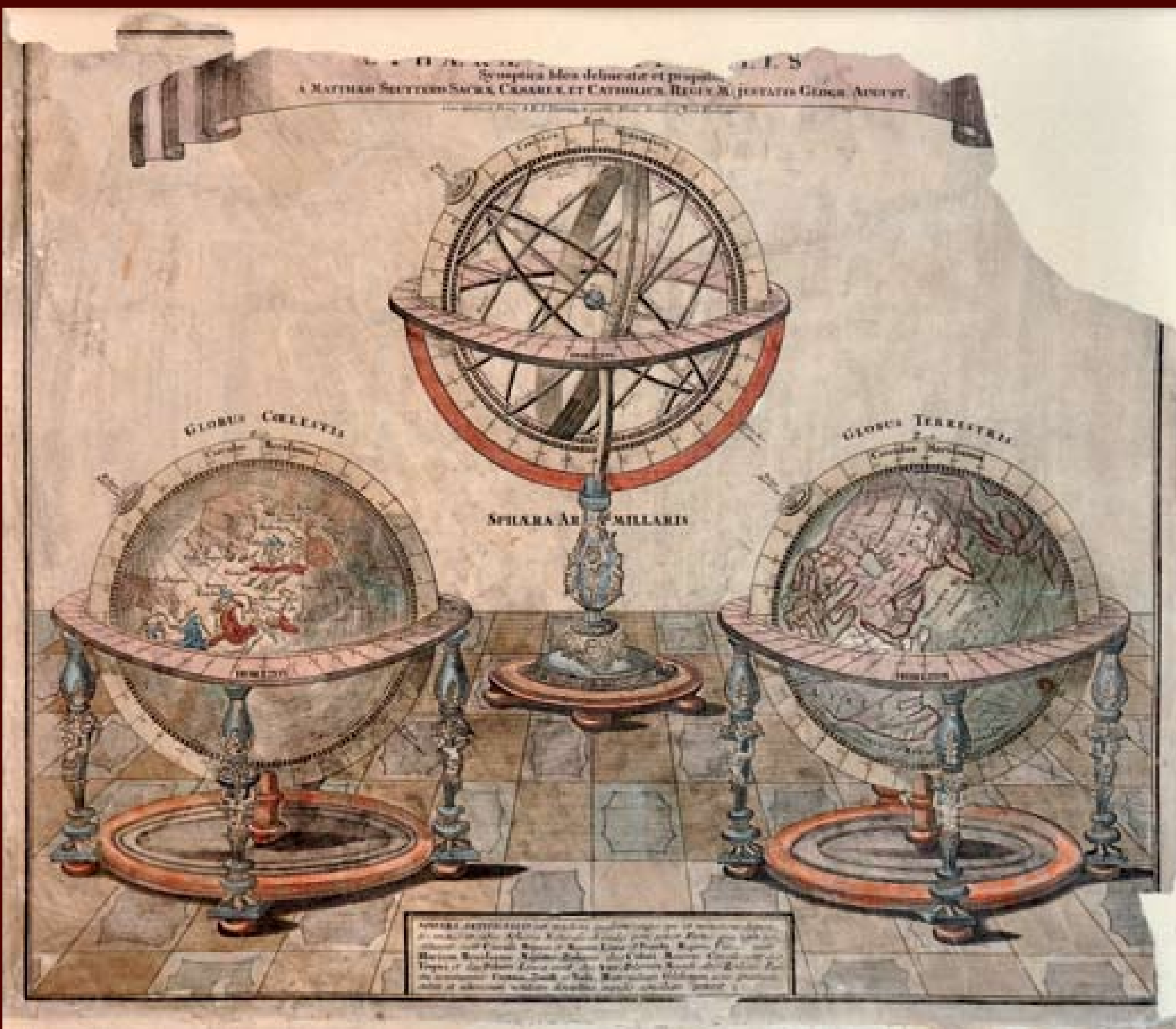
Abraham Ortelius, Theatrum orbis terrarum, Antverpiae 1579

Pierwszy nowożytny atlas świata, sporządzony przez Abrahama Orteliusa, flamandzkiego geografa, kartografa i historyka, wydany po raz pierwszy w 1570 r. w Antwerpii. Do 1612 r. ukazało się około 45 jego edycji w różnych językach. W kolejnych wydaniach atlasu mapy były aktualizowane i poprawiane, a także ozdobiane wizerunkami ludzi, zwierząt czy morskich stworów. W zbiorach Biblioteki i Archiwum im. Tschammera znajduje się wydanie z 1579 r. z portretem autora, wydrukowane w Antwerpii przez Krzysztofa Plantina, zawierające pierwszą mapę Śląska Martina Helwiga z 1561 r.

Szymon Syreński, Zielnik herbarzem z języka łacińskiego zowią: to jest opisanie własne imion, kształtu... y mocy zioł..., w Krakowie 1613

Dzieło wybitnego polskiego lekarza i botanika Szymona Syreńskiego, zawierające wiadomości o najważniejszych gatunkach roślin, znanych i użytkowanych w XVI wieku w Europie Środkowej i Południowej, jest pierwszym dziełem naukowym z zakresu botaniki napisanym w języku polskim. S. Syreński opisał w nim 765 gatunków roślin, wymienił ich polskie, łacińskie i niemieckie nazwy, przy większości umieścił także drzeworyt, przedstawiający rysunek kwitnącej rośliny z korzeniem. Podał także wiadomości o miejscu występowania, czasie zbierania, wartościach leczniczych oraz zastosowaniu w gospodarstwie domowym i obrzędach ludowych. Na przełomie 1610 i 1611 r. rozpoczął Syreniusz wydawanie zielnika własnym sumptem w krakowskiej drukarni Mikołaja Loba. Kiedy jednak – po wydrukowaniu części dzieła – zmarł, drukarz przerwał swoją pracę, domagając się wypłaty wynagrodzenia. Ostatecznie, dzięki dotacji królowej Anny Wazówny, dzieło wyszło spod pras krakowskiego drukarza Bazylego Skalskiego w marcu 1613 r.

Kolekcja map z XVIII w.

W zbiorach archiwum przechowywana jest kolekcja 50 ręcznie kolorowanych, osiemnastowiecznych map miedziorytowych. Wśród nich najwięcej jest takich, które przedstawiają kraje położone na terenie Europy, między innymi Anglię, Szwecję, Niemcy, Szwajcarię, Francję, Czechy, Austrię, Węgry i Włochy. Są tu również mapy pojedynczych księstw czy krain geograficznych, położonych w wyżej wymienionych państwach, a ponadto mapy niektórych kontynentów. Ich twórcami są najczęściej wybitni niemieccy kartografowie i miedziorytnicy, jak np. działający w Norymberdze Jacob von Sandrart, który zastąpił jako twórca portretów i wydawca wielu ilustrowanych książek. Na wzmiankę zasługuje również związany z Norymbergą Johann Baptista Homann, najwybitniejszy niemiecki wydawca map i atlasów, a także jego uczeń Matthäus Seutter, prowadzący od 1710 r. w Augsburgu własną drukarnię i wydawnictwo.

Konwent Zakonu Bonifratrów w Cieszynie

Księgozbiór Braci Miłosiernych funkcjonuje w strukturze cieszyńskiego Konwentu, jako wydzielona statutowo i utrzymywana ze środków zakonnych jednostka o nazwie Archiwum i Biblioteka OO. Bonifratrów w Cieszynie. Jest ona najstarszą zachowaną do czasów współczesnych cieszyńską kolekcją biblioteczną. Jej historia w bezpośredni sposób wiąże się z losami założonego w Cieszynie na przełomie XVII i XVIII w. klasztoru Braci Miłosiernych, w którym od początku zabiegano o stworzenie własnego księgozbioru. Wymagało tego zarówno życie religijne Konwentu, jak i służba pełniona przez braci w szpitalu i aptece. Potrzeby te zadecydowały jednocześnie o użytkowym charakterze klasztornej biblioteki i tematyce gromadzonych książek. Według katalogu sporządzonego w latach trzydziestych XX w., biblioteka OO. Bonifratrów obejmowała 1 539 dzieł, wśród których 5 wydanych zostało w XVI, 11 w XVII, a 110 w XVIII w. Reszta książek nie była datowana bądź też pochodziła z XIX i XX w. Obecnie księgozbiór cieszyńskiego Konwentu Braci Miłosiernych liczy ponad 3 000 woluminów (z tego 194 starodruki oraz około 1 700 książek dawnych, wydanych do połowy XX w.) i dodatkowo ok. 200 rękopisów w archiwum. Od początku swojego istnienia jest przechowywany w siedzibie Konwentu. Biblioteka w dalszym ciągu powiększa swoje zasoby, stając się istotną w cieszyńskim środowisku placówką, oferującą czytelnikowi dzieła głównie z zakresu teologii, medycyny oraz historii Kościoła.

Protocollum hospitalis Teschinensis ff. Misericordiae ... ab Anno 1773

Rejestr pacjentów, przyjętych do szpitala bonifratrów w Cieszynie w latach 1773-1804, zawierający imiona i nazwiska chorych, ich wiek, wyznanie, miejsce urodzenia i zamieszkania, datę przyjęcia, diagnozę, sposób leczenia oraz datę wypisu ze szpitala, lub też datę ewentualnego zgonu. Rejestr, w 2009 r. poddany gruntownej konserwacji, jest największą objętościowo jednostką w zasobie klasztorного archiwum (23x37x14 cm, 7 kg). Zachowana tam dokumentacja szpitala bonifratrów w Cieszynie z okresu od końca XVII wieku aż po II wojnę światową stanowi nieocenione źródło dla badaczy demografii historycznej, a pośrednio wszystkich historyków zajmujących się dziejami Śląska Cieszyńskiego, którzy korzystać mogą np. z materiałów dotyczących skali epidemii spadających na miasto i jego okolice.

Karl Herdach, Wem dient die Sozialdemokratie?, Warnsdorf [1898]

Przykład jednej z niezliczonych wysokonakładowych broszur z przełomu XIX i XX w., traktujących o nowych wówczas pojęciach socjaldemokracji, anarchii, czy komunizmu. Z uwagi na ulotny charakter druku, niewiele jego egzemplarzy zachowało się do dnia dzisiejszego. Istnienie owego druku w zbiorach cieszyńskich Bonifratrów jest dowodem, iż braciom, których charyzmat koncentruje się na pomocy chorym i potrzebującym, nieobce były nowe prądy filozoficzne i polityczne. Podobnych broszur i druków ulotnych, dających obraz toczących się w XIX w. sporów ideologicznych, znajduje się sporo w zasobie biblioteki cieszyńskich bonifratrów.

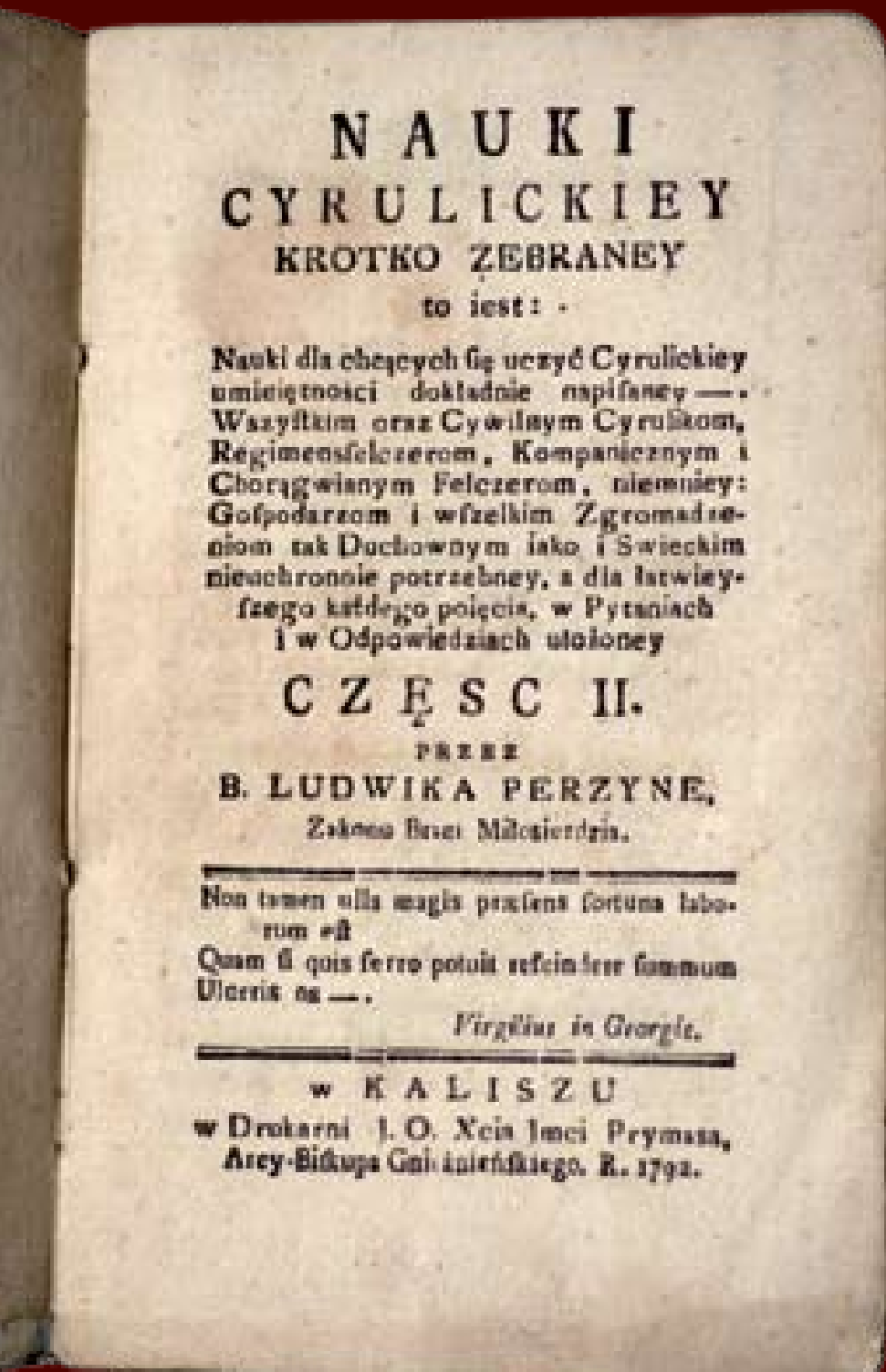

WYBÓR I OPIS ILUSTRACJI MAKSYMILIAN KUŚKA

Antoni Janusz, Praca codzienna, coroczna i całowitotna każdego chrześcianina katolickiego, Cieszyn 1857

Aż do połowy XIX w. zarówno w kościołach katolickich, jak i ewangelickich na Śląsku Cieszyńskim używano czeskich książek modlitewnych. Przełomem było ukazanie się w 1857 r. kancjonału opracowanego przez proboszcza w Zebrzydowicach, ks. Antoniego Janusza (1820-1861). Mimo użycia łacińskiej czonki, niestosowanej dotąd w wydawnictwach przeznaczonych dla ludu, modlitewnik ów znalazł sobie wśród wiernych wielką popularność i wielokrotnie wznowiany, już w XIX w. na większości obszaru Śląska Cieszyńskiego wyparł z użycia modlitewniki czeskie.

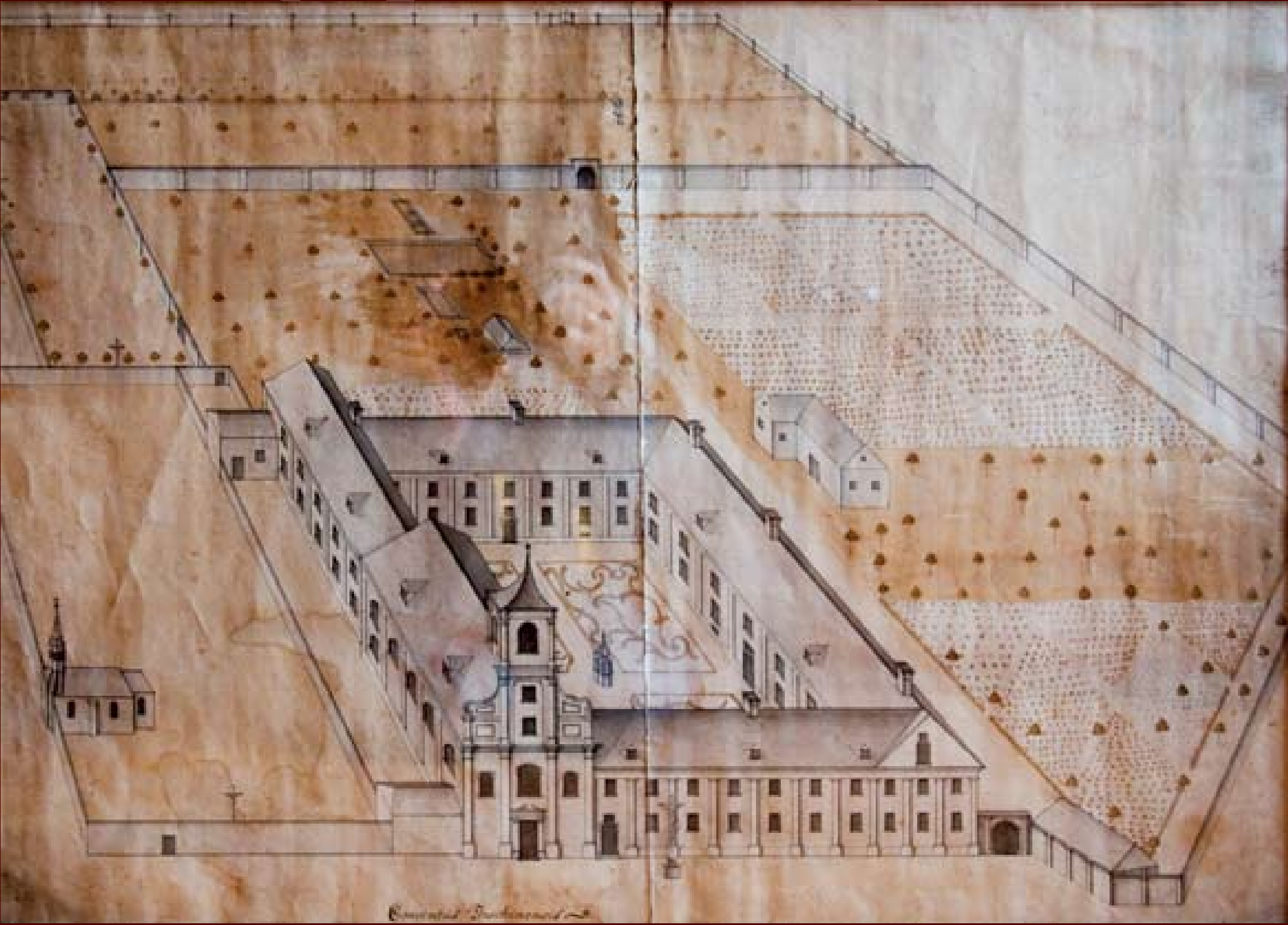
Ludwik Perzyna, Nauki cyrulickiej krotko zebraney... część II, w Kaliszu 1793

Brat Ludwik Perzyna (1742-1800), bonifater, był jednym z pierwszych polskich autorów traktujących o podstawowych zasadach chirurgii. Według pewnych przekazów, miał jakiś czas przebywać w Cieszynie. Jego wydana w trzech częściach *Nauka cyrulicka*, przez wiele dziesięcioleci stanowiła najpopularniejszy wśród polskich bonifratrów podręcznik chirurgii.

Gaspar Erhard, Kristusovo živiljenje in smert v premišljevanjih in molitvah, v Celovcu 1873

Modlitewnik wydany w Klagenfurcie (Celovec) w języku karyńckim, przez niektórych lingwistów uznawanym za dialekt języka słoweńskiego, przez innych traktowanym jako odrębny język, dziś zaliczany do martwych. Autor modlitewnika, Gaspar (Gaspar) Erhard (1670-1743), jeszcze w połowie XIX w. był jednym z bardziej znanych teologów w kręgu oddziaływania kultury niemieckiej.

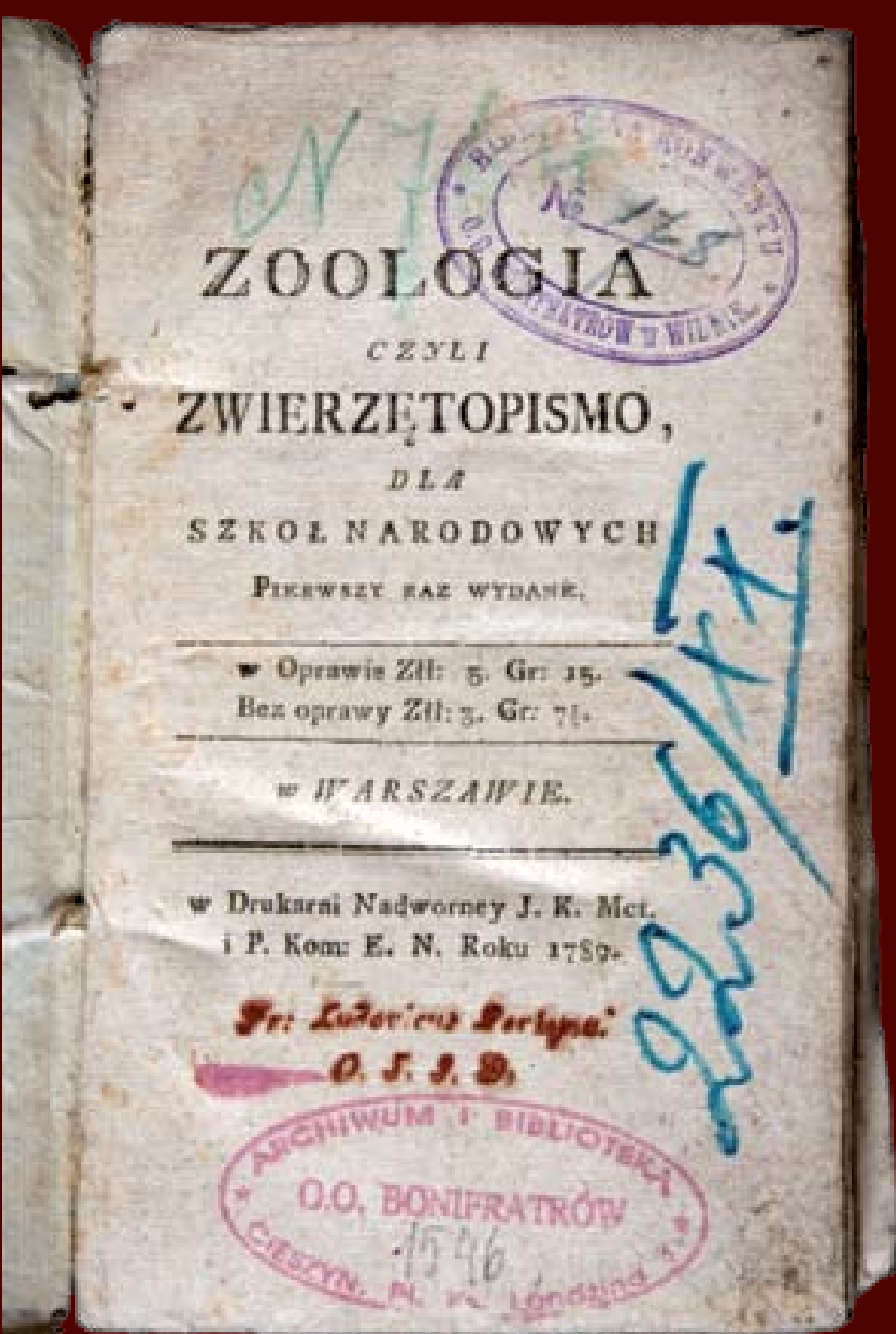
Jan Drachny, Widok klasztoru i kościoła Bonifratrów w końcu XVIII w.

Rysunek wykonany przez Jana Drachnego, absolwenta Uniwersytetu Wiedeńskiego, późniejszego współtwórcę wieży ratuszowej w Cieszynie oraz architekta Rzeczypospolitej Krakowskiej. Budowę klasztorного kompleksu w Cieszynie ukończono w 1719 r. Wznosił się on na wzgórzu, w sąsiedztwie XVI-wiecznego kościoła pw. Św. Trójcy. Do 1800 r. w klasztorным szpitalu opiekę znaleźć miało 40 000 pacjentów, spośród których 37 000 wróciło do zdrowia.

Zoologia czyli zwierzętopismo, dla szkół narodowych pierwszy raz wydane, Warszawa 1789

Książka sygnowana jest pieczęcią Ludwika Perzyna, co wskazywać może, że należała do jego pokażnej kolekcji książek z zakresu medycyny oraz nauk przyrodniczych. Największą część owego księgozbioru znajduje się obecnie w Bibliotece Miasta Stołecznego Warszawy. Prezentowane tutaj dzieło zawiera kompendium ówczesnej wiedzy z dziedziny zoologii. Jego treści zilustrowane zostały pięcioma starannie wykonanymi tablicami, przedstawiającymi zarówno zwierzęta, jak i anatomię człowieka. Ciekawostką jest pieczęć Biblioteki Konwentu O.O. Bonifratrów w Wilnie, która obrazuje skomplikowane losy książek należących niegdyś do kolekcji O. Ludwika Perzyna.

Christian Friedrich Daniel, Sammlung medicinischer Gutachten und Zeugnisse über Besichtigungen und Eröffnungen todter Körper etc., Leipzig 1776

Dzieło niemieckiego lekarza Ch. F. Daniela, wydane pośmiertnie przez jego - podówczas 23-letniego - syna i imiennika. Ch. F. Daniel urodził się 13 września 1714 roku w Sondershausen, studiował medycynę w Jenie i Halle. Później został wykładowcą akademickim anatomii w Halle oraz lekarzem nadwornym książąt von Schwarzburg-Sondershausen. Interesował się również patologią ciąży. *Sammlung medicinischer Gutachten*, stanowiący część bogatej kolekcji ksiąg medycznych znajdujących się w posiadaniu cieszyńskich bonifratrów, zawiera bogaty materiał ilustracyjny. Na reprodukcji widoczny zdeformowany płód człowieka.

Muzeum Śląska Cieszyńskiego

Biblioteka Naukowa Muzeum Śląska Cieszyńskiego powstała jako biblioteka muzealna wraz z założeniem w 1901 r. cieszyńskiego Muzeum Miejskiego. Oprócz innych przedmiotów napływały do jego zbiorów także książki, zarówno stare, traktowane jak eksponaty, jak i użytkowe, służące pomocą przy opracowywaniu zbiorów. Biblioteka Muzeum pozostała odrębnym, liczącym kilka tysięcy woluminów zespołem także po 1935 r., kiedy Muzeum przejęło funkcjonujące dotąd samodzielnie cieszyńskie księgozbiory zabytkowe. Po wydzieleniu w 1960 r. z Muzeum zespołów bibliotecznych i utworzeniu Oddziału Zabytkowego Biblioteki Śląskiej (obecnie Książnica Cieszyńska), znaczna część dawnego księgozbioru muzealnego pozostała przy Muzeum w Cieszynie. Funkcjonuje ona odtąd jako odrębna biblioteka, powiększana poprzez zakupy oraz dary osób prywatnych. Najcenniejsze nabytki to zawierające cenne inkunabuły i stare druki fragment księgozbioru znanego cieszyńskiego kolekcjonera Brunona Konczakowskiego (1881-1959) oraz biblioteka nauczyciela i lokalnego działacza społecznego Wincentego Zająca (1903-1975). Biblioteka muzealna pełni rolę księgozbioru podręcznego, gromadzi zatem książki pomocne w pracach poszczególnych działów Muzeum, a więc z zakresu archeologii, historii, techniki, historii sztuki, fotografii, a ponadto opracowania dotyczące historii Śląska i Śląska Cieszyńskiego. W muzealnych zbiorach bibliotecznych zgromadzone też kilkadziesiąt tytułów czasopism. Obecnie księgozbiór liczy ponad 24 000 jednostek inwentarzowych. Odrębny inwentarz starych druków zawiera 370 jednostek, w tym 21 inkunabułów.

Werner Rolewink, Fasciculus temporum, Venice 1485
Dzieło Wernera Rolewinka stanowi typową średniowieczną kronikę świata. Stronice zostały podzielone na "strefy". Przez środek biegnie linia tradycji chrześcijańskiej. Główne postaci historii biblijnej, przedstawione w barwnych okragach, tworzą jakby genealogię „poziomą”. Nad nią znajduje się część poświęcona wydarzeniom świeckim. Pojawiają się tu opisy dotyczące historii Asyrii, Babilonu czy Rzymu. Narodzenie Chrystusa, jako przełom w historii, zaznaczone wyraźnie znakiem graficznym. Po nim następuje opis historii Kościoła, papieży i świata nowożytnego z jego rzymskimi i bizantyjskimi cesarzami oraz władcami Francji i Niemiec. Kronika kończy się na 1284 r. Wartość *Fasciculus temporum* jako źródła historycznego jest niewielka. Dzieło stanowi za to ważny, bogaty w ryciny zabytek średniowiecznej sztuki drukarskiej.

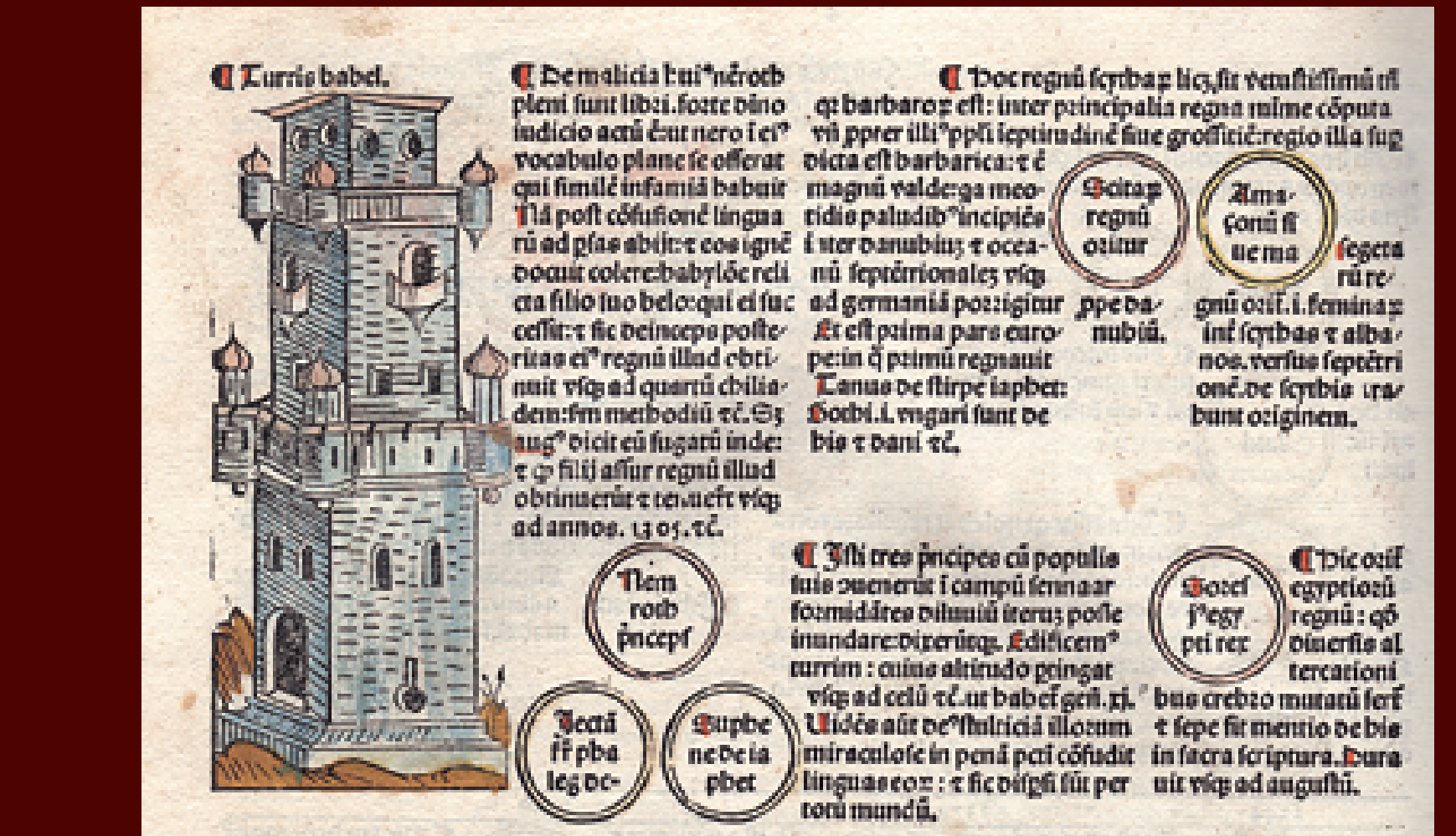

Missale Cracoviense pro itinerantibus, Kraków 1525
Mszał krakowski jest jednym z najwcześniejszych druków na ziemiach polskich. Wyszedł spod prasy Jana Hallera w Krakowie, w pierwszej stałej polskiej drukarni. W posiadaniu Muzeum znajduje się wyjątkowa edycja *Mszalu*, wydana w formie „in quarto” i przeznaczona dla duchownych podejmujących podróże, dla których mszał zwykłego rozmiaru byłby zaważad. Drukowany jest bardzo starannie, kilkoma rodzajami czcionek, a przy tym na przemian kolorem czarnym i czerwonym, przez co zyskuje elegancję i urodę jednoczesnie. Mszał krakowski składa się z dwóch części. W pierwszej, poprzedzonej indeksem, podany jest porządek mszy świętych na poszczególne niedziele roku kościelnego, od adwentu rozpoczynając. W części drugiej, znacznie krótszej, znalazł się porządek mszy w poszczególnych intencjach np. za grzechy, o dobrą śmierć, za papieża, za Kościół etc.

WYBÓR I OPIS ILUSTRACJI MAKSYMILIAN KAPALSKI

Albumazar Abalahi, Introductorium in astronomiam, Erhard Ratdolt, Augsburg 1498
Kitab al-mundhal al-Kabir czyli *Introductorium in astronomiam* (Wprowadzenie do astronomii) składa się z pięciu ksiąg, z których każda poświęcona jest innemu zagadnieniu. Księga I relacjonuje genezę i historię astronomii, księga II omawia ruchy ciał niebieskich, księga III opisuje szczegółowo zjawiska astronomiczne, księga IV poświęcona jest udowadnianiu twierdzeń astronomicznych. Ostatnia, księga V mówi o pożytkach płynących z astronomii. Tekst *Wprowadzenia do astronomii* przetłóżył Hermann Dalmata. Erhard Ratdolt (1447-1527), który dzieło to ogłosił drukiem, w latach 1476-1485 prowadził drukarnię w Wenecji, a od 1485 r. w swym rodzinnym Augsburgu. Wsławił się m.in. inicjamiłami drzeworytowych z białym ornamentem roślinnym na czarnym tle tzw. „litterae florentes”, które zdobią również dzieło Albumazara.

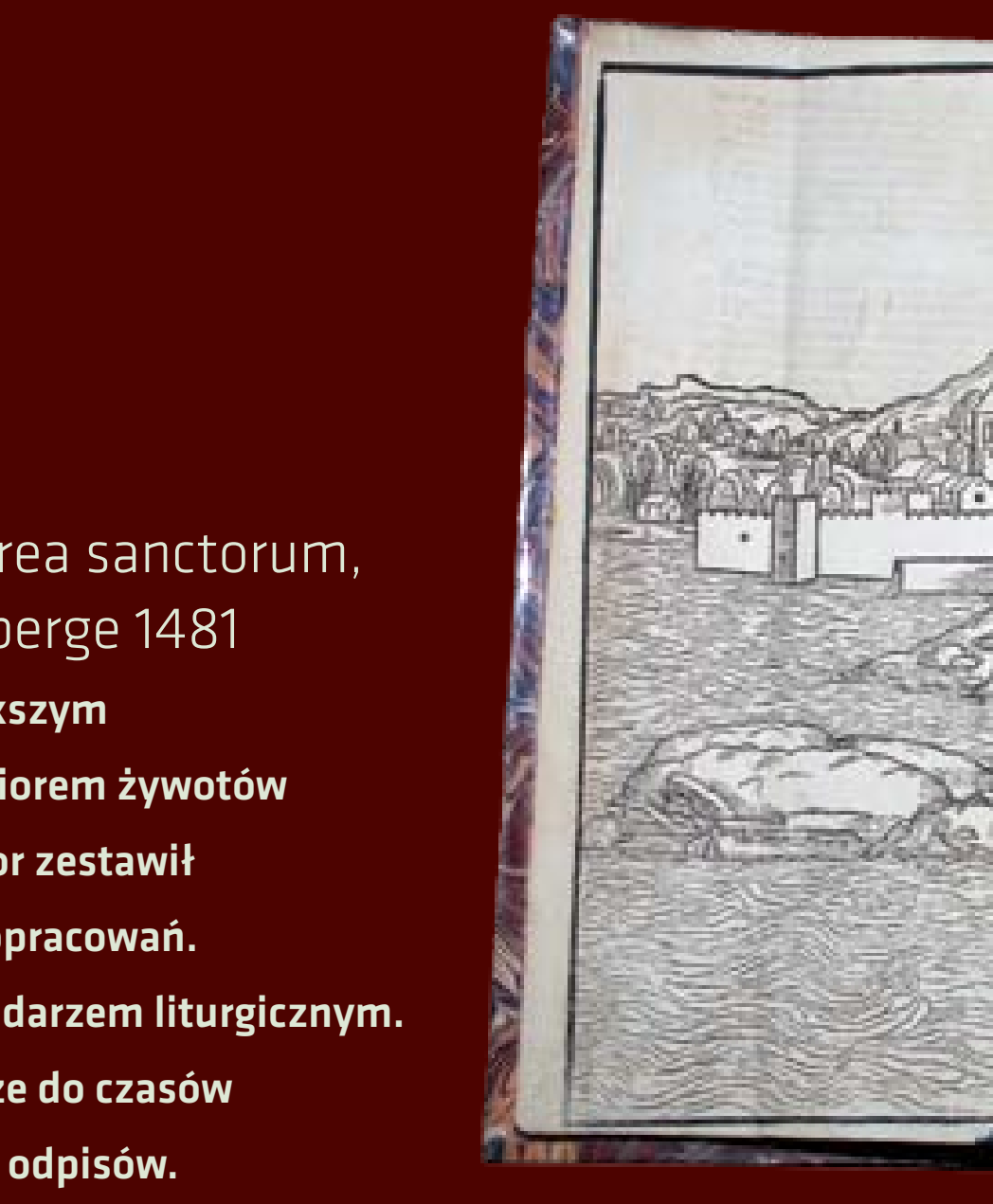
Jacobus de Voragine, Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia, Nuremberge 1481
Legenda aurea (Złota legenda) jest największym i najpopularniejszym, średniowiecznym zbiorem żywotów świętych. Informacje tu zamieszczone autor zestawiał na podstawie ustnych podań i wczesnych opracowań. Ułożył legendy zgodnie z kościelnym kalendarzem liturgicznym. O popularności tego dzieła świadczy fakt, że do czasów współczesnych zachowało się ok. 800 jego odpisów. Już w XVI w. *Złota legenda* doczekała się przekładu na język polski, obecnie zachowanego tylko we fragmentach.

Jan Długosz, Vita Sancti Stanisłai, Cracoviensis Episcopi, Kraków 1511
Żywot św. Stanisława, biskupa krakowskiego to obszerne dzieło, składające się z trzech części, tzw. „hektetów”, dedykowanych Sędziwiojowi z Czechla i zakończonych podsumowaniem oraz opisem cudów św. Stanisława. Następnie umieszczone są legendy o świętych pochodzących lub związanych z Polską i krajami sąsiednimi, św. Wojciechu, św. Florianie, św. Stefanie królu, św. Jadwidze itd., których autorem prawdopodobnie nie jest Jan Długosz. Dzieło to zostało bardzo starannie wytkotzone w królewskiej oficynie Jana Hallera i jest jednym z najwcześniejszych druków polskich.

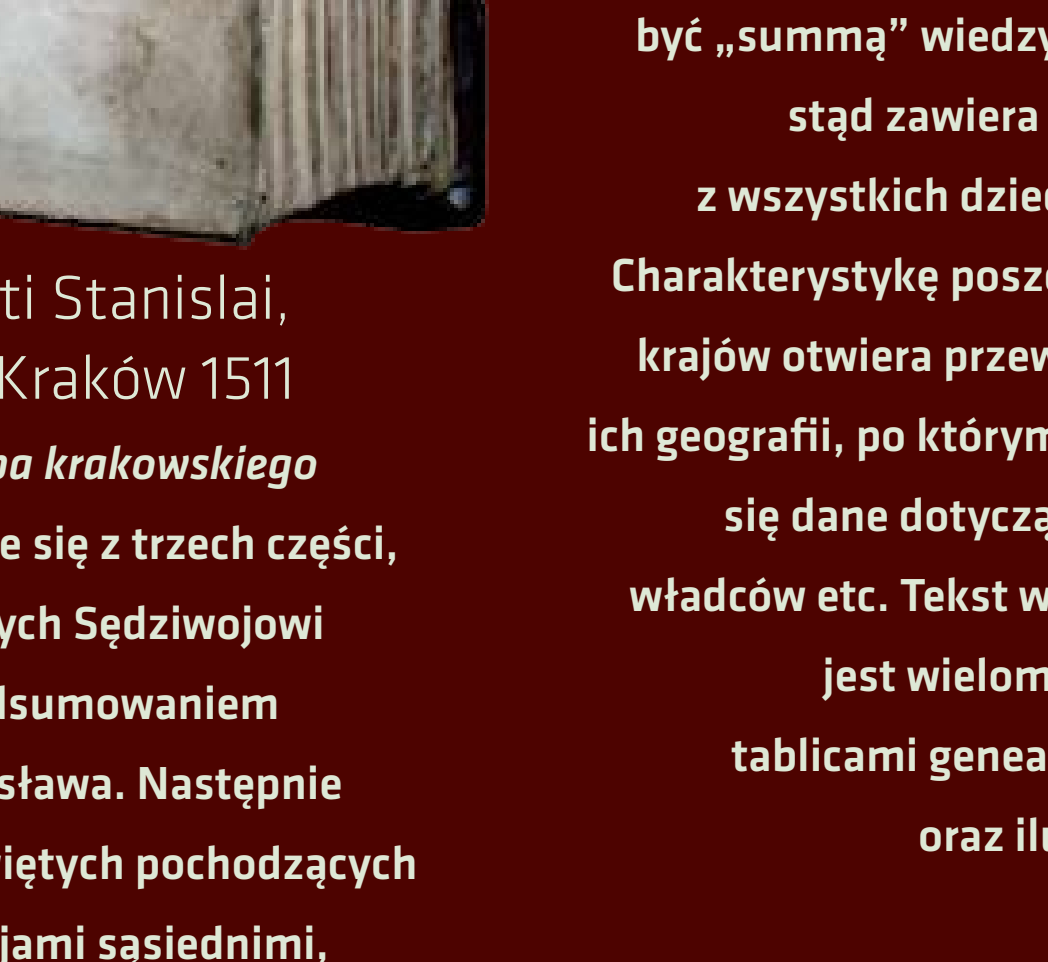
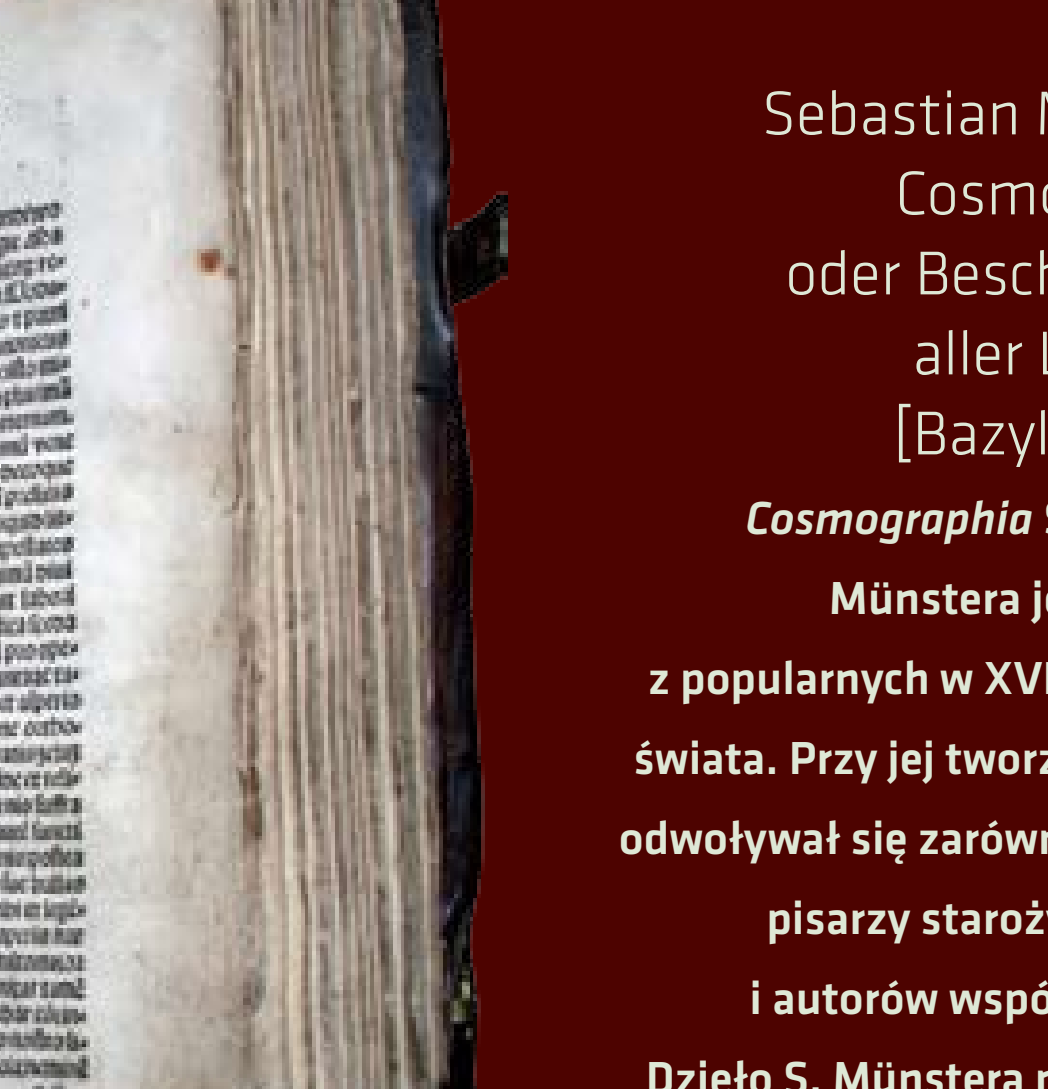
Antyfonarz, XV w.
Antyfonarze, czyli księgi liturgiczne zawierające teksty i nuty pieśni wykonywanych w czasie mszy, musiały otrzymywać duże formaty, aby ich zapisy pozostawały czytelne z większej odległości, dla całego chóru. Ze względu na swoją rolę, z reguły uzyskiwały szatę graficzną. Zachowany w zbiorach Muzeum antyfonarz pochodzi z południowych Włoch lub Hiszpanii i wykonany został XV w. Zawiera trzy całonocowe miniatury przedstawiające króla Dawida grającego na harfie, Jezusa wypędzającego kupców ze świątyni oraz uroczysty wjazd Jezusa do Jeruzolimy. Ich autorem jest Giovanni Battista da Rossa, malarz działający w drugiej połowie XV wieku w południowej Europie. Antyfonarz, wykonany z pergaminu, oprawny jest w deski obciągnięte skórą i zaopatrzone w metalowe okucia i duże supereklibris. Waży 18 kg.

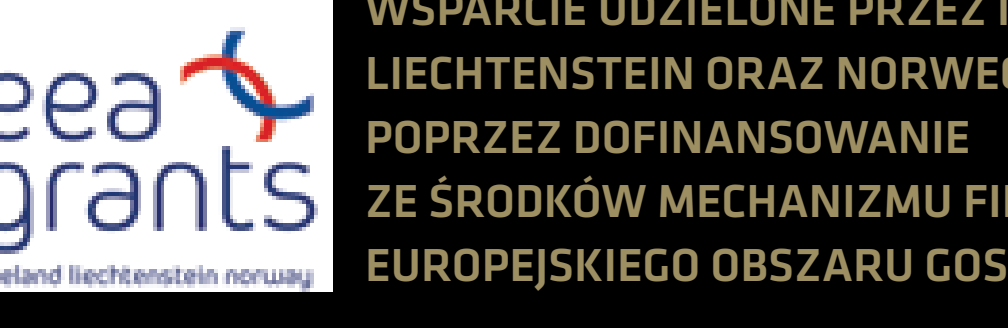
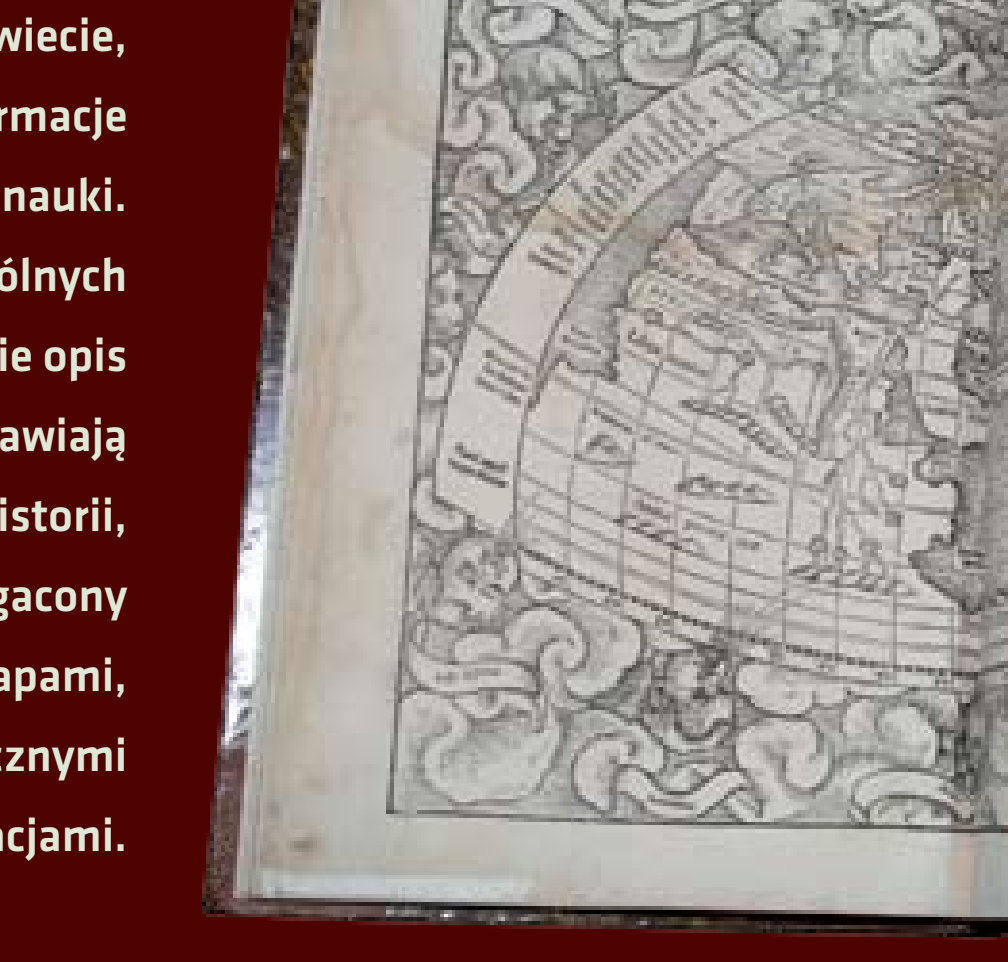
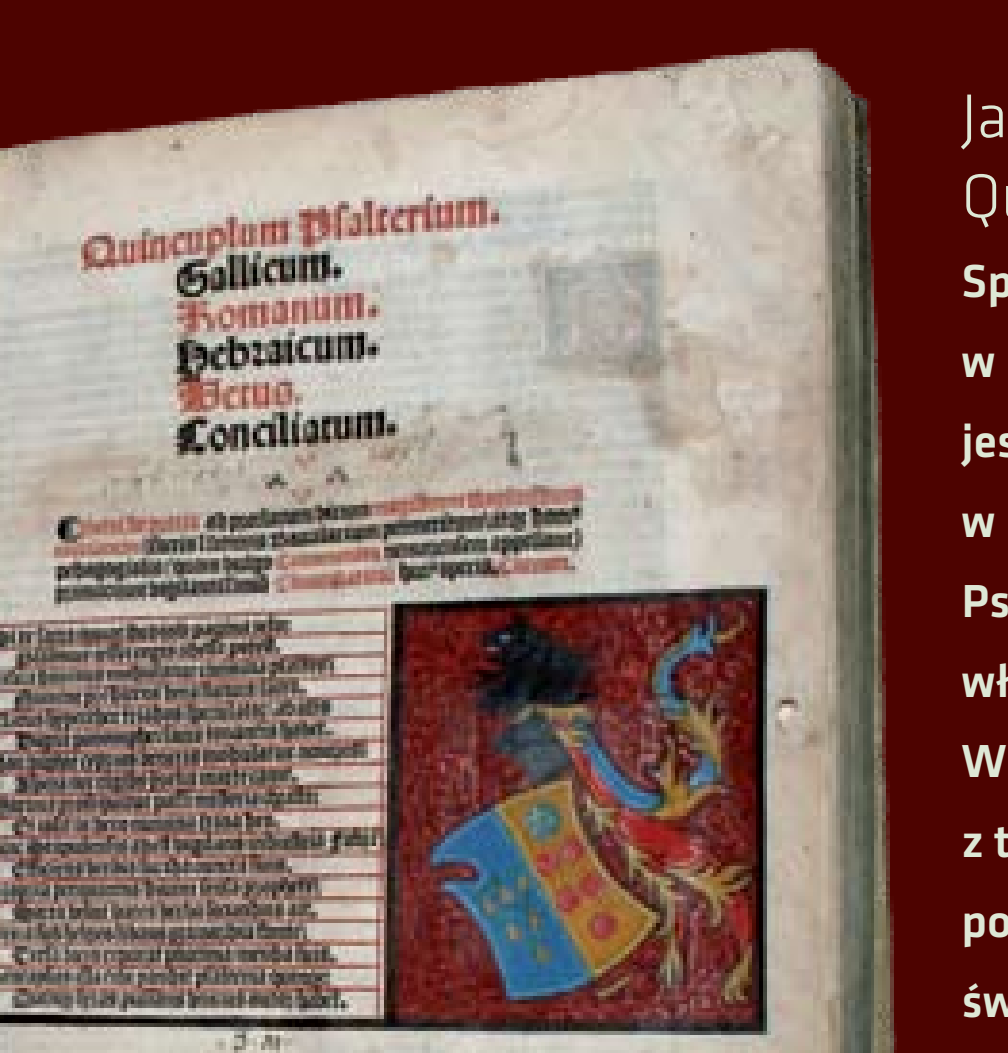
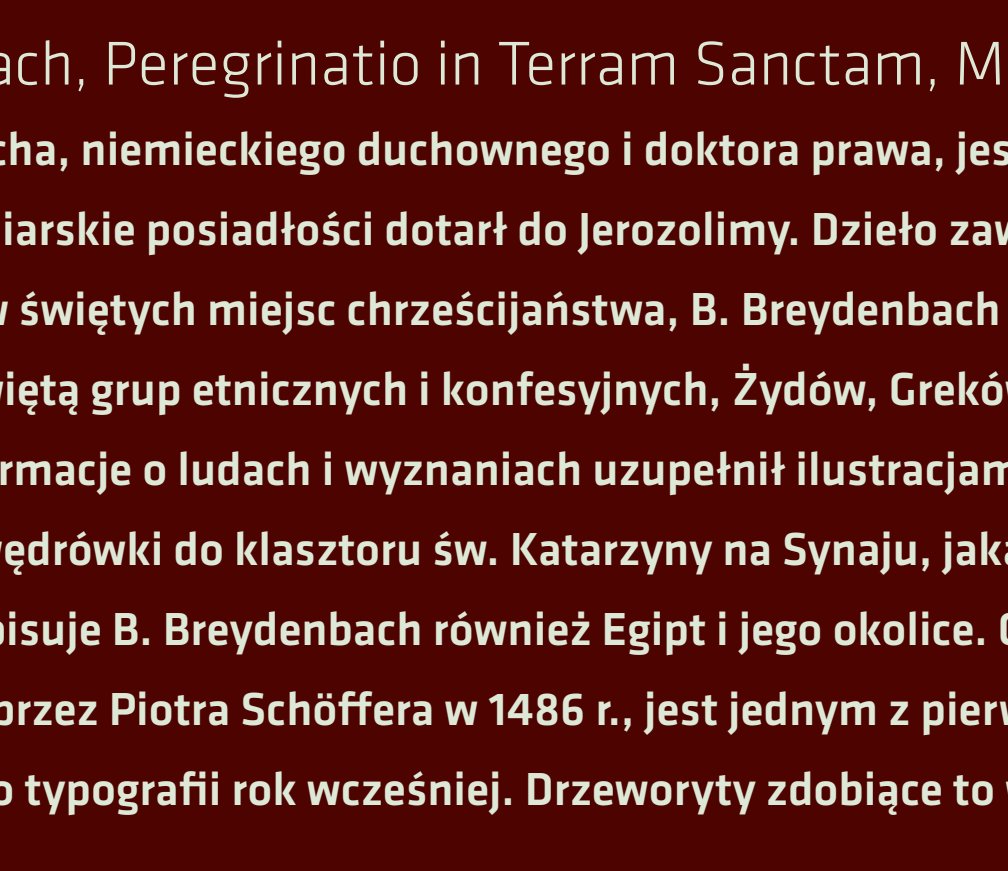
Bernard de Breydenbach, Peregrinatio in Terram Sanctam, Mainz 1486
Dzieło Bernarda Breydenbacha, niemieckiego duchownego i doktora prawa, jest relacją z jego podróży do Palestyny. Autor wyruszył z Wenecji i poprzez jej wyspiarskie posiadłości dotarł do Jeruzolimy. Dzieło zawiera drzeworyty i teksty opisujące miejscowości, które zwiedził. Obok opisów świętych miejsc chrześcijaństwa, B. Breydenbach zamieścił w swojej relacji charakterystyki zamieszkujących Ziemię Świętą grup etnicznych i konfesyjnych, Żydów, Greków, Syryjczyków, Franków, Saracenów, Jakobitów, Nestorian i Maronitów. Informacje o ludach i wyznaniach uzupełnił ilustracjami i wyobrażeniami używanymi przez nich alfabetów. Druga część dzieła to opis wędrówki do klasztoru św. Katarzyny na Synaju, jaką autor podjął wraz z Janem de Solms i Filipem de Bicken. Oprócz Synaju opisuje B. Breydenbach również Egipt i jego okolice. Całość uzupełnia spis wysp należących do Wenecji. Dzieło, ogłoszone drukiem przez Piotra Schöffera w 1486 r., jest jednym z pierwszych drukowanych itinerariów. Złożone zostało szwabachą wprowadzoną do typografii rok wcześniej. Drzeworyty zdobiące to wydawnictwo wykonał Erhard Reuwich.

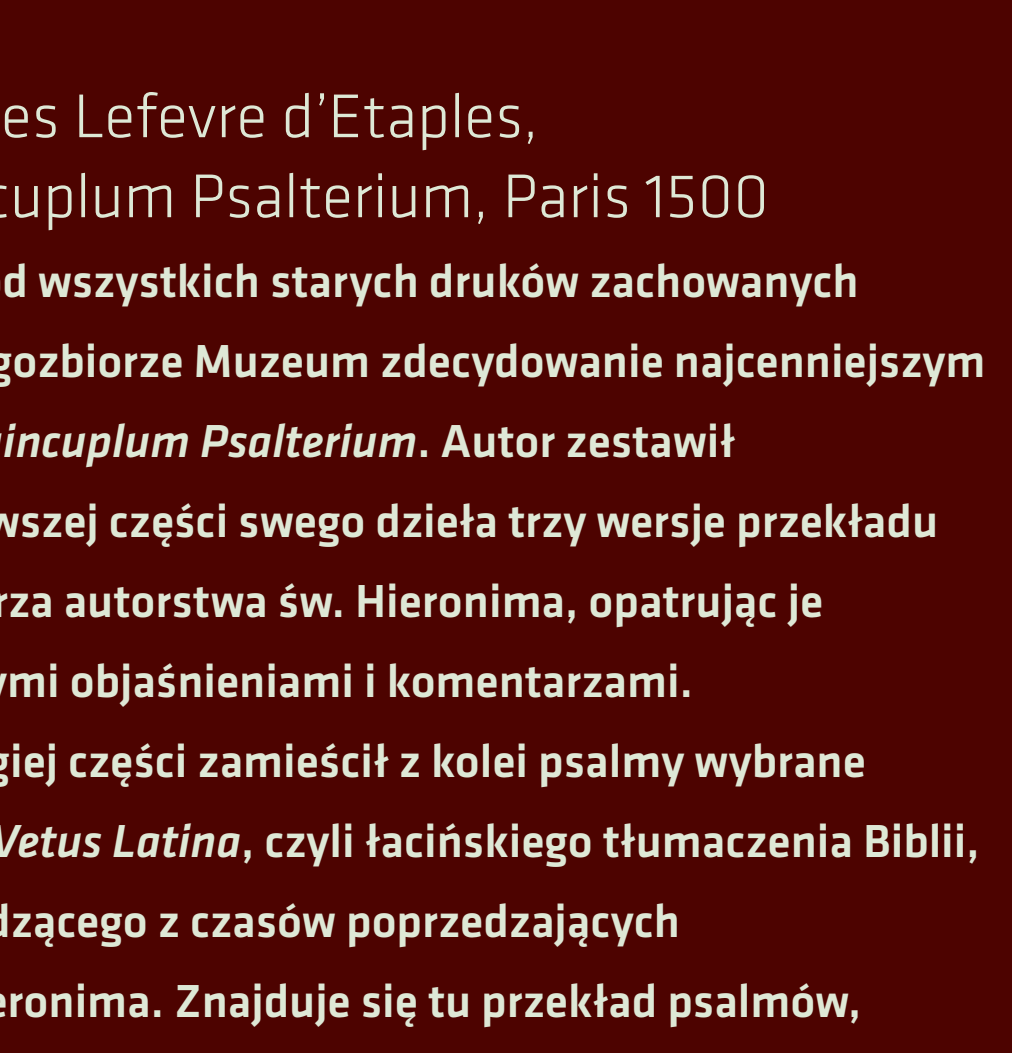
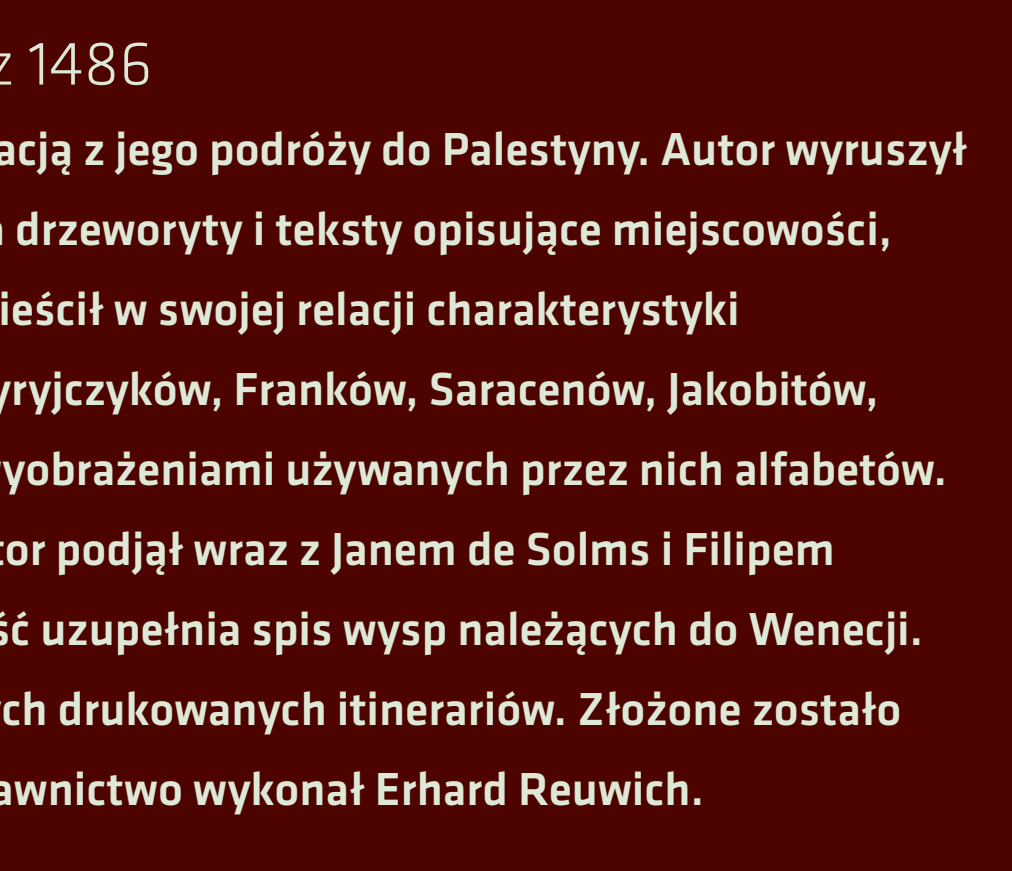
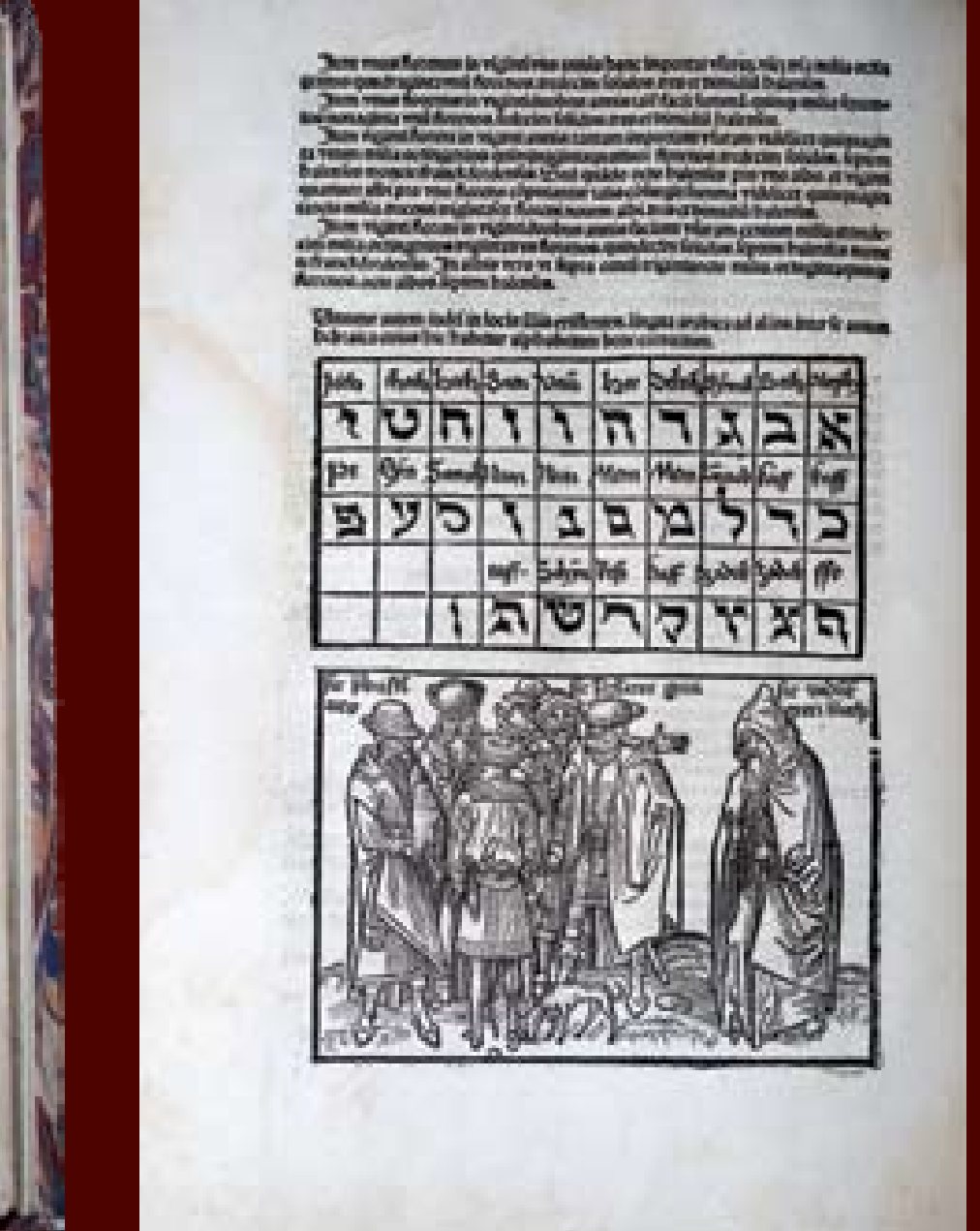
Sebastian Münster, Cosmographie oder Beschreibung aller Ländern, [Bazylea 1550]
Cosmographia Sebastiani Münsteri jest jednym z popularnych w XVI w. opisów świata. Przy jej tworzeniu autor odwoływał się zarówno do ksiąg pisarzy starożytnych, jak i autorów współczesnych. Dzieło S. Münsteri ma ambicję być „summą” wiedzy o świecie, stąd zawiera informacje z wszystkich dziedzin nauki. Charakterystykę poszczególnych krajów otwiera przeważnie opis ich geografii, po którym pojawiają się dane dotyczące historii, wadów etc. Tekst wzbogacony jest wieloma mapami, tablicami genealogicznymi oraz ilustracjami.

Jacques Lefevre d'Etaples, Quincuplum Psalterium, Paris 1500
Spośród wszystkich starych druków zachowanych w księgozbiore Muzeum zdecydowanie najcenniejszym jest *Quincuplum Psalterium*. Autor zestawiał w pierwszej części swego dzieła trzy wersje przekładu Psalterza autorstwa św. Hieronima, opatrząc je własnymi objaśnieniami i komentarzami. W drugiej części zamieścił z kolei psalmy wybrane z tzw. *Vetus Latina*, czyli łacińskiego tłumaczenia Biblii, pochodzącego z czasów poprzedzających św. Hieronima. Znajduje się tu przekład psalmów, który J. Lefevre uważał za najbardziej poprawny. Ta ściśle naukowa praca przyniosła autorowi wielkie uznanie, ale że nie była przeznaczona dla szerokiej publiczności, dzisiaj pozostaje rzadkością. Muzealny egzemplarz *Quincuplum Psalterium* Jacquesa Lefevre'a d'Etaples jest jedynym w Polsce i jednym z niewielu na świecie.

Sebastian Münster, Cosmographie oder Beschreibung aller Ländern, [Bazylea 1550]
Cosmographia Sebastiani Münsteri jest jednym z popularnych w XVI w. opisów świata. Przy jej tworzeniu autor odwoływał się zarówno do ksiąg pisarzy starożytnych, jak i autorów współczesnych. Dzieło S. Münsteri ma ambicję być „summą” wiedzy o świecie, stąd zawiera informacje z wszystkich dziedzin nauki. Charakterystykę poszczególnych krajów otwiera przeważnie opis ich geografii, po którym pojawiają się dane dotyczące historii, wadów etc. Tekst wzbogacony jest wieloma mapami, tablicami genealogicznymi oraz ilustracjami.

WSPARCIE UDZIŁONE PRZEZ ISLANDIĘ, LIECHTENSTEIN ORAZ NORWEGIĘ POPRZEC DOPINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW MECHANIZMU FINANSOWEGO EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO

ZREALIZOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO